

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Problematika mezilidských vztahů v románech
Ireny Douskové a Petry Soukupové

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Bohumila Junková, CSc.

Autor práce: Bc. Michaela Vacková

Studijní obor: Bohemistika (maior) – Kulturní studia (minor)

2023

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Ohrazeníčku dne 29. dubna 2023

.....

Bc. Michaela Vacková

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala své vedoucí práce doc. PaedDr. Bohumile Junkové, CSc., za cenné rady, vstřícnost a čas, který mi věnovala během mého psaní diplomové práce.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá stylistickou analýzou jazykových prostředků v románech současných spisovatelek – Ireny Douskové a Petry Soukupové. V současné české literatuře se v posledních několika desetiletích dostává do popředí téma mezilidských vztahů a především nefunkčnost komunikace v rodinách. Práce ukazuje, jaké jazykové prostředky v rámci fonetické, morfologické, lexikální a syntaktické roviny spisovatelky používají právě k zobrazení mezilidských vztahů, ale i to, jak se v průběhu jejich tvorby výběr těchto prostředků proměňuje.

Klíčová slova: stylistická analýza, jazykové prostředky, mezilidské vztahy, umělecký funkční styl, Irena Dousková, Petra Soukupová.

Annotation

The subject of this thesis is a stylistic analysis of the language devices in novels written by contemporary female authors – Irena Dousková and Petra Soukupová. In recent decades, interpersonal relationships, especially dysfunctional communication within families, have become prominent themes in contemporary Czech literature. The thesis has shown what language devices the authors use to depict interpersonal relationships – on the phonetic, morphological, lexical and syntactic levels. It also explores how the choice of these devices has developed in the course of the authors' writing careers.

Keywords: stylistic analysis, language devices, interpersonal relationships, artistic functional style, Irena Dousková, Petra Soukupová.

Obsah

ÚVOD	7
METODOLOGIE.....	9
1 UMĚLECKÝ FUNKČNÍ STYL	10
1.1 TEXTOVÁ VÝSTAVBA UMĚLECKÉHO TEXTU	12
1.2 JAZYKOVÁ VÝSTAVBA UMĚLECKÉHO TEXTU	14
2 VZTAH MLUVENOSTI – NESPISOVNOSTI – SPISOVNOSTI.....	21
3 MEZILIDSKÉ VZTAHY	25
3.1 ROLE VERBÁLNÍ A NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE	26
4 AUTORKY.....	29
4.1 ŽIVOT A DÍLO IRENY DOUSKOVÉ	29
4.2 ŽIVOT A DÍLO PETRY SOUKUPOVÉ	33
4.3 SPOLEČNÉ RYSY AUTOREK	37
5 FONETICKÁ ROVINA.....	38
5.1 HLÁSKOVÉ ZMĚNY	38
5.2 KVANTITA SAMOHLÁSEK	40
5.3 CHYBNÉ VYSLOVOVÁNÍ HLÁSEK	41
5.4 SHRNUÍ	41
6 MORFOLOGICKÁ ROVINA.....	43
6.1 ZMĚNY V KONCOVKÁCH PODSTATNÝCH JMEN, PŘÍDAVNÝCH JMEN A ZÁJMEN	43
6.2 ZMĚNY V PŘÍPONÁCH/KONCOVKÁCH SLOVES.....	47
6.3 ZÁMĚNA TVARŮ SLOV	48
6.4 SHRNUÍ	49
7 LEXIKÁLNÍ ROVINA.....	51
7.1 VRSTVY NÁRODNÍHO JAZYKA	51
7.2 DOBOVÝ PŘÍZNAK	57
7.3 OBOHACOVÁNÍ SLOVNÍ ZÁSoby	58
7.4 EXPRESIVITA.....	61
7.5 OBRAZNÁ POJMENOVÁNÍ	65
7.6 FRAZÉMY A IDIOMY	70
7.7 MĚNĚ FREKVENTOVANÉ JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY	71
7.8 SHRNUÍ	72
8 SYNTAKTICKÁ ROVINA	74
8.1 ODCHYLKY OD PRAVIDELNÉ VĚTNÉ STAVBY	75
8.2 SHRNUÍ	81
9 NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE	83
ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ MEZILIDSKÝCH VZTAHŮ.....	86
ZÁVĚR.....	90
SEZNAM LITERATURY	92
SEZNAM PŘÍLOH	97
PŘÍLOHY.....	98

Úvod

Do popředí současné české literatury se dostává téma, které je běžným čtenářem často vyhledáváno, protože se s ním dokáže lehce ztotožnit. Je součástí jeho každodenního života. Téma popisuje jev, který se ve společnosti začíná výrazně objevovat – lidé nejsou schopni navazovat kontakt s jinými lidmi, udržovat sociální vztahy, ale také dochází ke špatné (někdy i žádné) komunikaci v rámci rodiny. Tyto komunikační nedostatky se mohou negativně odrážet v psychickém zdraví jedince.

Ze současné české literatury jsme vybrali dvě spisovatelky, které do svých děl zařazují tuto problematiku. První autorkou je Irena Dousková. Ta otvírá téma mezilidských vztahů ve svých románech okrajově, zatímco u druhé zvolené autorky Petry Soukupové zastupují klíčovou roli. Porovnáme mezi sebou jejich první a nejnovější romány. Konkrétně se jedná o tato díla: *Hrdý Budžes* (1998), *Darda* (2011), *K moři* (2007), *Nejlepší pro všechny* (2017). Obě autorky ve svých knihách zpracovávají podobná témata – rozvod, špatné sourozenecké vztahy, nefunkční komunikaci v rodině, posměch až šikanu dítěte. Nás však bude problematika mezilidských vztahů zajímat z hlediska jazykového. To znamená, že se zaměříme na jazykové prostředky, které autorky volily pro stylizované vyobrazení těchto vztahů. Budeme si klást otázky, zda jsou prostředky u obou spisovatelek stejné, či rozdílné. Popřípadě zda se jejich výběr liší v novější próze, či nikoliv.

V teoretické části práce se seznámíme s charakteristickými rysy uměleckého funkčního stylu, v němž se zaměříme převážně na jeho jazykovou výstavbu. Ta je pro naši práci z teoretické oblasti nejzásadnější. Kromě funkčního stylu si blíže představíme termín mezilidských vztahů a ukážeme si, jakou roli může při jejich navazování (případně setrvávání v nich) zastoupit neverbální komunikace. Na krátký okamžik nahlédneme do života obou autorek a představíme si komplexně jejich tvorbu. Obsahové stránce vybraných románů nebudeme věnovat příliš pozornosti, protože není předmětem lingvistického zkoumání.

Praktickou část diplomové práce jsme si rozdělili na dílčí kapitoly podle jazykových rovin, z jejichž perspektivy jsme na knihy nahlíželi. Ve stylistické analýze předpokládáme, že nejvíce jazykových prostředků, které mají vliv na mezilidské vztahy vyobrazených postav, najdeme v lexikální rovině, protože je nejvíce zastoupenou rovinou

v rámci uměleckého funkčního stylu. Zároveň předpokládáme, že fonetická rovina neumožňuje v psaném textu tuto problematiku vyjádřit. Ve zbylých dvou jazykových rovinách – morfologické a syntaktické – by se měly tyto specifické jazykové prostředky objevit, ale jejich výskyt by neměl být příliš výrazný jako u roviny lexikální. V závěru celé práce budou tyto předpoklady potvrzeny, či vyvráceny.

Metodologie

Diplomová práce se zabývá kvantitativním výzkumem. Z lingvistického hlediska sledujeme zobrazení mezilidských vztahů v románech současných spisovatelek – Ireny Douskové a Petry Soukupové. Cílem práce je zjistit, jaké jazykové prostředky autorky používají k vyobrazení výše zmíněné problematiky a jak se prostředky mění v jejich tvorbě.

Teoretická část nás seznámí s obecnými poznatky uměleckého funkčního stylu, vymezíme si termín mezilidských vztahů, ale také nás obeznámí s přítomností prvků mluvenosti a nespisovnosti v beletrii. Podklady k této části budou čerpány především ze *Stylistiky češtiny* (1991) od Jana Chloupka a kol., *Současné stylistiky* (2008) od Marie Čechové a kol., *Stylistiky pro žurnalisty* (2011) od Evy Minářové. Zároveň budeme vycházet také z časopisných publikací, a to z článků v archivech *Naše řeč*, *Slovo a slovesnost*. Termín mezilidské vztahy spadá také do oblasti sociologie, proto budeme při vypracovávání kapitol o nich vycházet z internetového slovníku *Sociologická encyklopedie*.

Praktická část se zabývá komplexní analýzou jazykových prostředků v románech *Hrdý Budžes* (1998) a *Darda* (2011) od Ireny Douskové, *K moři* (2007) a *Nejlepší pro všechny* (2017) napsanými Petrou Soukupovou. Tuto část práce rozdělíme do čtyř hlavních kapitol podle jazykových rovin, z jejichž perspektivy bude na jazykové prostředky nahlíženo. V páté kapitole věnujeme pozornost neverbální komunikaci a tomu, zda může mít vliv na utváření mezilidských vztahů.

V závěru práce si potvrdíme, či vyvrátíme předpoklady stanovené v samém úvodu práce. Zároveň si shrneme údaje o jazykových prostředcích, které utvářejí mezilidské vztahy a získali jsme je na základě komparační metody.

1 Umělecký funkční styl

Stylem nebo též *slohem* označujeme verbální komunikaci. Často však tento pojem používáme i pro jiné oblasti, než jakými jsou jazykové projevy, a to pro různé výtvary spojené s lidskou činností (styl architektury, styl literární, styl oblékání, životní styl aj.).¹ Samotné slovo *styl* vzniklo z řeckého slova *stýlos*. Pojmenování bylo přeneseno z nástroje (rydla), který byl používán k rytí do voskových destiček. Dnes je *styl* spojován jak se smyslem komunikátu, tak se způsobem uchopení tématu.²

Funkční (jazykový) „styl bývá vymezen jako způsob výběru a uspořádání jazykových prostředků v jazykových projevech. To je chápání užší, vymezené podle hlavních činností, které při tvorbě projevu probíhají, na rozdíl od širšího pojetí, podle něhož styl (sloh) je jednotící (sjednocující) a diferencující princip jazykového projevu: právě podle stylu mnohdy poznáváme jeho autora [...], nebo aspoň zařadíme projev do určité doby nebo k literárnímu směru. [...] Podmínkou stylu je existence variantních, tj. synonymních prostředků, mezi nimiž se vybírá [...]; podmínkou stylu je tedy možnost vyjádřit totéž různými způsoby.“³

Eva Minářová se zmiňuje o základním dělení funkčních stylů v současné stylistice. Dělí je na administrativní, prostěsdělovací (též hovorový), publicistický, odborný, umělecký a řečnický styl.⁴ Nazýváme je tzv. školními styly. Ve vědecké teorii existují další rozšiřující druhy stylů (např. esejistický). Pro každý z těchto funkčních stylů je charakteristická výrazová vrstva, stejně tak použití specifických jazykových prostředků nebo frazémů a idiomů.⁵

Základy k tomuto současnému pojetí stylů v českém jazyce najdeme už ve dvacátých a třicátých letech 20. století. Teorie vycházela z funkční lingvistiky Pražské školy (též Pražský lingvistický kroužek / PLK). Mezi nejvýznamnější badatele, kteří položili základy funkční stylistice, řadíme lingvisty Bohuslava Havránka, Viléma Mathesia, Romana Jakobsona a literární vědce Jana Mukařovského, Františka X. Šaldu s Felixem Vodičkou. Konference, kterou pořádal Ústav pro jazyk český ČSAV, v Liblicích roku 1954 přinesla významný posun v oblasti stylistiky. Vymezila se základní

¹ Čechová, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. S. 376.

² Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 16.

³ Čechová, Marie. *Čeština – řeč a jazyk*. S. 376.

⁴ Minářová, Eva. *Stylistika pro žurnalisty*. S. 23.

⁵ Chloupek, Jan. *Funkční styly dnes*. Naše řeč.

terminologie, stejně tak se řešila problematika funkčních stylů. Ke klasifikaci stylů se především vyjadřoval František Trávniček. K dalšímu rozvoji stylistické teorie došlo ke konci 20. a začátku 21. století. V této době se začaly posuzovat nové klasifikační sféry. Celkový vývoj jazyka a jeho funkcí měl dopad také na změny ve vymezení funkčních stylů. Zvedl se jejich počet a obměnily svůj charakter, avšak základní přístupy zůstaly stejné.⁶

Pokud se zaměříme čistě na *umělecký funkční styl* je důležité si uvědomit, že v něm nejde o běžnou komunikaci jako takovou. V pravém slova smyslu se jedná o tzv. hru na komunikaci.⁷ Převažují v něm dvě funkce – estetická a sdělná (můžeme i narazit na termín *esteticky sdělná funkce*). Vztah reality s uměleckou výpovědí označujeme sdělnou funkcí. Musíme však počítat s tím, že literární dílo nezobrazuje realistické skutečnosti, ale subjektivní pohled autora na reálný i fiktivní svět.⁸ Estetická funkce se v uměleckém stylu podle literární teorie nejvýrazněji projevuje ve specifčnosti použitého jazyka. Pražským lingvistickým kroužkem bylo toto specifikum pojmenováno jako *básnický jazyk*. Bohuslav Havránek upřesnil, že tato funkce se snaží o maximální aktualizaci vyjadřování pomocí nápadnosti a neobvyklosti. Ve stejné době se k používání básnického jazyka vyjádřil i Jan Mukařovský jako o záměrném a systematickém porušování spisovné normy jazyka. Zároveň považoval jazykové složky za nedílnou dynamickou součást celého díla.⁹

Zajímavostí na uměleckém funkčním stylu je to, že dokáže využívat nejen široké spektrum národního jazyka, ale také zapojuje do výpovědi/promluv cizojazyčné citace.¹⁰ Pokud spisovatel použije ve svém díle nespisovný jazyk, musí to být v souladu s tím, co se snaží čtenáři lépe přiblížit (obsah, téma, specifické dialogy a především prostředí). Snahy o ozvláštnění textu nelze ustálit, nebo svázat v normu. Ta lze vymezit pouze v obecné rovině jazyka. Zároveň vnitřní členění textu musí odpovídat specifické normě. Podle ní umělecký text rozlišujeme na poezii, prózu a drama.¹¹ Odchyly od spisovné normy se vyskytují převážně v prozaických a dramatických textech. Konkrétně u prózy

⁶ Minářová, Eva. *Stylistika pro žurnalisty*. S. 89–92.

⁷ Chloupek, Jan. *Funkční styly dnes*. Naše řeč.

⁸ Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 298–299.

⁹ Mareš, Petr. *Umělecký styl*. Nový encyklopedický slovník češtiny.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Minářová, Eva. *Stylistika pro žurnalisty*. S. 137

je najdeme v pásmu postav. Pokud je text zpracován pomocí ich-formy (subjektivním vypravěčem), pak se mohou nespisovné prvky objevovat i v pásmu vypravěče.¹²

1.1 Textová výstavba uměleckého textu

Každé dílo krásné literatury, jak již bylo řečeno výše, se snaží o *poetizaci sdělení* (tzn. obsahovat jak sdělnou, tak estetickou hodnotu). Dosahuje toho nejen pomocí použití specifických jazykových prostředků, ale i na úrovni výstavby textu.¹³

Umělecký text je vždy plánovaný, plynulý a především členěný. Právě členění je klíčovým prvkem pro *kompozici*. Ta označuje logické uspořádání jazykového projevu jak z hlediska celku, tak jeho jednotlivých částí.¹⁴ Zároveň musí naplňovat autorský záměr bez ohledu, o jaký žánr se jedná (a s tím spojený rozsah textu). S kompozicí souvisí i výběr motivů, které mohou být jazykově zvýrazněné, ale i neutrální.¹⁵

Pokud se zaměříme na uplatněné slohové postupy, dojdeme k závěru, že jsou v krásné literatuře převážně smíšené. Dějová linie je klíčová pro epický text. V některých žánrech může být modifikována (např. ve velké epice, jakou je například román, se setkáme s více než jednou dějovou linií). Typická jsou pro epiku pásma postav (dialogy), která se střídají s pásmo vypravěče (monology). Dramatický text je oproti tomu epickému vyprávěn pouze pomocí dialogů. Popis děje se nahradil konkrétním ztvárněním na prknech divadelní scény. V lyrickém textu převažuje postup popisný spolu s úvahovým. Tím je vyjádřen velmi subjektivní charakter lyrického díla. Současně v literatuře vznikly nové speciální modifikace slohových postupů, jako jsou umělecké vyprávění, líčení, charakteristika.¹⁶

1.1.1 Horizontální členění

Horizontální členění rozděluje text do základních tří částí – začátek, střed, závěr. Výraznou pozornost bychom měli věnovat již začátku textu, do kterého řadíme i samotný titul. Pozoruhodné je, že je velmi proměnlivý. Jeho realizace se řídí jak obsahem, tak charakteristickými rysy stylového žánru. Zároveň na jeho formu může mít vliv i doba, ve které text vznikl.¹⁷ Například ve středověku měly umělecké texty popisné tituly. Zatímco

¹² **Karlík, Petr.** *Příruční mluvnice češtiny*. S. 726–727.

¹³ **Čechová, Marie.** *Současná stylistika*. S. 302–303.

¹⁴ **Bečka, Josef V.** *Česká stylistika*. S. 281.

¹⁵ **Čechová, Marie.** *Současná stylistika*. S. 303.

¹⁶ Tamtéž. S. 304.

¹⁷ **Chloupek, Jan.** *Stylistika češtiny*. S. 94.

v současné době titul nenaznačuje nic o obsahu, ale spíše nabývá obrazného charakteru. Poetikou titulků se podrobněji zabývá literární věda.¹⁸

Dělení prózy na odstavce a kapitoly může působit jako vnějšková záležitost. Ve skutečnosti je toto dělení součástí horizontálního členění. Odstavce jsou oddělovány podle obsahové stránky, a to pomáhá při orientaci v samotném textu. Jeden odstavec se drží jedné myšlenky, proto můžeme v textech umělecké literatury narazit na takové, které budou tvořeny i jednou jedinou větou. Odstavce na sebe mohou navazovat obsahově, ale i formálně. Josef V. Bečka si pro návaznost zvolil jinou terminologii. Mluví o měkkém (plynulém) přechodu a tvrdém přechodu. Musíme však mít na paměti, že členění odstavců zůstává prostředkem poetizace a vždy se bude lišit podle typu textu.¹⁹

U dramatu se text horizontálně dělí na jednání a jednotlivé výstupy. V současné době se už nedodrhuje antické pojetí jednoty času, místa a děje. Dělení v lyrice se podřizuje rozložení sbírky, ta odráží autorský záměr jako myšlenkový a formální celek. V jednotlivých básních se členění zúží na rozvržení slok a veršů.²⁰

1.1.2 Vertikální členění

Druhým zásadním dělením textu je vertikální členění. Z jeho hlediska na text nahlížíme podle důležitosti jednotlivých informací a vazeb mezi nimi.²¹ Jakým způsobem se toto členění realizuje, závisí na příslušném žánru textu.²²

Obecně platí, že v mluvených textech se využívá prozodických prostředků řeči. Odráží se tedy ve výslovnosti. Důležité informace jsou pronášeny pomaleji a hlasitěji než zbytek projevu, popřípadě může být sdělena tišeji (např. výhružka). Závisí to na kontextu sdělení. V psaném projevu se vertikální členění uplatní nejčastěji v odborném stylu v podobě poznámek pod čarou, vysvětlivkami nebo grafickým odlišením, jako je kurzíva, velikost písma, podtrhávání atd.²³

V uměleckém funkčním stylu se používají specifické prostředky vertikálního členění. U lyriky se projevují ve volbě obrazného vyjadřování, rýmujícími se slovy nebo asonancí. V dramatu se člení text do replik jednotlivých postav a scénických poznámek,

¹⁸ Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 304.

¹⁹ Chloupek, Jan. *Stylistika češtiny*. S. 94–95.

²⁰ Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 305.

²¹ Chloupek, Jan. *Stylistika češtiny*. S. 95.

²² Křístek, Michal. *Vertikální členění textu*. Nový encyklopedický slovník češtiny.

²³ Tamtéž.

ve kterých je popsáno prostředí či děj. V epickém textu se setkáme s členěním na pásmo vypravěče a pásma postav.²⁴

Lubomír Doležel charakterizoval, jak je v moderní české literatuře pracováno s jednotlivými typy řeči postav a vypravěče. Východiskem pro něj bylo, že v klasické literatuře řeč postavy byla stylizací reálné mluvy (odrážely se v ní nespisovné prvky). Oproti tomu řeč vypravěče (vševědoucího pozorovatele) byla neutrální a spisovná. Nejčastěji se v ní uplatňovala třetí osoba, minulý čas nebo historický přezens.²⁵

V umělecké literatuře rozlišujeme přímou a nepřímou řeč. Ta je vnímána jako realizace promluvy vypravěče, zatímco přímá se váže ke konkrétním postavám. Kromě tohoto základního dělení rozlišujeme tzv. přechodové oblasti. Patří mezi ně smíšená řeč, polopřímá řeč a nevlastní přímá řeč.²⁶ Ta je odrazem vnitřního monologu postavy. Liší se od přímé řeči pouze graficky, a to tím, že není oddělena uvozovkami. Je tudíž pevněji spjata s kontextem. Polopřímá řeč vyjadřuje jak vnitřní monolog, tak i dialog, který je formálně propojen s pásmem vypravěče. Řeč postavy se v ní realizuje subjektivním postojem a citovým rozpoložením dané postavy. Vyjádření ve třetí osobě spolu s neutralizací času ji propojuje s řečí vypravěče. Smíšená řeč má převážně charakter řeči vypravěče. Jen nepatrné signály ukazují, že jde o skrytou řeč postavy. Mezi tyto prvky patří např. subjektivní hodnocení z hlediska hlavního hrdiny díla.²⁷

1.2 Jazyková výstavba uměleckého textu

V 19. století se začíná teprve formovat stylistická norma. Základem pro ni je koncepce básnického jazyka, za níž stál Josef Jungmann. Koncept vychází z použití neobvyklých jazykových prostředků, které vedou k ozvláštňení textu a jeho aktualizaci. Celý proces, jenž je nejsnáze pozorovatelný v poezii, se nazývá *poetizací* uměleckého díla. Ve dvacátých a třicátých letech minulého století se básnickému jazyku věnuje Pražský lingvistický kroužek (viz výše).²⁸

²⁴ Křístek, Michal. *Vertikální členění textu*. Nový encyklopedický slovník češtiny.

²⁵ Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 305–306.

²⁶ Křístek, Michal. *Vertikální členění textu*. Nový encyklopedický slovník češtiny.

²⁷ Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 306–307.

²⁸ Tamtéž. S. 308–309.

1.2.1 Fonetická rovina

Variety zvukové podoby jsou v uměleckých textech zachyceny v dialozích postav. Jedná se o takové varianty slov, které se liší hláskovou podobou, nikoliv lexikálním významem. K obměnám dochází především v kořeni slova, ojediněle v předponě. Často odlišnosti stavby slova přesahují z roviny fonetické do morfologické.²⁹

Hláskové změny existují v několika podobách. Týkají se změn v kvantitě nebo kvalitě samohlásek či souhlásek. Zároveň se jedná i o variantu pravopisnou, jelikož kvantitu lze rozdílně zaznamenat. Některé varianty si mohou být ze slohového hlediska rovnocenné (např. dvojice *škrábat* – *škrabat*, *oddychnout* – *oddechnout*). Obecně v českém jazyce platí, že tvary se snaží si zachovat tvarotvorný/slovotvorný základ, proto se mohou postupem času přesunout z neutrální slovní zásoby do knižní, archaické aj. Jednodušeji řečeno: mohou se stát příznakovým stylovým prostředkem.³⁰

U domácích slov narážíme na varianty, které stojí na hranici mezi spisovnou a obecnou češtinou, tvoří se mezi nimi tak napětí. Často takovéto nespisovné výrazy nesou příznak expresivnosti, nejčastěji hanlivý, dehonestující (např. *je to děsný rejpal*). Na druhou stranu existují tvary slov nebo frazémů, které nemají spisovnou variantu s -ý-. Snahy o jejich opravování se považují za hyperkorektnost a vyumělkovanost.³¹

1.2.2 Morfologická rovina

Změny v tvarosloví musí být v psaných podobách podřízeny záměru autora, ale také pravopisu a jeho ustálené grafické podobě – kodifikaci. Výrazné porušení spisovné normy nemusí být čtenáři přijato kladně, proto jsou změny v morfologické rovině značně limitující.³² Zároveň je pro tuto rovinu příznakové výrazné zastoupení jednotlivých slovních druhů, především podstatných jmen a sloves. Jejich frekvence se liší od funkčního stylu, ve kterém jsou použity. V administrativním stylu spolu s odborným stylem převažují podstatná a přídavná jména. Vysoký počet zájmen nalezneme v prostěsdělovacím stylu. Pro některé žánry publicistického stylu je typické silné zastoupení sloves. Totéž platí pro umělecký styl, a to především pro drama.³³ „Frekvence slovních druhů se může dokonce v některých dílích prvcích funkčního stylu časem

²⁹ Hubáček, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. S. 319.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž. S. 319–320.

³² Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 313.

³³ Hubáček, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. S. 320.

proměňovat, např. podoba novinových titulků ve zpravodajských žánrech se v posledních letech výrazně přiklonila k většímu zastoupení verbální složky – zhruba před 30 lety ještě titulky měly charakter neslovesných větných ekvivalentů, dnes preferují titulky se slovesem v tvaru *verba finita*.“³⁴

V krásné literatuře se ojediněle setkáváme s tvarotvornými změnami. Najdeme je v pásmu postav, kde fungují jako signály, které čtenáři navodí atmosféru prostředí, doby a mluvy prostých lidí. V historii literatury jen výjimečně najdeme díla, která by byla stylizována čistě nářečím (například v próze Otakara Bystřiny nebo v pohádkách Jakuba Obrovského). V současnosti se prostředky morfologické roviny značně omezily na ty nejfrekventovanější: nespisovné *-ej* v kořeni či kmenu slova, *-ý* v koncovkách místo spisovného *-é* (pokud se nachází v kmeni slova, mluvíme o hovorové variantě slova), koncovka *-ma* v 7. pádě plurálu, změny v některých souhláskových skupinách minulého přičestí nebo některých pádových příponách.³⁵

Musíme stále počítat s tím, že jazyk je živým systémem a jeho jednotlivá spektra se mohou posouvat. Proto se také původně neutrální tvary mohou stát knižními, nebo až archaickými. Prostředky dosud hodnocené jako hovorové mají největší šanci se přesunout do neutrální roviny. Sdílejí totiž základní vývojovou tendenci k tomu, aby si zachovaly neměnný tvarotvorný (i slovotvorný) základ. Toto celé se dá shrnout existencí tvarových variant a synonymních prostředků, které slouží ke stylové diferenciaci.³⁶ Synonymita se nemusí týkat pouze lexikální roviny. Stejný synonymní vztah mezi dvěma slovy, najdeme i mezi dvěma koncovkami (např. dvojice *šach – šachy, chudý – chudej, ta Olomouc – ten Olomouc*). Tyto prvky jsou odrazem ležérní řeči, kterou reprezentuje obecný jazyk.³⁷

V průběhu let se přístup k obecné češtině změnil. V šedesátých letech 20. století byla vnímána jako symbol svobody uměleckého díla. Nejprve se objevovala pouze v překladech, později získala na oblibě i ve vlastní tvorbě. V následujících desetiletích obecná čeština ztrácela na své symboličnosti. V literární tvorbě se objevovala méně. Už není nástrojem provokativnosti ani rysem mluvy regionu. V současné době se prvky

³⁴ Hubáček, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. S. 320.

³⁵ Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 313–314.

³⁶ Hubáček, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. S. 320.

³⁷ Skalička, Vladimír. *Problémy stylu (Diskuse o stylu III)*. Slovo a slovesnost.

obecné češtiny staly běžnou součástí krásné literatury, především v mluvě postav, a ztrácí tak pomalu na své původní příznakovosti.³⁸

1.2.3 Lexikální rovina

„V rovině slovní zásoby existují velké možnosti pro stylovou diferenciaci prostředků jednak proto, že lexikálních jednotek je v jazyce daleko nejvíce, jednak proto, že mezi nimi panuje velké množství vztahů. **Význam** lexikální jednotky je **nocionální**^[a] [...], **kolokační**, který vymezuje spojitost lexému s jinými lexémy v konkrétním užití (*kůň – běží, kluše, má kopyta* [...] apod., *ale nemluví, neháčkuje*). Třetí typ významu je **konotační**, ten odráží pragmatické složky komunikace a v zásadě udává, co vše si lze pod daným výrazem kromě jeho nocionálního významu představit. Může jít o odraz individuální zkušenosti [...], častěji jde o zobecněné kulturní a společenské zkušenosti vyjádřené v emocionálních, hodnotících postojích [...]. Ačkoliv bývá konotační význam zpravidla ustálený, jeho konečný efekt se plně projeví až při konkrétním užití.“³⁹

Výrazným prvkem lexikální roviny je samotná početnost slov, ať už se jedná o užívání totožných slov, nebo nesoucích příznak (tj. citově zbarvená slova, přirovnání, epiteta, dobově/frekvenčně příznaková ze stylistického hlediska či z hlediska spisovnosti). Pro styl umělecké literatury je typické, že index opakování slov má podstatně nižší než jiné funkční styly. Největší prostor k lexikální pestrosti se nabízí v poezii. Aby autoři nepoužívali na malém prostoru (jakým básně jsou) stejná pojmenování, snaží se o disimilaci vyjadřování pomocí synonym. Jejich bohaté používání není záležitostí jen poezie. Stejně tak mohou používat antonymii, pokud chtějí vyjádřit antitezi či budovat kontrast.⁴⁰

Krásná literatura je tvořena především neutrální slovní zásobou. Jejím překročením dochází k ozvláštnění textu. Autor musí volbu lexikálních prostředků promyslet, aby dílo stále působilo jednotně jako celek. Využívá širokou slovní zásobu národního jazyka, aby vznikl kontrast mezi pásmem vypravěče a pásmem postav, ale také mezi jednotlivými postavami. V něm se snaží ukázat rozdíl v sociálním prostředí.⁴¹

[a] SSČ: **Nocionální** příd. <I> kniž. a odb. *pojmový*: jaz. nocionální význam slova (x expresivní).

³⁸ Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 314–315.

³⁹ Hubáček, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. S. 323–324.

⁴⁰ Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 317–318.

⁴¹ Tamtéž. S. 319.

K charakteristice postav se používali v dramatu i v próze dialektismy. V poezii to není příliš běžný jev, ale přesto je můžeme najít například ve sbírkách Petra Bezruče. Současná literatura dialektismy výrazně upozadila. Již nezaujímají roli charakteristiky mluvy postav, ale mohou mít komickou funkci nebo odkazují na stáří hrdiny. Také se s nimi setkáme ve vzpomínkovém vyprávění. Nově se začaly uplatňovat v textech s folklorní tematikou. Mezi mnohem běžnější prvky slovní zásoby patří lexémy hovorové, obecné, slangové a profesní. U posledních dvou zmíněných dochází ke splnutí hranice mezi nimi. Zatímco argotická slova se v textech vyskytují omezeně, mohla by totiž bránit v porozumění. Zastávají roli čistě charakterizační.⁴² Pokud se zaměříme na dobový příznak, mohou být použity archaismy (slova zastaralá) nebo neologismy (novotvary).⁴³ Archaismy a potažmo historismy se používají především v prostředí realistického románu, měly v něm posílit dobovou atmosféru. V současnosti se jejich výskyt omezil. Oproti nim si historismy ponechaly svou četnost vzhledem k tomu, že pojmenovávají specifické předměty z naší historie (např. neplatná platidla – *pražský groš*). Podobné postavení jako archaismy zaujímají knižní výrazy. Dříve byly považovány za součást vyjadřování ve vyšší literatuře. V dnešní době se knižnost stala součástí individuálního jazyka autora.⁴⁴

Své postavení mají v krásné literatuře citovaná slova spolu s cizojazyčnými citáty. Významné postavení zaujímaly už v 19. století, především v románech ze života společnosti. V používání jednotlivých výrazů se odrážela jazykověkulturní situace na našem území. Převažovaly citace z německého jazyka. V současnosti se objevují i z jiných jazyků. Obecně tedy platí, že citovaná slova nebo citace se považují za prostředek k poetizaci textu. Pokud bychom použili jejich překlad/opis, svou příznakovost by ztratily.⁴⁵

Mezi další prostředky lexikální roviny patří různé typy obrazných pojmenování. Tato pojmenování nikdy nejsou jednoznačná, proto nabízejí prostor k aktivnímu zapojení čtenáře, aby si význam našel na základě svých vlastních zkušeností. Nejvýrazněji jsou použity metafory, které popisují jev na základě vztahů vnější podobnosti. Stávají se pro autora díky svému širokému množství konotací výrazným prostředkem k dosažení estetické funkce. Metafora se v krásné literatuře dále rozvíjela, vznikaly její podtypy,

⁴² Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 321–322.

⁴³ Hubáček, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. S. 325.

⁴⁴ Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 322.

⁴⁵ Tamtéž. S. 323–324.

mezi které se řadí mimo jiné i personifikace. Ta je velmi výrazná v pohádkách (např. *O Kobližkovi*). Stejně tak často se mohou objevovat přirovnání, která jsou běžná pro mimouměleckou komunikaci. Stylově méně aktivně se používá metonymie spolu se synekdochou kvůli jejich podstatě. Obě jsou založeny na věcných souvislostech reality.⁴⁶

Krásná literatura využívá jako prostředek poetizace frazeologismy. V širším slova smyslu je chápeme jako lidovou tradiční frazeologii. Pokud se zaměříme na užší smysl, mluvíme o kulturních frazeologismech, ty jsou součástí kulturního života a historie.⁴⁷ Obecně frazémy chápeme jako obraz vývojových etap kulturního společenství. Najdeme v nich svědectví o feudálních poměrech, pracích spojených se zemědělstvím, ale i s buržoazní dobou. Frazeologie je také svědkem technického pokroku. Marie Čechová to ukazuje na příkladech *jet plnou parou*, později bylo vystřídáno spojením *na plný plyn*.⁴⁸ Od počátku devadesátých let 20. století se výskyt kulturních frazeologismů oproti předchozím desetiletím podstatně zvýšil. Stále vznikají nové frazémy, ty starší se obměňují, aby neztratily na aktuálnosti. Zároveň se projevují vlivy jiných jazyků na vzniku nových frazémů. Například *vzít si taxi* ve významu objednat si taxi a jet s ním se přejalo z anglického idiomu *take a bus*.⁴⁹

Jak můžeme vidět, slovní zásoba nabízí široké možnosti, téměř neomezené, ze zásob národního jazyka. Příznakovost jednotlivých lexémů se odráží od individuálního stylu autora. Zároveň se jazyk neustále vyvíjí, tím otevírá stále nové podněty k obohacení textu.⁵⁰

1.2.4 Syntaktická rovina

V syntaktické rovině obecně platí, že při výběru jazykových prostředků hraje významnou roli faktor připravenosti a nepřipravenosti (spontánnosti). Autor projevu má volnou ruku při rozhodování, které jazykové prostředky zdůrazní, zatají či úplně potlačí. To mu dává možnosti vytvořit požadovanou mikrosituaci.⁵¹ Umělecká díla se projevují silnou variabilitou syntaktické stavby. Například pásmo postav se může výrazně lišit od pásma vypravěče svou výraznou stylizací mluveného projevu. V tomto případě nemluvíme

⁴⁶ Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 325–327.

⁴⁷ Čechová, Marie. *Kulturní frazeologie v současné komunikaci*. Naše řeč.

⁴⁸ Čechová, Marie. *Dynamika frazeologie*. Naše řeč.

⁴⁹ Čechová, Marie. *Kulturní frazeologie v současné komunikaci*. Naše řeč.

⁵⁰ Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 328.

⁵¹ Hubáček, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. S. 322.

o spisovnosti a nespisovnosti, ale o *mluvenostní syntaxi*. Může docházet i ke stírání hranic mezi oběma pásmy, to se pak promítne do celého textu.⁵²

Při hodnocení příznakovosti syntaktické roviny je důležité brát v potaz dobu vzniku díla. Například na přelomu 19. a 20. století se nepovažoval slovosled a jeho obměny za příznakové. V současné literatuře mu již přikládáme větší váhu.⁵³ Mezi figury připraveného projevu dnes řadíme logickou propojenost a uspořádanost, kondenzační prostředky, složitá souvětí, opisná pasiva. V řeči postav, která odráží spontánní projev čili nepřipravenost, se setkáváme s neuspořádanou větnou stavbou, vsuvkami, opravami, elipsami či stereotypním užívání spojovacích prostředků nebo opakovaným zahájením výpovědi. Poměrně často se objevují i kontaktné prostředky.⁵⁴

Poezie s větnou stavbou pracuje tak, že je s ní v souladu, nebo tomu tak není. Výrazného projevu si můžeme všimnout u básníků 20. století, kteří dali přednost veršovému principu před syntaktickým principem. Podařilo se jim tak vytvořit nečekané souvislosti (např. v *Abecedě* Vítězslava Nezvala).⁵⁵

⁵² Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 311.

⁵³ Tamtéž. S. 313.

⁵⁴ Hubáček, Jaroslav. *Čeština pro učitele*. S. 323.

⁵⁵ Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 312.

2 Vztah mluvenosti – nespisovnosti – spisovnosti

Oblast mluvenosti a psanosti je velmi rozsáhlá. Vždy souvisí s dalšími příznaky textu, mezi které řadíme například připravenost, spontánnost, spisovnost, monologičnost nebo dialogičnost.⁵⁶

Vztah mezi mluveným a psaným jazykem je zásadní pro pochopení toho, jak je silný vliv jazyka na lidi. Lingvisté se snažili porozumět tomuto diskurzu pomocí analýz základních struktur a neustále se opakujících vzorců. Deborah Tannen upozornila na rozdílnost mezi psaností – mluveností (anglický termín *spoken and written discourse*, častější pojmenování dvojice termínů *orality and literacy*) a na to, jak je založena na konkrétních komunikačních cílech a mezilidských interakcích.⁵⁷

Samotné termíny mluvenosti a psanosti můžeme chápat dvojím způsobem. Zprvé je můžeme vnímat jako dvě rozdílné kulturní techniky a sociální aktivity. V tomto případě mluvíme o širším pojetí, které se opírá o významné milníky v kulturní historii řeči a písma. Na počátku vývoje se společnost obešla bez psané kultury, ale nikoliv bez té orální. Mezi další zlomy v historickém vývoji se řadí vynález písma, knihtisku, audiovizuálních médií, ale i osvojení si počítačové gramotnosti. Naše společnost se nyní pohybuje v poslední zmíněné fázi, která souvisí s rozvojem počítačových technologií. Opírá se o psací dovednost, ale také se v ní silně projevují prvky mluvenosti.⁵⁸

V užším slova smyslu mluvenost s psaností vnímáme jako dva existenční mody téhož jazyka. Zpočátku byl psaný jazyk považován za sekundární vůči mluvené řeči. Tuto fonocentrickou tradici vnímání mluvenosti jako dominantní složku v jazykovém systému založil v moderní lingvistice Ferdinand de Saussure. Proti tomuto trvajícímu dogmatu se nejvýrazněji vyhradil francouzský dekonstruktivist a Jacques Derrida. Dnes jsou oba systémy – mluvenost i psanost – chápány rovnocenně. Oba specificky zpracovávají společný kód, v němž je jazyk provázán s myšlením.⁵⁹

V české lingvistice se problematice mluvenosti a psanosti věnoval Josef Vachek. Zastával stanovisko, že obě se řídí rozdílnými normami, zároveň také zaujímají odlišné

⁵⁶ Müllerová, Olga. *Ke vztahu mluveného a psaného textu (srovnání mluveného a psaného vypravování)*. Slovo a slovesnost.

⁵⁷ Tannen, Deborah. *Oral and Literate Strategies in Spoken and Written Discourse*. S. 79–80.

⁵⁸ Čmejková, Světlá; Hoffmannová, Jana. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. S. 19–20.

⁵⁹ Tamtéž. S. 26, 32.

sociální funkce. Mluvenost umožňuje okamžitou reakci na podněty/události, zatímco psanost je dokáže trvale zaznamenat.⁶⁰

Umělecká literatura vždy počítala s provázaností psaného a mluveného systému. Pracovalo se s nimi již při realizaci dramatického textu na jevišti. Stejně tak jsme se s tímto jevem mohli setkat v podobě transpozic, jakou jsou recitace, rozhlasové čtení, zhudebňování textů či jejich filmové adaptace. Primární komunikace v literatuře probíhá mezi beletristou a čtenářem. Avšak ke komunikaci dochází i mezi jednotlivými postavami prozaických či dramatických děl. Jejich promluvy mají často charakter spontánního projevu, který je převážně založen na češtině mluvené neboli na mluvenosti. V té se dominantně uplatňuje vysoké užívání prvků obecné češtiny.⁶¹ Ta se od spisovné češtiny liší ve všech rovinách jazyka, tzn. v rovině morfologické, fonologické, lexikální, ale i v syntaktické. Čeština se rozvrstvením jazyka výrazně liší od ostatních slovanských jazyků především tím, že používané nespisovné prvky nejsou omezeny lokálně. Mluvčí nemají potřebu dodržovat čistě spisovné tvary, jako je tomu u jiných jazyků.⁶²

„Vlastním médiem literární komunikace jsou texty psané – dnes ovšem ne pouze klasicky tištěné, papírové knihy, ale i e-knihy a audioknihy. Dnešní, neustále zmnožované možnosti elektronické komunikace navíc autoři literárních děl s oblibou reflektují a připisují je svým postavám: jejich texty jsou plné e-mailů a SMS, „skajpování“, citátů z internetových diskusí.“⁶³ Do těchto médií výrazně pronikají prvky mluvenosti, které se projevují především pomocí lexikálních prostředků. Jsou čerpány z hovorové nebo obecné češtiny, jen výjimečně můžeme narazit i na nářeční prvky. Kromě neutrálních lexémů může být mluvenost vyjádřena prostředky expresivními, především vulgarismy. Stejně tak využívají frazémů, a to ustálených spojení, která jsou upravována podle kontextu komunikace. V internetových diskuzích se objevuje nesouhlas s názory druhé strany. Často se projevuje v použití slovní agrese nebo poukazováním na gramatické či faktografické chyby. V takovýchto případech nejde komunikujícím o podstatu informací, ale o samotný proces komunikace. Frekventovaně se můžeme v takovýchto diskuzích setkat s nadsázkou a ironií. Jen málokdy najdeme shodu v názorech jednotlivých účastníků diskuze. Mluvenost v těchto žánrech odkazujících k technickým zařízením je

⁶⁰ Čmejrková, Světlá; Hoffmannová, Jana. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. S. 32.

⁶¹ Hoffmannová, Jana. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. S. 402.

⁶² Sgall, Petr. *Spisovnost a kultura vyjadřování*. Slovo a slovesnost.

⁶³ Hoffmannová, Jana. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. S. 403.

velmi blízká prostěsdělovacímu funkčnímu stylu, přesto má některé vlastnosti odlišné vzhledem k tomu, že se stále jedná o psaný text.⁶⁴

V českém prostředí připisujeme velkou váhu i rozdílnosti mezi spisovností a nespisovností. Zpravidla se řídíme tím, že psané texty se přiklánějí ke spisovnému jazyku, zatímco mluvené projevy si vybírají varianty z mluvené češtiny. Odkloněním se od spisovné normy jazyka se dá vyjádřit neformální vztah pisatele a adresáta (např. v soukromé elektronické komunikaci, jako je email, SMS).⁶⁵ Dnes se hranice spisovnosti a nespisovnosti značně posunula do shodné polohy s hranicí psanosti – mluvenosti. K tomuto posunutí došlo díky zavádění prvků obecné češtiny do spisovného jazyka. Pokud by se to nestalo, psané texty by byly dnes vnímány formálněji než doposud. Obecně platí, že spisovný jazyk nese znaky psanosti, a to prostředky signalizující formálnost. Pod tím si představíme závaznost, vážnost, veřejnost a také citovou neangažovanost. Oproti tomu mluvený jazyk si spojujeme s prostředky odkazujícími k důvěrnosti, sociální blízkosti, neveřejnosti.⁶⁶

Jak můžeme pozorovat, použití konkrétních jazykových prostředků se vždy odvíjí od funkčního stylu, v něm pak sledujeme zastoupení mluvené a psané formy. Pro mluvenost je klíčové používání kontaktních prostředků, ze kterých plyne snaha udržet kontakt s adresátem. Mezi časté morfologické varianty počítáme univerbizované prostředky (např. přípony *-ák*, *-ka*, *-ác*) nebo hovorovost. V syntaktické rovině se mluvenost projevuje eliptickou stavbou věty nebo nadbytečným užíváním parantezí (odkazují k asociativnímu způsobu myšlení). Výrazné je i používání zájmen, převážně ukazovacích. Oproti těmto rysům mluvenosti si psanost snaží zachovat neutrálnost a dodržovat jazykové normy. V lexikální, ale i morfologické rovině využívá knižnosti. Po syntaktické stránce se projevuje komplexní stavbou vět, ve které se objevují polovětné konstrukce, a to přívlastky s přístavky. Záměrnou hovornost (prvek mluvenosti) využívají texty určené k ústnímu přednesu.⁶⁷

Marie Čechová připomíná, že je třeba vzít v potaz i lidský faktor. Pro člověka je zcela přirozené, že jeho jazykový projev (ať už mluvený, či psaný) směřuje k větší míře

⁶⁴ Junková, Bohumila. *Prezentace mluvenosti v nepřipravených psaných textech na internetu*. S. 198–205.

⁶⁵ Čmejrková, Světlá; Hoffmannová, Jana. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. S. 41, 47–48.

⁶⁶ Hausenblas, Ondřej. *K tzv. pronikání obecné češtiny do spisovného jazyka*. Slovo a slovesnost.

⁶⁷ Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 80–82.

spisovnosti, pokud se také zvýší intenzita závažnosti situace. V těchto případech tedy vědomě směřuje k oficiálnosti vlastního projevu.⁶⁸

⁶⁸ Čechová, Marie. *Současná stylistika*. S. 82.

3 Mezilidské vztahy

Sociologie kromě termínu *mezilidských vztahů* používá označení *interpersonální vztahy*. Toto pojmenování se odvodilo z latinských slov *inter* (s významem *mezi*) a *persona*, tedy *osoba*. Angličtina pracuje s obdobným termínem – *interpersonal relationships*, stejně tak francouzština (*relations interpersonnelles*) nebo němčina (*zwischenmenschliche Beziehungen*).⁶⁹

Mezilidské vztahy označují pravidelně se opakující (trvalé, přímé i nezprostředkované) kontakty mezi dvěma či více lidmi spojené s emocionálním prožitkem. Ten může být kladný, ale i záporný. Vznikat mohou v malých skupinách a dyádách,⁷⁰ tj. relativně trvalé vztahy mezi dvěma jedinci, u nichž se objevují specifické znaky, jako jsou nezaměnitelnost jednoho z členů dyády, vysoká míra intimity a emocionality. Institucionalizovanou formou tohoto vztahu je monogamní manželství.⁷¹ K samotnému vzniku interpersonálního vztahu vedou člověka základní faktory – fyzická blízkost, emocionální přitažlivost, potřeba přátelství, ale i odpudivost. Pohybují se tedy na široké škále od lásky, přátelství až po nenávist. Ke vzniku emocionálního vztahu a pozdějším projevům preferenčního chování dojde v malé skupině vždy. Navázání kontaktu na základě určité funkce není nikdy trvalé (není dostatek prostoru k vytvoření emocionálního vztahu, protože nedochází k opakovanému setkávání).⁷²

Sociologové, především sociální psychologové, se studiem mezilidských vztahů zabývali v kontextu praktické aplikace tzv. teorie lidských vztahů a v kontextu sociometrie.⁷³ Ta zahrnuje metody a teorie sociálního měření. Jednodušeji řečeno zkoumá mezilidské vztahy z pohledu sympatií a antipatií v určité sociální skupině.⁷⁴ V padesátých a šedesátých letech 20. století byl zájem o výzkum mezilidských vztahů na samém vrcholu. Tehdejší zájem směřoval na zkoumání chování malé skupiny kolegů na pracovišti a na to, jak mezilidské vztahy ovlivňují výkonost práce.⁷⁵

Mezi základní způsoby utvoření mezilidských vztahů, resp. k vytváření lidské sociálnosti, se řadí interakce spolu s komunikací. Pojem *interakce* používáme pro

⁶⁹ **Petrusek, Miloslav.** *Vztahy interpersonální*. Sociologická encyklopedie.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ **Petrusek, Miloslav.** *Dyáda*. Sociologická encyklopedie.

⁷² **Petrusek, Miloslav.** *Vztahy interpersonální*. Sociologická encyklopedie.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ **Petrusek, Miloslav.** *Sociometrie*. Sociologická encyklopedie.

⁷⁵ **Petrusek, Miloslav.** *Vztahy interpersonální*. Sociologická encyklopedie.

označení reakce lidí na druhé jedince, pokud dojde k vzájemnému setkání. K takovéto reakci může docházet i podvědomě. Pojem *komunikace* označuje proces předávání informací. Ta může probíhat oboustranně/dvousměrně (tzv. tváří v tvář; je velmi blízká interakci samotné), tak jednosměrně (platí pro masovou komunikaci, tj. zprávy, televizní pořady, tisk).⁷⁶

Komunikaci lze dělit podle pěti hledisek. Vždy záleží na tom, které prvky v procesu převažují nad druhými. Prvním kritériem je verbální a neverbální komunikace. Mezi další kritéria stavíme tyto prvky: symetričnost proti asymetričnosti, harmonickou a konfliktní, soutěživou (kompetitivní) vs. spolupracující (kooperativní) komunikaci. Posledním hlediskem je dělení podle formální, či neformální povahy komunikace.⁷⁷

3.1 Role verbální a neverbální komunikace

V moderní lingvistice se začíná věnovat pozornost dalším prostředkům než jen řečovým. Při komunikaci tváří v tvář (případně z očí do očí, vis-a-vis) se navzájem komunikační partneři pozorují, vyměňují si úsměvy či jiné mimické signály. Ervin Goffman, který se tomuto oboru věnoval, poukázal na skutečnost, že komunikace mezi jedinci stále probíhá díky jejich samotnému vzezření, ačkoliv se nevyjadřují slovy. Tedy samotná tvář má doprovodnou funkci k samotnému sdělení. Tématice neverbální komunikace se také věnoval Jan Mukařovský. Na své přednášce *Řeč – gesta – mimika* poukázal na skutečnost, že při komunikaci se lidé snaží neustále dívat do tváře toho druhého. Pokud se jeden z partnerů rozhovoru snaží zakrýt nějaký detail, vyhýbá se očnímu kontaktu. Jak můžeme vidět, verbální i neverbální kódy jsou vůči sobě závislé a navzájem provázané. Nelze je zkoumat jako dvě oddělitelné složky.⁷⁸

Neverbální projevy vždy doprovázely akt mluvenosti. Dávno před tím, než na tento jev poukázali lingvisté, promítl se do lidové jazykovědy. Slovo *tvář* se v různých obměnách objevuje v mnoha frazémeh. Jsou tedy důkazem toho, jak mimika může být v souladu, či nesouladu s tím, co mluvčí slovy říká.⁷⁹ Uvedeme si několik příkladů z rčení a přísloví, na kterých lze vidět, jak je někdy velmi tenká hranice mezi mluveným slovem a neverbálními gesty: „*říct něco do tváře, vmést něco někomu do tváře, zachovat*

⁷⁶ Helus, Zdeněk. *Psychologie*. S. 84–87.

⁷⁷ Tamtéž. S. 87–90.

⁷⁸ Čmejrková, Světlá. *Vstřícnost a kamenná tvář sfingy aneb výraz tváře v mezilidské komunikaci*. Slovo a slovesnost.

⁷⁹ Tamtéž.

*si svou tvář, nasadit vážnou tvář, nasadit si masku gentlemana, strhnout někomu masku s tváře, odhalit pravou tvář, nasadit kamennou tvář, ukázat někomu svoji vlastní tvář, neztratit tvář, být člověkem dvojí tváře, má to napsáno ve tváři [...]. Podobně jsou řečové intence a interpretace vyjadřovány pomocí fenoménu tváře i v jiných jazycích. Angličtina má například tyto výrazy: *He opened his face and shut his face, he threw it in my face, it helped him to preserve his face.*“⁸⁰*

Výraznou složkou verbálního projevu v rámci dopadu na mezilidské vztahy je prozódie. Jejími základními složkami jsou výška, síla, trvání a barva hlasu.⁸¹ Pozoruhodnou složkou tohoto typu dorozumívání je mlčení. Může být signálem k nechuti mluvit na dané téma, ale i nesouhlasu či pocitu trémy nebo rozpaků. Může se vykládat mnoha směry a je nedílnou součástí komunikačního projevu. Samo o sobě může mít jak ilokuční, tak perlokuční rozměr. Roman Jakobson poukazoval na to, že mlčení dokáže naplnit několik funkcí. Patří mezi ně funkce expresivní, apelová a fatická.⁸²

Mimoslovní formu dorozumívání, jak již bylo zmíněno, nazýváme neverbální komunikací. Rozlišujeme šest základních forem této komunikace. Nejvýraznější z nich je oční kontakt. Můžeme ho udržovat, nebo naopak se mu vyhýbat. Druhou nápadnou formou komunikace je samotná mimika obličeje. Jako třetí bychom zařadili doprovodná mimovolná gesta. Ty mohou být ovlivněny i kulturně. K neverbální komunikaci dochází i v případě, v němž se jedna z osob komunikačního procesu přiblíží/oddálí od druhé osoby. S tím souvisí i pátá forma. Opět se jedna z osob přiblíží k druhé, ale pohyb doplní o dotek. V tomto případě hovoříme o tzv. haptice. Poslední formou neverbální komunikace je samotný fyzický postoj, jaký osoba zaujme během sdělení.⁸³

Pojďme si ukázat vzájemnou provázanost obou složek na konkrétnějším případě. V rámci komunikace může často docházet ke konfliktu čili k nesouhlasnému střetu dvou názorů. Nesouhlas mezi komunikačními partnery se jen málokdy povede skrýt. Nepřátelský postoj se projevuje zvukovými signalizacemi v podobě zvýšeného hlasu, lexikálních prostředků (expresivní výrazy), syntaktických prostředků (krátké věty, nedokončené repliky, přerušení syntaktických konstrukcí), tzv. studené zdvořilosti, která může přejít k rezervovanosti až k předstíranému přátelskému tónu. V něm se může také

⁸⁰ Čmejrková, Světlá. *Vstřícnost a kamenná tvář sfingy aneb výraz tváře v mezilidské komunikaci*. Slovo a slovesnost.

⁸¹ Čmejrková, Světlá; Hoffmannová, Jana. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. S. 232.

⁸² Vaňková, Irena. *Mlčení v komunikaci*. Slovo a slovesnost.

⁸³ Křivohlavý, Jaro. *Komunikace neverbální*. Sociologická encyklopedie.

odrážet ironie, narážky, které komunikační partner nemusí zaregistrovat. Pokud dochází k dialogu ve specifickém prostředí, například v pracovním, kdy ke konfliktu dojde mezi nadřízeným a podřízeným, z kulturní tradice se očekává, že zaměstnanec ustoupí a zároveň se bude vyjadřovat až jako druhý v pořadí.⁸⁴

Kromě konfliktu se setkáváme s dalšími specifickými komunikacemi. Mezi ně řadíme dyadickou komunikaci, tedy komunikaci mezi dvěma partnery. Informace si předávají především pomocí verbální složky, ale také je mohou doprovázet paraverbálními či neverbálními prostředky, jako jsou gesta, mimika atd. Pro výběr prostředků hraje velkou roli, v jakém prostředí rozhovor probíhá. Komunikace se dělí na oficiální (veřejný prostor – veřejné přednášky, úřední rozhovory), polooficiální (pracovní rozhovory) a neoficiální. Obsah rozhovoru takovéto dvojice je často ovlivněn spjatostí s okolím. Například při rozhovoru v hromadné dopravě se očekává, že okolí může do komunikace zasáhnout. Ovšem dyadická komunikace s takovýmto narušením nepočítá, často je intimního rázu a předané informace mají soukromý charakter.⁸⁵

Jak můžeme vidět, neverbální komunikace je silně provázána s verbální složkou. Postojem těla dokáže mluvčí vyjádřit své vlastní pocity/názory, aniž by použil konkrétní slova. Například přiblížením se ke komunikačnímu partneru dává najevo rozhovor důvěrného charakteru, nebo vyjadřuje upřímnost. Kromě gest rukou, mimiky a fyzického postoje k neverbálním prostředkům řadíme tzv. paralingvistické znaky. Konkrétně se jedná o melodii, modulaci řeči, akcent, pomlky, přerušování se, rychlost i plynulost řeči.⁸⁶

⁸⁴ Müllerová, Olga. *Dialog a konflikt*. Slovo a slovesnost.

⁸⁵ Morávek, Milan; Müllerová, Olga. *Dyadická komunikace (Pokus o komplexní charakteristiku situace dialogu)*. Slovo a slovesnost.

⁸⁶ Helus, Zdeněk. *Psychologie*. S. 88.

4 Autorky

4.1 Život a dílo Ireny Douskové

Irena Dousková (rodným jménem Freistadtová) se řadí mezi přední spisovatele současné české prózy. Narodila se 18. srpna 1964 v Příbrami do částečně židovské rodiny z otcovy strany.⁸⁷ Tito příbuzní židovského původu zemřeli během druhé světové války v koncentračních táborech.⁸⁸ V sedmdesátých letech 20. století bylo její příjmení změněno na matčino dívčí, aby byla co nejméně spojována se svým otcem, který emigroval do Izraele.⁸⁹ Tímto odchodem zpretrhal všechny vazby, které v Čechách měl. Znovu se se svou dcerou setkal v roce 1989, kdy se vzájemně pokusili obnovit ztracený vztah. Hledání kořenů a objevování judaismu spolu s nešťastným osudem židovských předků významně ovlivnilo autorčinu literární tvorbu.⁹⁰

Dětství prožila Irena Dousková v rodné Příbrami. Její rodiče (matka, otcím) ve městě působili jako herci v místním divadle. V roce 1976 se rodina odstěhovala do Prahy. Tam autorka absolvovala střední školu (gymnázium Nad Štolou). Díky kontaktům se dostala na Právnickou fakultu Karlovy univerzity. Už během studia věděla, že se v budoucnu nechce právnické činnosti věnovat. Po úspěšném absolvování studia si vyzkoušela různá zaměstnání. Vždy však souvisela s literární činností. V současné době působí jako spisovatelka na volné noze.⁹¹

Do literatury vstoupila v roce 1988 jako členka literárně-dramatického spolku LiDi. Tento spolek prezentoval vlastní básnické texty v pražské Viole (pořad *Co kdyby*). Autorka publikovala básně v časopisech, jako byly Literární noviny, Mladá fronta, Host, Tvar, Divadelní noviny atd. Jejím prvním prozaickým počinem byla novela *Goldstein píše dceři* (rok vydání 1997), která částečně čerpá z milníků autorčina života. Pojednává o navazování vztahu s otcem žijícím v emigraci. Příběh je netradičně vyprávěn pomocí dopisů Goldsteina. Zda dostával nějaké odpovědi (dopisy nazpět), jako čtenáři

⁸⁷ **Příbáňová, Alena.** *Irena Dousková.* Slovník české literatury po roce 1945.

⁸⁸ **Němečková, Alena.** *Irena Dousková.* Zpracovaný rozhovor s Irenou Douskovou pro časopis ONA DNES.

⁸⁹ **Vaverková Karolína.** *Pro své děti jsem zastydělý devadesátkový pravičák, říká Irena Dousková.* Echo24.cz.

⁹⁰ **Němečková, Alena.** *Irena Dousková.* Zpracovaný rozhovor s Irenou Douskovou pro časopis ONA DNES.

⁹¹ **Nakladatelství Druhé Město.** *Bio.* Stránky Ireny Douskové.

nevíme. K tomuto tématu hledání otce a vlastní identity se znovu vrací v próze *Rakvičky* (2018). Tentokrát si k vyprávění vybírá formát road-movie.⁹²

Tématu míjení v komunikaci mezi blízkými lidmi se Irena Dousková věnuje často. Zpracovala ho v dalších svých literárních dílech, jako jsou novela *Někdo s nožem* (2000), soubor povídek *Doktor Kott přemítá* (2002), soubor povídek *O bílých slonech* (2008). Do paměti čtenářů se však dostala především díky její druhé próze *Hrdý Budžes* (1998) a jeho volnými pokračováními – *Oněgin byl Rusák* (2006), *Darda* (2011). Trilogie popisuje milníky ze života hrdinky Heleny Součkové. Vykresluje ji ve třech životních etapách (dětství, puberta, dospělost), na pozadí zachycuje soudobé politické události. Celá trilogie byla také zdramatizována (*Hrdý Budžes*: Divadlo Antonína Dvořáka, Příbram 2002, režisér Jiří Schmiedt; *Oněgin byl Rusák*: Divadlo v Dlouhé, Praha 2008, režisér Jan Borna; *Darda*: Divadlo na Jezerce, Praha 2012, režisér Arnošt Goldflam).⁹³ Roli hlavní hrdinky Heleny Součkové Irena Dousková zpracovala přímo pro herečku Báru Hrzánovou, která ji ztvárnila v příbramském divadle.⁹⁴ Dosud poslední prózu vydala spisovatelka v roce 2021. Je jí groteskně-melancholicky laděná sbírka povídek *Konec dobrý*. Byla nominovaná na cenu Magnesie Litery v kategorii próza.⁹⁵

V tvorbě Ireny Douskové se odráží biografické prvky, zájem o judaismus a o historii. Je pro ni typické úsporné vyjadřování se smyslem pro ironii i pro pointu. Soudobou společnost ukazuje prostřednictvím komorních příběhů hrdinů svých knih.⁹⁶

4.1.1 Hrdý Budžes

Groteskní román vypráví příběh Heleny Součkové,žačky základní školy trpící nadváhou. Irena Dousková využívá dětského vypravěče k humornému pohledu na život v sedmdesátých letech 20. století. Pro román je typické odlehčené podávání informací (např. popis smrti je vyličen humorně či s ironií, čtenář se při prvním čtení nad chmurností zprávy ani nepozastaví, nebo událost nezaznamená).

Příběh ukazuje události z každodenního života rodiny, která nesouhlasí s normalizačním režimem. Pro dívku je svět přesto veselým místem, ačkoliv musí čelit

⁹² **Příbáňová, Alena.** *Irena Dousková.* Slovník české literatury po roce 1945.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ **Němečková, Alena.** *Irena Dousková.* Zpracovaný rozhovor s Irenou Douskovou pro časopis ONA DNES.

⁹⁵ **Kučera, Štěpán.** *Spisovatelka Irena Dousková: Mnozí z nás se bojí zůstat sami se sebou.* Novinky.cz.

⁹⁶ **Příbáňová, Alena.** *Irena Dousková.* Slovník české literatury po roce 1945.

posměchu od ostatních spolužáků kvůli své nadváze. Vlastního otce nikdy nepoznala (emigroval do USA). Její rodiče – matka a otčím – se živí jako herci v místním divadle. Rodina se rozrostla ještě o mladšího sourozence (nevlastního bratra Pepu). Všichni společně navštěvují každý víkend matčiny prarodiče v obci Zákopy. Obzvlášť k dědečkovi má hlavní hrdinka velmi blízko. V rodinných vztazích jsou vidět silné autobiografické prvky.

Na pozadí příběhu sledujeme, jak Helenka nedokáže pochopit důvody, proč jí rodiče nechtějí dovolit chodit do jisker, kam dochází všechny její spolužačky. Kvůli režimu oba její rodiče přijdou o práci v divadle. Nakonec však získají angažmá v Praze, kam se rodina odstěhuje na konci příběhu.

Výrazným prvkem v románu je vyličení mezilidských vztahů. Pozorujeme, jak jsou si Helena se svým biologickým otcem vzdálení. Dárků, které od něj dostává, se zbavuje. Nemají pro ni žádnou hodnotu (v rovině emocionální). Babička se jí neustále snaží otce připomínat, předávat jí dopisy, o které Helenka nestojí. To je jedním z důvodů, proč mezi ní a babičkou dochází k neshodám. Nejvřelejší vztah měla vždy s dědečkem. Ten ji naučil milovat Prahu a zažili spolu mnoho dobrodružství. Poměrně dobré vztahy hrdinka udržuje s úzkým kruhem rodiny.

4.1.1.1 Kompozice

Jedná se o poměrně krátký román o dvaceti kapitolách. Každý název kapitoly začíná příslovcem *jak* (např. *Jak se splášili sloni; Jak jsme vyhrabali partyzány*). Pojmenování kapitol tímto způsobem může evokovat ve čtenáři epizodní charakter seriálu (jedna kapitola = jedna epizoda). Každá kapitola by tedy mohla výborně fungovat jako jeden samostatný dobrodružný příběh.

Román je psán z pohledu hlavní hrdinky Heleny Součkové. Autorka si pro toto vyprávění zvolila *ich*-formu. Ta dává jedinečnou příležitost se podívat na složité politické události z jednoduššího úhlu pohledu – z dětské perspektivy.

4.1.2 Darda

Jedná se o druhé volné pokračování ze života Heleny Součkové. Tentokrát ji zastihneme jako ženu středního věku, která založila svou vlastní rodinu. Očekáváme idylický život, ale autorka nás přesvědčí o opaku. Politické události jsou v pozadí příběhu patrné jako u předchozích dílů (např. postavy hovoří o zvolení amerického prezidenta Baracka

Obamy do jeho prvního funkčního období, a jaké změny by to mohlo přinést pro společnost).

Helena si prochází těžkými situacemi ve svém životě: začínajícím domácím násilím, rozvodem, ztrátou angažmá v divadle a bojem s rakovinou prsu. Musí se vyrovnávat s následky chemoterapie, na kterou po dlouhém odkládání nastoupila. Jedním z nich je vypadávání vlasů a s tím spojená koupě první paruky nebo s tím, jak se na ni dívají lidé, kteří o její nemoci vědí. Jejich chování se vůči ní mění.

Je nám odhaleno, že se Helena dříve pokusila znovu obnovit vztah s biologickým otcem, který zemřel v době před událostmi tohoto románu. Vidíme v tom využití autobiografických prvků. Hrdinku zasáhlo kromě smrti otce i úmrtí dědečka, ke kterému chovala mimořádně silné city (dědeček zemřel v prvním volném pokračování *Oněgin byl Rusák*). S ostatními členy rodiny zůstávají její citová pouta stejná.

Ke svým dětem se chová Helena velmi podobně jako její matka k ní. Opakuje stejný vzorec chování, kterému se snažila vyvarovat. Po rozvodu Heleniny děti – syn a dcera – navštěvovaly svého otce Jindřicha Dardu. Během návštěv se své matky zastávaly, aniž by o tom Helena věděla. Otec vnímal chování dětí jako navádění ze strany své bývalé ženy. Vše vy eskalovalo na konci celého románu. V místním divadle Jindřich Darda představoval svou nadaci na pomoc dětem procházejícím si domácím násilím. Společenská akce se vysílala v televizi v přímém přenosu. Během výstupu se jejich dcera Berta s přítelem vplížila na pódium v přestrojení s dobrým úmyslem se zastat Heleny, která událost sledovala v bezpečné zóně domova. Výstup vyvrcholil tím, že Berta s přítelem fyzicky napadla Jindřicha Dardu. Ten incident nechtěl dětem nechat jen tak projít. Dokonce se pokusil o to, aby je vyloučili ze střední školy, na které oba studovali. Helena se naposledy sešla se svým bývalým mužem, aby mu pohrozila žalobou, pokud svou stížnost nestáhne zpět. Z tohoto setkání hlavní hrdinka odešla sebevědomější a silnější, protože tentokrát dokázala zabránit tomu, aby Jindřich Darda ublížil jejím dětem i jí samotné.

4.1.2.1 Kompozice

Darda je obdobně útlounký román jako *Hrdý Budžes*. Taktéž se dělí do dvaceti krátkých epizodních kapitol, které jsou slovně pojmenovány. Jednotlivé názvy shrnují téma celé kapitoly (např. *Milujeme Obamu*; *Hra na Afriku*; *Šťastný smích*).

Autorka znovu využívá ke zpracování románu ich-formu. Vypravěčem si volí jednu z hlavních postav, a to Helenu Součkovou. Tento způsob vyprávění čtenáři umožňuje silněji přilnout k postavě, soucítit s ní.

4.2 Život a dílo Petry Soukupové

Petra Soukupová se nepohybuje na poli české literatury dlouho, přesto patří mezi nejúspěšnější spisovatelky současné prózy. Získala několik ocenění (Cena Jiřího Ortena 2008, Magnesia Litera 2010) a nominací, včetně dvou nominací na cenu Magnesia Litera.⁹⁷ V současné době žije se svým partnerem Tomášem Baldýnským (scenárista, publicista) a dcerou v Praze, kde také působí jako spisovatelka a scenáristka.⁹⁸

Narodila se v České Lípě 25. července 1982. V roce 2008 úspěšně ukončila studium na Filmové a televizní fakultě Akademie múzických umění v Praze (obor dramaturgie a scenáristika).⁹⁹ Po studiu se podílela na scénáři k sitcomu *Comeback* (2008–2010) a k seriálu *Kosmo* (2016). Od roku 2011 pracuje jako dramaturgyně denního seriálu *Ulice*. V roce 2018 připravila scénář k filmu *Na krátko* v režii Jakuba Šmída. Předlohou pro film byla autorčina stejnojmenná povídka. V současné době pracuje na scénáři ke svému dalšímu románu *Pod sněhem*.¹⁰⁰

Nyní se více než scénářům věnuje čistě psaní vlastních knih. Z jejího pera dosud vyšlo sedm knih pro dospělé – *K moři* (2007), *Zmizet* (2009), *Marta v roce vetřelce* (2011), *Pod sněhem* (2015), *Nejlepší pro všechny* (2017), *Věci, na které nastal čas* (2020), *Nikdo není sám* (2022) – a dvě knihy pro děti – *Bertík a čmuchadlo* (2014), *Kdo zabil Snížka?* (2017). Všechny její prózy vycházejí v sedmi zemích, největší oblibu si získaly v Polsku.¹⁰¹

První próza *K moři* odkazuje k anglické spisovatelce Virginii Woolfové a k její knize *K majáku* (1927). Nejedná se však o napodobeninu slavného románu. Petra Soukupová v ní popisuje rozpad mezilidských vztahů, odcizení mezi členy rodiny a neschopnost navázat kontakt s nejbližšími osobami.¹⁰²

⁹⁷ **Host** – nakladatelství. Autoři. Petra Soukupová.

⁹⁸ **Tachecí, Barbora.** Raději si s lidmi píšu, než s nimi mluvím, říká Petra Soukupová. Rozhlas.cz.

⁹⁹ **Pechová, Veronika.** Petra Soukupová: Už nemám ani čas ani chuť číst. Literární noviny.

¹⁰⁰ **Nakladatelství Host.** O autorce. Životopis. Petra Soukupová.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² **ČTK.** Ortenovu cenu pro mladé spisovatele získala Petra Soukupová. iDNES.cz.

Pro prózu Petry Soukupové je typické vyprávění událostí z pohledu několika hrdinů, často i pomocí dětského vypravěče. Variabilitou pohledů dává možnost pochopit chování všech zúčastněných, abychom si jako čtenáři zachovali nestrannost.¹⁰³ Zároveň se autorka ve svých dílech zaměřuje na vztahy v rámci rodiny a každodenní život, proto jsou její knihy politicky bezčasé a zůstávají tak stále aktuální.¹⁰⁴

4.2.1 K moři

Román popisuje velmi jednoduchou zápletku. Čtyřčlenná rodina se chystá na letní dovolenou u moře, ale matka (Klára) před odjezdem onemocní a musí strávit několik dní v nemocnici. Tuto komplikaci vyřeší tak, že na dovolenou odjede otec (Petr) s dcerami, ale místo své manželky s sebou vezme dcery z prvního manželství (Báru a Jitku). Příběh končí návratem domů a epilogem, který odhalí, jaká budoucnost čeká všechny členy rodiny. Román není založen na dějové lince. Zaměřuje se především na mezilidské vztahy a nepochopení si mezi nejbližšími rodinnými příslušníky.

V knize sledujeme sedm dějových linek. Jako první je nám představena Magda, Petrova první manželka. Své dětství prožila na venkově, vždy ale toužila po městském stylu života. To se jí splnilo po sňatku s Petrem. Ten jí však byl často nevěrný a manželství dlouho nevydrželo. I přes vzájemné neshody spolu prožili mnoho dobrého. Narodily se jim dvě dcery – Bára a Jitka. Manželská krize se začala silně projevovat po potratu třetího dítěte (syna). Magda se po rozvodu znovu nikdy nevdala.

Petr se po rozvodu ožení se svou milenkou Klárou. Jsou si mnohem bližší v duševní rovině vztahu, než si byl s bývalou ženou. Aby mohl i nadále vídat své dcery z předchozího manželství, udobřil se s Magdou. Příliš jim však nerozumí a ony ho navštěvují stále méně. Petr vzájemné odcizení ale nevidí. Když si to nakonec připustí, je již pozdě na obnovu ztracených rodinných pout.

Klára se se svými životními cíli podobá Magdě. Je však mnohem laskavější a empatičtější, díky tomu s Petrem tak dobře vychází. Její dobrosrdečnost se více projeví, když adoptuje malou Adélu, dceru své zesnulé sestry. Považuje manželství s Petrem za to nejlepší, co ji mohlo v životě potkat. Brzy se rodina znovu rozroste o jejich společné dítě – dceru Johanu.

¹⁰³ ČTK. *Ortenovu cenu pro mladé spisovatele získala Petra Soukupová*. iDNES.cz

¹⁰⁴ Drahoňovská, Kamila. *Soukupová, Petra: Nejlepší pro všechny*. iLiteratura.cz.

Báru, nejstarší dceru z prvního manželství, rodiče považují za bezproblémové dítě se smyslem pro povinnost. Bára však neumí projevovat své emoce. Jediné silné sociální pouto dokázala navázat se svou mladší sestrou Jitkou, kterou chtěla vždy ochraňovat. V milostných vztazích se jí příliš nedaří, často střídá sexuální partnery. Během svého nezávazného životního stylu otěhotní. Rozhodne se si dítě nechat a změnit dosavadní život, ve kterém muže nebude potřebovat. Přestěhuje se k nemocné matce Magdě, aby se o ni mohla starat.

Jitka je oproti své sestře velmi uzavřenou dívkou. Vyrovnává se s psychickými problémy, ty vyústí až v silné deprese. První příznaky se objevily po rozvodu rodičů. Tehdy jim nikdo nevěnoval pozornost. Odbornou pomoc vyhledá až ve svých patnácti letech. Po zbytek života musí užívat medikamenty. S fungováním v běžném životě jí pomáhá přítomnost jejího psa a sestry Báry. V dospělosti se odstěhuje do Finska. Právě v téhle zemi má pocit, že tam patří. Najde si zde celoživotního partnera. Avšak po narození druhého dítěte (holčičky s poruchou růstu) se chování jejího manžela změní a Jitka se stane obětí domácího násilí. Naštěstí se jí podaří i s dětmi uprchnout. Do Čech se už nikdy nevrátí, nepovažuje je za své útočiště.

Adéla, starší dcera z Petrova druhého manželství, se ve svém dětství cítí jako ten méně milovaný potomek. Jejímu sebevědomí také neprospívá, když čelí posměchu ostatních dětí kvůli své nadváze. S mladší sestrou Johanou má velmi rivalitní vztah. Ani jedna nemá pochopení pro tu druhou, nikdy si navzájem nepomohou. Navíc je Johana tou, kdo jí řekl pravdu o tom, že je adoptovaná. Adéla je však silná a dokázala se s tím rychle vyrovnat. Vyrostla z ní sebevědomá žena. Získala práci divadelní herečky. V tomto prostředí si najde i svého životního partnera.

Johaně, nejmladší Petrově dceři z obou manželství, záleželo vždy jen na jediné hodnotě, a to na vzhledu. Od malička ji rodiče rozmazlovali. Dovolovali jí vše (i na úkor Adély). Velmi dobře si uvědomuje výhod, které jí krása umožňuje. Členy své rodiny považuje za přítěž a také s nimi nedokáže vyjít. V patnácti letech se rozhodne odletět do Ameriky, aby se mohla věnovat modelingu. Peníze a prostředí, ve kterém se pohybuje, jí umožní vyzkoušet drogy, na nichž se stane závislá. Užívání drog se podepíše na jejím vzhledu, a proto postupně přichází o pracovní nabídky. Po dlouhé době si svou drogovou závislost připustí a stráví několik let v léčebně. Jakmile Johanu odtud propustí,

začne pracovat jako servírka v motorestu u dálnice. Zůstane sama, bez dřívější slávy, bez peněz. Do Čech se nikdy nevrátí, kontakty s rodinu dávno přerušila.

4.2.1.1 Kompozice

Román je rozdělen do tří částí – *Petrovy dvě ženy; K moři; Zbytky životů*. Ty jsou dále děleny do dalších kapitol. Celkem jich kniha obsahuje třicet sedm. Každá z nich je velmi krátce slovně pojmenována. Většinou jsou názvy jednoslovné (např. *Ples; Cesta*), ale také jsou zde tři kapitoly, které z tohoto minimalistického pojmenování vybočují (např. *Dalších pět let všechno jak má být*).

Příběh je čtenáři předáván skrz vševědoucího vypravěče (er-forma). V románu se střídá perspektiva pěti hlavních postav. To navozuje dojem objektivního vyprávění.

4.2.2 Nejlepší pro všechny

V tomto románu je nám představena znovu jednoduchá zápletka na pozadí příběhu s velmi spleťnými vztahy jednotlivých hrdinů. Hlavní hrdinka Hana, svobodná matka, se snaží vychovávat svého problémového syna Viktora. Živí se jako herečka v Praze, proto nemá mnoho času, aby na syna dohlížela. Odveze ho ke své matce Evě, která žije v klidném maloměstěčku. Myslí si, že je to skvělé řešení pro všechny – Eva nebude po smrti manžela sama ve velkém domě, Viktor se zklidní a dostane řád, ona sama bude mít čas na natáčení filmu.

Viktor to nejprve v maloměstě nenávidí. Nemá pochopení pro tempo života, který vede jeho babička, stejně tak nerozumí svým novým spolužákům. Nikdo z nich netráví čas hraním počítačových her dlouho do noci, ale naopak chodí ven v partě (např. do kluboven). Babička ho přihlásí na fotbal, aby měl nějaký pohyb. Tam si však projde šikanou, protože se mu nepovede zapadnout do kolektivu dětí. Neustále svou matku přemlouvá, aby se mohl vrátit domů do Prahy.

Časem ve své babičce najde spojení. Všechny problémy si vyřeší sami, ani jeden nemá potřebu se svěřovat Haně. Naučí se spolu dobře vycházet, dokonce Viktor začne babičce pomáhat a plnit pravidla, která mu nastavila. Jejich vztah funguje i obráceně. Když Eva onemocní (nádor na mozk), Viktor jí pomáhá vymýšlet historky, aby před Hanou a jejím bratrem Adamem skryli babiččinu nemoc. Ani jeden si nepřeje žít jinde nebo s někým jiným.

Příběh končí ve chvíli, kdy se o onemocnění Evy dozví její děti. Chtějí jí pomoci, a tak se po počátečních neshodách nedorozuměních rozhodnou, že se babička s Viktorem přestěhují do Prahy k Haně. Babička si zvykne na nový život a užívá si společně strávených chvil se svým oblíbeným vnukem Viktorem. Na jaře ještě téhož roku Eva zemře na následky své nemoci.

4.2.2.1 Kompozice

Nejlepší pro všechny je rozsahem dvojnásobně delší než autorčina prvotina *K moři*. Počet kapitol je velmi obdobný. V tomto románu jich najdeme celkem čtyřicet. Nejsou číselně označeny, pouze slovně. Tím se liší od ostatních třech vybraných děl. Pojmenování kapitol se drží minimalistické formy jako u románu *K moři* (např. *Spearow*; *Snížek*; *Mořská houba*; *Jiří*).

Román je vyprávěn pomocí ich-formy z pohledu hlavního hrdiny Viktora. Autorka si tedy zvolila perspektivu dětského vypravěče jako Irena Dousková. Avšak Petra Soukupová obohacuje způsob vyprávění o další úhly pohledů (postav Hany, Evy) v er-formě.

4.3 Společné rysy autorek

Obě spisovatelky si vybírají ženské hrdinky do svých příběhů. Vážná témata dokáží představit pomocí nevinného dětského vypravěče, aby vyprávění dodaly odlehčenosti. Zároveň obě pracují s méně zajímavou dějovou linkou – s popisem každodenního života. Obě dokáží velmi dobře popsat mezilidské vztahy mezi postavami. Ukazují na těchto vztazích vývoj postavy. V próze Ireny Douskové se objevují výrazné historické kulisy. Petra Soukupová oproti tomu dokáže v náznacích ukázat, kam budou její postavy směřovat v důsledku současných rozhodnutí.

5 Fonetická rovina

Fonetická rovina není v uměleckém funkčním stylu příliš obvyklá vzhledem k tomu, že se jedná o psanou formu textů. Pokud je přece jen zastoupena, stává se součástí charakteru postavy a její specifické promluvy. Proto také předpokládáme, že se bude objevovat pouze v pásmu postav.

Jazykové prostředky, kterými se vyznačuje fonetická rovina, se řadí mezi obecně české. Konkrétně mluvíme o těchto hláskoslovných změnách: *-é- > -í-*, *-ý- > -ej-*, protetickém *v-*, kvantitě hlásek, redukci hlásek. Můžeme se ale také setkat se zachycením špatně vyslovovaných slov (např. u postav předškolního věku) nebo s graficky zaznamenanými chybami ve výslovnosti.

5.1 Hláskové změny

5.1.1 Úžení *-é- > -í-*

U slov domácího původu dochází ke změně v kořeni slova, kdy se mění *-é-* v *-í-*. Avšak obě dvě varianty se stále řadí do spisovné vrstvy jazyka. V dnešní době můžeme některá slova s hláskou *-é-* v kořeni vnímat už jako knižní výrazy, a proto bychom ho v běžné promluvě nepoužili.

Petra Soukupová s tímto jazykovým prostředkem ve svých knihách vůbec nepracuje. U Ireny Douskové se objevuje ojediněle, a to pouze v knize *Hrdý Budžes* u postavy Heleny: *do polívky* (s. 70).

5.1.2 Diftongizace *-ý- > -ej-*

Druhá změna, ke které dochází v oblasti kořene slova, je diftongizace *-ý-* v *-ej-*. Varianty s *-ej-* pocítujeme jako silně nespisovné, řadíme je již mezi obecně český nářeční prvek. S tímto jazykovým prostředkem se běžně setkáváme při denní komunikaci, proto se objevuje také ve všech zkoumaných románech.

V románu *Hrdý Budžes* se jev vyskytuje především v pásmu hlavní postavy Heleny: *bejt sochař* (s. 11); *tejden* (s. 35); *hejbaly vousy* (s. 150). Objevuje se zde i výraz *brejle* (s. 39), ale nebudeme ho řadit mezi příznaková slova, protože patří do neutrálního spisovného lexika. V promluvách vedlejších postav autorka také zachycuje změnu *-ý-*

v -ej-, a to v těchto případech: Vladimír – *může skrejvat* (s. 62); Jolana Berenčíčová – *mi nalejte pořádnýho panáka* (s. 68).

Román *Darda* využívá tento jazykový prostředek ze všech nejméně. Je součástí pouze promluv hlavní postavy Heleny: *jaký je to bejt mrtvej* (s. 63); *mejmn bejvalejm vlasům* (s. 148).

V knize *K moři* se diftongizace projevuje v promluvách většiny hlavních postav: Bára – *se ti bude stejskat* (s. 73); *zase cejtí* (s. 101); Jitka – *se v tom cejtim blbě* (s. 100); *promejšlet* (s. 105); *nech mě bejt* (s. 117); Adéla – *nech mě bejt* (s. 137); Johana – *sejra nejím* (s. 82).

V posledním zkoumaném románě *Nejlepší pro všechny* najdeme diftongizaci převážně u postavy Viktora, hlavního hrdiny, který je zároveň vypravěčem: *bejt hodnej* (s. 65); *takovejhle pes* (s. 126); *stromy ve větru se kejvou* (s. 173); *když už tady musím bejt* (s. 261); *já jsem přemejšlel* (s. 329). Ojediněle se objeví i u postavy Hany: *takhle tvrdá bejt neumí* (s. 51).

Můžeme vidět, že se tato změna týká především slovesa *být*, které se repetitivně objevuje u všech postav napříč knihami. Všimněme si také toho, že diftongizace se často týká slov, v nichž probíhají i morfologické změny (unifikace koncovek), jako příklad si uvedeme slovní spojení *mejmn bejvalejm*.

5.1.3 Protetické v-

Tento jazykový prostředek poznáme podle vložené souhlásky v- na začátku slova před samohláskou o-. V *Nejlepší pro všechny* se vůbec neobjevuje. U ostatních knih je jeho výskyt poměrně nízký a nahodilý.

Irena Dousková protetické v- použila v *Hrdém Budžesovi* pouze u hlavní postavy Heleny: *vopravdu moc hezký* (s. 10); *vopuštěná* (s. 15); *vostudu* (s. 30); *barevný vokna* (s. 56); *když vona* (s. 64); *podobnou vošklivost* (s. 80); *zbitej vod fašistů* (s. 87); *měla by si radši vočuchat pani Veverkovou* (s. 91); *Vodvolej to!* (s. 106); *stříkla jí ta šťáva do voka* (s. 127). I v druhé knize *Dardě* ho najdeme v malém měřítku u hlavní postavy Heleny: *vo Kukovi* (s. 16); *a vona* (s. 50); *vomrzela* (s. 58); *hodily zlý voko* (s. 130), ale také u vedlejší postavy Julie Molové: *vo to ted' nejde* (s. 17); *tak to byl von* (s. 53).

V románu *K moři* tento jev najdeme pouze u postavy sedmileté dívky Johany: *Hele, tati, to sou voni* (s. 79); *vona mi vytáhne ten pásek* (s. 114). Používá vždy protetické v- v osobním zájmenu *ona*. Vyjadřuje tak opovržení vůči svým sestrám.

5.1.4 Redukce souhlásek

Při redukci dochází k polykání souhlásky, či souhláskových skupin na začátku slova. Pokud se bude týkat sloves, k redukci dojde na konci slova. Konkrétně zanikne jednoslabičná přípona *-l*, kterou používáme při tvoření přičestí minulého v mužském rodě.

V románech Ireny Douskové se s tímto jevem setkáme jen jednou, právě v podobě polykání koncového *-l*. Tento příklad najdeme jak v *Hrdém Budžesovi* u postavy Heleny: *chlapeček řek* (s. 34), tak v *Dardě* taktéž u postavy Heleny: *kdo by to do něj řek* (s. 139). Zatímco u Petry Soukupové najdeme redukci, která se týká počátečních hláskových skupin. Využívá ji poměrně často. Setkáme se s ní v promluvách všech postav obou dvou jejích románů. Jazykový prostředek se týká převážně slovesa *být* v přítomném čase a částice *vždyť*.

V románu *K moři* najdeme tyto příklady: Bára – *že sme byly domluvený* (s. 74); *dyť se jenom koupeš* (s. 117); *že sem pro tebe jediná princezna* (s. 120); Johana – *si adoptovaná* (s. 135); Adéla – *Di pryč* (s. 110); *sou všech* (s. 122).

V románu *Nejlepší pro všechny* se objevuje hlásková redukce jen u částice *vždyť*: Viktor – *Ale dyť já nic nedělám* (s. 13); *dyť je to jedno* (s. 50); Hana – *dyť si dost unavená* (s. 41); *dyť je to blbost* (s. 180); Adam – *dyť ji znáš* (s. 107); Martina – *no dyť jo, tak pojd' s náma* (s. 150).

5.2 Kvantita samohlásek

Rozdělujeme ji na dva protipóly – prodlužování a zkracování vyslovované samohlásky. Obě varianty lze graficky zaznamenat i v psaném textu. Zaměříme se nejprve na prodloužení samohlásky. To lze zapsat s diakritickým znamínkem ' nad samohláskou, nebo opakovaným zápisem stejné (dlouhé) samohlásky. Tento jazykový prostředek najdeme pouze ve dvou zkoumaných knihách, a to v *Hrdém Budžesovi* u postavy Heleny: *Pomóóc* (s. 64) a v románu *K moři* u vedlejší postavy Jitky: *Nó... to je...* (s. 49); *Nó, tak*

jó (s. 71). Petra Soukupová tímto prostředkem ukazuje situaci, kdy postava s něčím vnitřně nesouhlasí, ale rezignuje a podvolí se názoru ostatních.

Oproti tomu se se zkracováním hlásek setkáme ve všech čtyřech románech. Především se jedná o krátkou výslovnost samohlásky *-i-* u sloves v koncovkách přítomného času (1. os. sg.): *Hrdý Budžes*: Helena – *tak nevím* (s. 30); *Darda*: Jindřich Darda – *když s tebou mluvím* (s. 15); *K moři*: Jitka – *já se stydim* (s. 124); Bára – *já tam musím. Prostě musím.* (s. 56); *prosim* (s. 80); Johana – *já se bojím* (s. 130); Adéla – *nerozumím* (s. 101); *já vim, že jsem adoptovaná* (s. 147); *Nejlepší pro všechny*: Viktor – *nevím ještě* (s. 88); Hana – *já nevím, co to tady říkáš* (s. 202).

Román *Hrdý Budžes* navíc využívá zkracování i u oslovení a ukazovacích zájmen. Najdeme ho pouze v promluvách hlavní postavy Heleny: *naše pani družinářka Jeřábková* (s. 9); *k pani učitelce Freimanové* (s. 9); *s tím připili* (s. 28); *tim inženýrem* (s. 31).

5.3 Chybné vyslovování hlásek

V románu *Hrdý Budžes* se setkáváme i s grafickým zápisem špatného vyslovování souhlásek *r-* a *ř-* jak na začátku slova, tak uprostřed něj. Tyto souhlásky vyslovuje postava jako *l-* a *z-*. Jev se objevuje v promluvách postavy Pepíčka: *Lyby já nelad, já lači zizek* (s. 71). Irena Dousková toto chybné vyslovování souhlásek do knihy zařadila, aby vytvořila charakteristickou mluvu malého dítěte (do věku šesti let).

5.4 Shrnutí

Fonetická rovina se ve vybraných knihách objevuje velmi málo. Vždy je součástí specifické mluvy postavy. Na mezilidské vztahy nemá příliš velký vliv. Pouze v románu *K moři* (Petra Soukupová) můžeme pozorovat sesterské vztahy. Dobrý vztah mezi sebou udržuje Jitka s Bárou (dcery z Petrova prvního manželství). Na příkladu kvantity hlásky *Nó... tak jó* vidíme, že Jitka Báře vyhoví jen proto, že jí silně důvěřuje. Zatímco negativní vztah ke svým sestrám chová Johana. Všechny je oslovuje pomocí zájmena *ona/ony/oni* s připojením protetického *v-*. Dává tak najevo, že jimi opovrhne. Další vztahy nejsou ve fonetické rovině definovány.

Z jazykového hlediska se ve všech čtyřech románech nejčastěji vyskytuje kvantita hlásek, která se převážně týká zkracování koncovky sloves v přítomném čase 1. osoby singuláru. Stejně často se setkáme s použitím změny *-ý-* v diftong *-ej-* v kořeni slova. Ta

se hlavně týká slovesa *být*. Další jazykové prostředky, jimiž jsme se v této kapitole zabývali, nejsou součástí všech zkoumaných románů.

Irena Dousková tuto rovinu používá minimálně až ojediněle. V *Hrdém Budžesovi* najdeme navíc zúžení výslovnosti *-é-* v *-i-*, zatímco v *Dardě* se fonetická rovina neobjevuje vůbec. Naproti tomu Petra Soukupová s ní pracuje mnohem častěji. V obou dvou jejích románech, *K moři* a *Nejlepší pro všechny*, najdeme téměř všechny zmíněné jazykové prostředky, a to: *-ý-* > *-ej-*, protetické *v-*, kvantitu samohlásek i redukci souhlásek.

6 Morfologická rovina

Tato rovina může zasahovat jak do přímé řeči (a pásma postav), tak mimo ni (do pásma vypravěče). Poznáme ji podle zvýšené frekvence konkrétních slovních druhů nebo hláskových změn v koncovkách, případně v příponách. Pokud se ale zaměříme převážně na obecně české prostředky, u podstatných jmen dochází k unifikaci koncovek 7. p. pl., sdružení 1. a 5. pádu v oslovení či sdružení množného čísla podstatného jména a jednotného čísla rozvíjejícího přídavného jména. K úžení *-é > -ý* a diftongizaci *-ý > -ej* dochází převážně u přídavných jmen spolu se zájmeny.

U sloves se morfologická rovina projevuje pomocí koncovek *-ju, -j, -jou*, které řadíme mezi hovorové prostředky spolu se změnou koncovky *-me > -m*.

6.1 Změny v koncovkách podstatných jmen, přídavných jmen a zájmen

Vzhledem k tomu, že tyto slovní druhy – podstatná jména, přídavná jména a zájmena – jsou nejpočetněji zastoupeny v uměleckých textech, jsou i tyto hláskové změny nejvýrazněji zastoupeny ve vybraných knihách. Najdeme je skutečně ve všech čtyřech románech. A také kvůli jejich početnosti je třeba si tyto hláskové změny rozdělit do dalších podkapitol.

6.1.1 Diftongizace *-ý > -ej*

Ke změně *-ý* v *-ej* v koncovce dochází především u přídavných jmen, méně často ji najdeme u zájmen. Je typická pro mluvené projevy, v psaném textu navozuje u čtenáře pocit mluvenosti. Zároveň zjišťujeme, že právě diftongizace *-ý* v *-ej* je nejpočetněji zastoupený jazykový prostředek ve všech čtyřech zkoumaných románech.

Nejvíce příkladů tohoto jazykového prostředku najdeme v knize *Nejlepší pro všechny*. Objevuje se především v řeči hlavní postavy Viktora, který je zároveň vypravěčem: *když jsem chytřej* (s. 5); *nemá dobrej internet* (s. 12); *jako že jsem úplně pitomej* (s. 47); *čokoládovej koláč* (s. 64); *Akorát nebyl vhodnej okamžik* (s. 87); *novej mámin chlapík* (s. 99); *ani když jsem fakt naštvanej* (s. 132); *příšernej pes* (s. 145); *v tu chvíli šťastnej* (s. 158); *tehdy jsem měl ještě dobrej telefon* (s. 191); *kteřej voní trochu jinak* (s. 209); *mám pro ni bezvadnej obrázek* (s. 228); *že jsem šikovnej* (s. 248); *život*

s *babi je celkem dobrej* (s. 286); *že mám hroznej hlad* (s. 334). Diftongizaci můžeme najít u dalších dvou postav, ale v menší míře. První z postav je Hana (matka Viktora): *ty jsi úplnej génius, co?* (s. 5); *jsi hrozně těžkej* (s. 22); *neustálej boj* (s. 41); *koupím novej* (s. 61); *protože byl tlustej* (s. 73); *novej mobil* (s. 171); *skvělej projekt* (s. 288). Druhou postavou, u níž se jazykový prostředek objevuje ještě méně, je Eva (Viktorova babička): *ten Jiřík je ale šikovnej* (s. 74); *čerstvej vzduch* (s. 89); *jako dobrej nápad* (s. 102); *zkaženej život* (s. 158). Můžeme si všimnout, že koncovku -ej najdeme pouze v promluvách postav, které tvoří jednu rodinu. Nejvíce ji využívá nejmladší člen a nejméně nejstarší člen rodiny.

Paradoxně nejméně příkladů diftongizace se objevuje znovu v knize Petry Soukupové *K moři*. Také se zde promítá pouze do promluv postav jedné rodiny. Nejvíce jich najdeme u nejstarší dcery Báry: *celej tejden* (s. 69); *má hroznej hlad* (s. 90); *s tátou, kterej se s ní dávno nebaví* (s. 102); *už si starej* (s. 120); *je divokej* (s. 182); *nikdo z nás tlustej nebyl* (s. 185). U další ze sester – Adély – se poměrně častěji, v rámci knihy, vyskytuje několik příkladů změny -ý v -ej: *sám je taky tlustej* (s. 95); *už mám děsnej hlad* (s. 127); *velkej průšvih* (s. 131). U dalších členů rodiny se diftongizace objevuje velmi málo. Můžeme ji najít u Jitky – *tak ji nemiluje nějakěj namyšleněj blb* (s. 124); *nikdo už nikdy nebude takovej* (s. 155), u Johany – *čaj chce ovocnej* (s. 104), ale také u Magdy – *jak je krásnej* (s. 158) a Richarda – *protože je hodnej* (s. 184).

Irena Dousková se změnou -ý v -ej pracuje velmi vyrovnaně. V *Hrdém Budžesovi* je součástí především promluv hlavní postavy Heleny: *byl velice statečnej* (s. 7); *opravdickej táta* (s. 15); *něco jako trpělivej* (s. 21); *Pan Vorel, kterej je už taky dost starej* (s. 23); *nechcípne kvůli lidem, jako už se to stalo různějm jinejm zvířatům* (s. 28); *krabičky od americejch cigaret* (s. 29); *hrozně nešťastnej člověk* (s. 31); *všelijakejch výčnělků* (s. 43); *mučení tlustejch a nešikovnejch dětí* (s. 51); *lesama, po kterejch dřív běhalo plno partyzánů* (s. 61); *minulej čtvrtek* (s. 75); *takovej plakát* (s. 104); *lampionovej průvod* (s. 125); *dědeček je statečnej* (s. 153). Kromě promluv hlavní postavy můžeme jev najít v malé míře u další postavy, a to u Kačenky: *už stejně byl mrtvej* (s. 61); *blbej vtip* (s. 134).

V druhé knize Ireny Douskové *Darda* se pracuje s diftongizací velmi podobně. Stejně jako v předchozím díle najdeme její největší podíl v promluvách hlavní postavy Heleny: *malinkej* (s. 11); *maličkej, sladkej chlapeček* (s. 13); *seš unaveněj* (s. 16); *hroznej*

zlozvyk (s. 19); *každej neviditelnej pupínek* (s. 23); *jedinej mužskej* (s. 27); *takovej záblesk* (s. 31); *širokej, spokojenej úsměv* (s. 36–37); *nelidskej kapitalismus* (s. 50); *měl v očích popuzenej a zároveň mírně vyzývavej výraz dítěte* (s. 58); *budeš šťastnej* (s. 61); *ten strašlivej člověk* (s. 76); *zdravotnickej personál* (s. 93); *neklamnej přízrak* (s. 120); *bosej Jindřich* (s. 136); *zajímavej nápad* (s. 154); *pár umělejch květin* (s. 177); *ňákej masochista* (s. 184); *symfonickéj orchestr* (s. 192). Ve srovnání s předchozím románem *Hrdý Budžes* se v *Dardě* objevuje změna -ý v -ej u více vedlejších postav: Julie Molová – *To je takovej nudnej chlapík z druhýho patra* (s. 70); *takovej odklad* (s. 188); Jindřich Darda – *já už budu hodnej!* (s. 13); Berta – *celej ten rok* (s. 54); Václav „Kuk“ – *trapnnej vtípek* (s. 185); Danny – *pravověrnej Čech* (s. 126).

6.1.2 Úžení -é > -ý

Ostatní jazykové prostředky, kterými se budeme dále zabývat, nejsou ve zkoumaných knihách tak hojně využívány jako právě diftongizace -ý v -ej. Nyní se budeme věnovat úžení -é v -ý. Najdeme ho v koncovkách zájmen a přídavných jmen domácího původu. Můžeme u něj také vidět, že dochází k neshodě ve jmenném rodě přídavného jména, zájmena a podstatného jména, které rozvíjí. Je tedy použitý tvar slova v mužském rodě na místo tvaru s koncovkou středního/ženského rodu.

Pojďme se podívat, jak je s tímto jazykovým prostředkem pracováno ve vybraných knihách. První se zaměříme na román *Hrdý Budžes*, v něm se objevuje nejpočetněji. Najdeme ho pouze v promluvách postavy Heleny: *moc hezký* (s. 10, z kontextu se dočteme, že mluví o holčičkách); *úzký a tenký a dole široký a hodně barevný* (s. 11, postava popisuje vzhled svých kalhot); *krásný počasí* (s. 11); *nebo někomu jinýmu* (s. 15); *nějakýmu panu Kubálkovi* (s. 26); *má to hrozně špatný* (s. 28); *svítily červený komunistický hvězdy* (s. 29); *dobrý schovávačky* (s. 36); *měl úplně červený voči* (s. 122).

V druhém románu *Darda* Irena Dousková používá úžení mnohem méně. Přesto můžeme vidět i menší změnu. Tentokrát ji zařadila nejen do řeči hlavní postavy Heleny: *nemá rád svý jméno* (s. 12); *nic tak hroznýho* (s. 12); *mý říkanky* (s. 15), ale i do promluvy vedlejší postavy Julie Molové: *To je takovej nudnej chlapík z druhýho patra* (s. 70). U této ukázky můžeme vidět, že se úžení kombinuje s již zmíněnou diftongizací -ý v -ej.

U Petry Soukupové tento jazykový jev najdeme opravdu velmi poskromnu. Není součástí promluv hlavních postav jako v románech Ireny Douskové, ale objevuje se u méně důležitých charakterů. Úžení -é v -ý nehraje tedy v próze této autorky významnou

roli. V románu *K moři* najdeme jev v promluvě malé dívky Johany: *vidět všechno bez nějakýho závoje* (s. 201), zatímco kniha *Nejlepší pro všechny* zařadila úžení do promluvy dospělé ženy Hany: *jako bychom žili v minulým století* (s. 6) k vyjádření pohrdání.

6.1.3 Koncovka 7. pádu plurálu

U podstatných jmen a případně i jmen přídavných často podléháme unifikaci koncovek v 7. pádě plurálu, ve kterém používáme duálové koncovky *-ama/-ema*. Tvary dvojného čísla se v češtině zachovaly pouze ve skloňování číslovek *dva, oba*. Zároveň v rámci spisovné roviny jazyka tuto koncovku používáme u pojmenování párových končetin a orgánů lidského těla.

Použití duálových koncovek v nesprávné jazykové situaci už nenajdeme ve všech zkoumaných románech, přesto můžeme říct, že je to v rámci morfologické roviny velmi častý jev. Nejvýrazněji se projevuje v románech Ireny Douskové. V její první knize *Hrdý Budžes* nespisovné koncovky 7. p. pl. najdeme pouze u hlavní postavy Heleny: *před prázdninama* (s. 8); *starejma malířema* (s. 10); *cizíma slovama* (s. 12); *dalšíma flaškama* (s. 30); *se psama* (s. 46); *šli jsme polema a lesama* (s. 61); *s různějma cizíma lidma* (s. 83); *rakev s věncema* (s. 132).

V druhém románu Ireny Douskové *Darda* se setkáme s těmito koncovkami také, dokonce se objevují ve stejné míře. Tentokrát je však nenajdeme jen u postavy Heleny: *s těma nevděčnejma parchantama* (s. 17); *s debilníma otázkama* (s. 26); *s rozcuchanejma tmavejma vlasama* (s. 31), ale také u její dcery Berty: *dvěma měsícema* (s. 54).

Petra Soukupová tento jazykový prostředek příliš nevyužívá, proto nás nepřekvapí, že v románu *K moři* ho ani nenajdeme. Zatímco v druhé zkoumané knize *Nejlepší pro všechny* od této autorky se v malé míře objeví v promluvách hlavní postavy Viktora (vypravěče): *s malinkejma kousíčkama papírovýho kapesníku* (s. 5); *nic se s nima neděje* (s. 44, z kontextu bychom poznali, že postava mluví o vyskládaných kartonových krabicích v chodbě bytu). Také můžeme na jednotlivých příkladech vidět, že koncovka *-ama* v 7. p. pl. se dá kombinovat s jinými jazykovými prostředky, jako je například již zmíněné úžení *-é* v *-ý*.

6.2 Změny v příponách/koncovkách sloves

Tentokrát se přesuneme z roviny obecně českých jazykových prostředků do její spisovné sféry. Následující jazykové jevy – koncové přípony *-ju*, *-j*, *-jou*, *-m* a absence přípony *-l* – jsme zařadili mezi příznakové prostředky, protože je běžně užíváme v mluvených textech, nikoliv těch psaných.

6.2.1 Koncové přípony *-ju* (1. os. sg.), *-j* (3. os. sg.), *-jou* (3. os. pl.)

Ze všech hovorových koncových přípon je tato skupina nejpočetnější, ovšem není tak rozsáhlá jako obecně české koncovky přídavných jmen. Zároveň se ani neobjevují ve všech zkoumaných románech.

Nejprve se zaměříme na koncovou příponu *-ju*, která se používá v rámci hovorové češtiny v 1. osobě singuláru přítomného času. V románech ji najdeme pouze ve třech případech. První dva najdeme v *Hrdém Budžesovi* u postavy Heleny: *maluju a modeluju* (s. 10); *účinkuju* (s. 30), třetí příklad se objevuje také v promluvě hlavní postavy Viktora: *nepamatuju, jak jsem tam šel* (s. 21) v románu Petry Soukupové *Nejlepší pro všechny*.

Koncové přípony spojené se 3. osobou přítomného času najdeme pouze v románech Ireny Douskové. Nejméně zastoupené jsou koncové přípony *-jou*, které používáme u sloves 3. osoby plurálu. Narazíme na ně pouze v románu *Hrdý Budžes* v promluvách postavy Heleny: *všichni se mi smějou* (s. 7); *věci, které už nepotřebují* (s. 38).

Nejvýrazněji se projeví tento jazykový prostředek v hovorových koncových příponách *-j*, které používáme u sloves ve 3. osobě singuláru přítomného času. Jak již bylo zmíněno, tyto přípony se vyskytují pouze v dílech Ireny Douskové. Nejprve se zaměříme na román *Hrdý Budžes*. V něm se koncová přípona poměrně výrazně objevuje v promluvách hlavní postavy Heleny: *stejně pořád říkáj* (s. 9); *choděj dospělí lidi* (s. 10); *taky si tam povídaj zajímavý věci* (s. 10); *děti věřej* (s. 20); *vykaj si* (s. 23); *bavěj* (s. 40); *kde začínaj mraky* (s. 70); *maj zrovna přestávku* (s. 78); *svítěj výlohy* (s. 151). Výjimečně tuto příponu zahlédneme u vedlejší postavy, a to u postavy Heleniny spolužačky Krátké: *ty dárky nosej dospělí lidi* (s. 20). V druhém románu *Darda* na koncové přípony ojediněle také narazíme. Tentokrát se týkají pouze promluv hlavní postavy Heleny: *trápej* (s. 13); *neznaj* (s. 22).

6.2.2 Koncová přípona *-me* > *-m*

U sloves můžeme narazit na další typ koncových přípon, a to na „polykání“ *-e* v první osobě plurálu přítomného času. Na tento jazykový prostředek narazíme nejčastěji v běžném prostědělovacím stylu, proto i ve zkoumaných knihách je součástí přímé řeči. Vnímáme ho jako součást stylizace textu, aby napodobil právě všední konverzaci mezi lidmi.

Tento jazykový prostředek jako jediný z projevů morfologické roviny u Ireny Douskové nenajdeme. Ani Petra Soukupová ho nevyužívá ve větší míře, přesto se s ním setkáme v obou jejích románech. V knize *K moři* na něj narazíme v promluvách více postav: Jitka – *půjdem domů* (s. 57); Petr – *nepojedem se podívat do města* (s. 100); *můžem to naplánovat* (s. 105). V druhém románu *Nejlepší pro všechny* ho najdeme pouze v promluvě postavy Evvy: *jedem do školy* (s. 78).

V uvedených příkladech můžeme vidět, že se tato změna týká modálního slovesa *moci* nebo sloves s významem pohybovat se někam, tedy slov *jít* a *jet*.

6.3 Záměna tvarů slov

Do této kapitoly jsme zařadili jazykové prostředky, které se týkají pouze jednoho ze zkoumaných románů, a to *Hrdého Budžese* od Ireny Douskové. Navíc se tyto prostředky v knize neobjevují ve velkém množství. Ve všech případech navozují atmosféru mluvenosti.

Nejprve se podíváme na nejvýraznější jev této skupiny. Najdeme ho v promluvách hlavní postavy Heleny: *umřeli nějaký cizí lidi* (s. 9); *nějaký zlý americký lidi* (s. 18); *plakát o šnekách* (s. 114). Můžeme vidět, že v těchto případech dochází k záměně pádových tvarů. Ve slově *šnek* je použita neživotná koncovka na místo životné, tedy tvaru *o šnecích*. Druhá ukázka se týká chybného skloňování podstatného jména *lidé*. Zde dochází k záměně akuzativu za nominativ. Koncovka *-é* je považována za neutrální výraz spisovné češtiny. Zatímco koncovka *-i* byla vnímána za obecně český tvar, tedy nespisovný, dnes se posouvá do hovorové vrstvy jazyka.

Druhý výrazný jazykový prostředek se týká sloučení dvou pádů v oslovení. Dochází ke spojení obecného podstatného jména ve vokálu a vlastního podstatného jména, které si zachovává tvar nominativu. Tento jev je typický pro prostědělovací

funkční styl. V knize ho najdeme opět v promluvě hlavní postavy Heleny: *pane Raroch* (s. 30); *pane Dusil* (s. 34).

Přesuneme se od podstatných jmen k dalším slovním druhům. U sloves si můžeme všimnout, že dochází k záměně trpného rodu za činný v komunikačních situacích, do kterých se významově nehodí. Hlavní hrdinka románu Helena použije spojení *ta se umřela sama* (s. 9), aby vyjádřila to, že postava, o níž mluví, spáchala sebevraždu.

Poslední prostředek najdeme u příslovčí. Dochází u nich k záměně koncových hlásek *-ji* v *-jš*. Tento jev se ojediněle objevuje v promluvě hlavní postavy Heleny: *častějš* (s. 156).

6.4 Shrnutí

Morfologická rovina se ve zkoumaných románech objevuje poměrně ve velkém rozsahu. Každý jazykový prostředek, který byl použit, dokresluje charakteristické rysy v řeči jednotlivých postav, nemá tedy vliv na utváření mezilidských vztahů. Přesto jsme v románu *K moři* našli příklad *Nikdo z nás tlustej nebyl*, který pronesla Bára o své nevlastní sestře Adéle. Použitím slov *z nás* ji automaticky vyřadila z kruhu lidí, které považuje za členy rodiny. Zároveň diftongizace *-ý* v *-ej* v sobě nese příznak negativitu. Po tomto vyjádření nemá ani jedna z dívek chuť vztah zlepšit.

Dále jsme zjistili, že nejběžnějším jazykovým prostředkem je změna koncovky *-ý* v diftong *-ej*. Tyká se pouze přídavných jmen a zájmen. Diftongizaci najdeme ve všech čtyřech románech. V dílech Ireny Douskové je jeho zastoupení velmi vyrovnané, zatímco s nejvíce příklady diftongizace se setkáme v románu *Nejlepší pro všechny*. Naproti tomu nejmenší zastoupení nalezneme v knize *K moři*. Vidíme tedy, že Petra Soukupová dokáže s tímto prostředkem pracovat velmi rozmanitě.

Druhým jazykovým prostředkem, který můžeme objevit ve všech zkoumaných románech, je úžení koncovky *-é* v *-ý*. To se také vztahuje na domácí přídavná jména spolu se zájmeny, jako tomu bylo u diftongizace *-ý* v *-ej*. Irena Dousková používá úžení poměrně často, převážně ji využívá pro promluvu hlavní postavy. Zatímco u Petry Soukupové na něj narazíme výjimečně, a to u promluv vedlejších charakterů.

Poslední změna týkající se podstatných jmen, zájmen, a navíc přídavných jmen se projevuje duálovými koncovkami *-ama/-emi*, které byly použity v nesprávném kontextu.

Tento jazykový prostředek zařazujeme jako projev mluvenosti. Autorky s ním pracují velmi vyváženě, pouze v románu *K moři* je nenajdeme.

Další jazykové prostředky, které jsme našli, se týkaly hovorových koncových přípon u sloves přítomného času. V *Hrdém Budžesovi* a v knize *Nejlepší pro všechny* se objevuje v 1. os. sg. již neutrální koncová přípona *-ju* (v minulých letech byla považována za hovorovou). Zároveň v románech Ireny Douskové narazíme i na další hovorové koncové přípony *-jou* a *-j*, které se používají u sloves 3. os. sg./pl., například v těchto případech: *maj zrovna přestávku* nebo *všichni se mi smějou*. Naproti tomu Petra Soukupová používá v obou svých románech zkrácení koncové přípony *-me* (1. os. pl.) na *-m*. U Ireny Douskové tento jev nenajdeme.

Kniha *Hrdý Budžes* je na jazykové prostředky morfologické roviny velmi bohatá, a proto jsme v ní mohli najít mnohem více jevů, které se ostatních románů netýkaly. Mezi ně bychom mohli zařadit slučování prvního a pátého pádu v oslovení, zaměňování pádů (např. místo tvaru *lidé* se použije *lidi*) či změnu slovesného rodu.

7 Lexikální rovina

Lexikální rovina sleduje rozsah a rozmanitost slovní zásoby, proto je také vždy nejrozsáhlejší oblastí v uměleckém funkčním stylu. Zároveň předpokládáme, že výběr jazykových prostředků silně ovlivní utváření mezilidských vztahů postav.

Rovinu jsme si rozdělili do několika dílčích oblastí. Nejprve se zaměříme na slovní zásobu z hlediska vrstev národního jazyka, v níž hraje nejvyšší roli spisovnost a nespisovnost. Dále si slovní zásobu rozdělíme podle dobového příznaku, expresivity či způsobu obohacování slovní zásoby. Výraznou část tvoří obrazná pojmenování, literární figury, ale také frazeologismy.

7.1 Vrstvy národního jazyka

Češtinu dělíme na dvě hlavní skupiny – spisovný a nespisovný jazyk. Každá tato skupina se dále člení na tři menší podskupiny. Do spisovného jazyka řadíme knižní a odborné výrazy, zároveň sem patří slova z oblasti hovorové češtiny, tedy spisovný mluvený jazyk. Nespisovná čeština zahrnuje obecnou češtinu neboli interdialekt, teritoriální dialekt (nářečí), sociální dialekt (argot a slang) a familiolekt.

7.1.1 Hovorová čeština

Hovorová čeština, jak již bylo řečeno výše, spadá do spisovného jazyka. Nese pouze příznak toho, že ji nepoužíváme v psaných textech. Ve všech čtyřech zkoumaných románech se s ní setkáme ve velmi malé míře.

Nejprve se zaměříme na příklady, které najdeme v díle Petry Soukupové. V románu *Nejlepší pro všechny* se objevuje pouze u Viktora, tedy u hlavní postavy: *ona chce, abych vypadnul* (s. 48); *vyndat si kecky* (s. 126); *nebo koukat na telku* (s. 268). V druhé knize *K moři* se hovorová čeština téměř neobjevuje, přesto v pásmu *vypravěče* můžeme najít jeden příklad: *mezi tím už kouká na jiné* (s. 62).

V románech Ireny Douskové je hovorová čeština běžnější. Najdeme ji jak u hlavních, tak i u vedlejších postav. V *Dardě* na ní narazíme u Heleny: *puberťačka* (s. 16); *na rychlý kafe* (s. 27), ale také u postavy Berty: *se dušoval* (s. 54). V románu *Hrdý Budžes* se s hovorovou češtinou setkáme ve větší míře. Jako první ji najdeme v promluvách hlavní postavy Heleny: *koukal* (s. 8); *opravdická baletka* (s. 10); *svrběj*

prsty (s. 86), dále také u vedlejších postav: Kačenka – *mermomocí* (s. 59); paní učitelka Koláčková – *Olinka umřela* (s. 8).

Jak jsme si mohli všimnout, napříč romány se objevuje hovorová podoba slovesa *dívat se*, tedy tvar *koukat*. Je to velmi frekventované slovo, běžně se s ním setkáváme při každodenní komunikaci, proto i výborně funguje v uměleckém funkčním stylu, ve kterém navozuje atmosféru mluvenosti.

7.1.2 Knižní výrazy

Tato slova řadíme také do spisovné sféry jazyka. Avšak jedná se o slova, která mají básnický podkres. Nejsou příliš typická pro beletrii, přesto se s nimi můžeme ojediněle ve zkoumaných románech setkat.

V románu *Nejlepší pro všechny* knižní výrazy nenajdeme, zatímco v druhé knize Petry Soukupové *K moři* narazíme na několik příkladů: Jitka – *hovoří s ním* (s. 186); vypravěč – *táta se celej tetelí* (s. 48). Irena Dousková s tímto jazykovým prostředkem pracuje obdobně, tentokrát se však objeví v obou dvou jejích románech. V *Hrdém Budžesovi* se s knižními výrazy setkáme pouze u vedlejších postav: inženýr Raroč – *ze žalu* (s. 30); Vladimír – *máte můj nehynoucí obdiv* (s. 65). Zatímco v knize *Darda* se objevují v promluvách hlavní postavy Heleny: *Čvachtajíc se v kalužině svého žalu* (s. 58); *by byla zpupnost* (s. 114).

Můžeme si na uvedených příkladech všimnout, že se v knihách Ireny Douskové nejvíce opakuje slovo *žal* (případně v jeho obměnách). Výběr ostatních slov je zcela nahodilý.

7.1.3 Odborné výrazy

Odborné výrazy se pojí pouze k jednomu významu, který se nedá obměnit. Najdeme je v malém množství ve všech čtyřech zkoumaných románech. Velmi často pochází tato slova z oblasti historie a herectví. V románech Ireny Douskové svou roli hraje také židovská tematika.

Nejčastěji se odborné termíny objeví v *Hrdém Budžesovi*. Najdeme je převážně v promluvách hlavní postavy Heleny: *chodit do jiskřiček* (s. 9); *pionýři* (s. 9); *jeviště* (s. 10); *premiéru* (s. 34); *národní výbor* (s. 36); *dělá tam manekýnu* (s. 38); *postříkat akutolem* (s. 55); *bydleli v zemljankách* (s. 61); *za garderobiérkou* (s. 76); *rekvizitárnu* (s.

76). Kromě postavy Heleny se odborné výrazy objevují u dalších charakterů: paní učitelka Kolářková – *jde do pomocné školy* (s. 8); pan Macháček – *patolog* (s. 21).

V ostatních románech není výskyt odborných slov tak běžný. V knize *Darda* je najdeme pouze u hlavní postavy Heleny: *povraždili za okupace* (s. 12); *otisk šoa* (s. 107). Petra Soukupová je použila v románu *K moři* v promluvě vypravěče: *natupírovat vlasy* (s. 57); *jsou všechny fototypy A* (s. 89). Ve své druhé knize *Nejlepší pro všechny* odborné výrazy zasadila do promluvy vedlejší postavy Hany: *v pátek měla dermieri* (s. 104).

7.1.4 Obecná čeština

Obecná čeština již spadá do nespisovné vrstvy jazyka. Běžně ji využíváme při každodenní konverzaci, proto je i součástí všech čtyř zkoumaných románů. Navozuje v nich právě atmosféru mluvenosti. Zároveň výrazy spadající do obecné češtiny jsou nejrozsáhlejším jazykovým prostředkem, jaký v knihách najdeme.

Nejprve se zaměříme na díla Ireny Douskové, a to na její první román *Hrdý Budžes*. Obecná čeština se převážně objevuje v promluvách hlavní postavy Heleny: *trochu trop na nervy* (s. 22); *voblafnout* (s. 32); *natloukli jim sami* (s. 48); *učí v pomocný škole blbečky* (s. 56); *mi sice koleno zafačoval* (s. 57); *ošmatanou knížku* (s. 79); *je hrozná klepna* (s. 88); *je veliká fešanda* (s. 100); *byl takovej pršlavej* (s. 109); *číhaj na nás všechny* (s. 127); *vždycky je hned někdo srovná* (s. 140, ve smyslu uklidní); *se v Zákopech něco semele* (s. 142); *patlat jedna přes druhou* (s. 161). Můžeme vidět, že některé výrazy, například *trop na nervy*, *takovej pršlavej*, *fešanda*, neodpovídají slovní zásobě žáčky druhé třídy základní školy. Tato slova Helena přebírá od své babičky, se kterou tráví téměř každý víkend. Výrazy z oblasti obecné češtiny najdeme i u vedlejších postav: Kačenka – *šálu couráš po zemi* (s. 12), *vrchnost* (s. 21, z kontextu poznáme, že mluví o příslušnících KSČ); Pepa (otčím) – *jen si dej do sosáku* (s. 72); *a šmidra* (s. 72); *že sem vůbec lezeš* (s. 73); *musela ses tak střískat* (s. 141); Andrea Kroupová – *na mejdan* (s. 26); pan Macháček – *kdo se hrabe v mrtvolách* (s. 163); inženýr Raroč – *na Moniku se vykašli* (s. 30); zákopecká babička – *někde krafal* (s. 37); *v krámu* (s. 37); *tahal se se slečnama* (s. 38); paní učitelka Verecká – *vona sebou švihla* (s. 55); Jolana Berenčíčová – *čeká na mě jeden starej vošoust* (s. 59); *mě neoblafneš, já jsem ze selskýho* (s. 66); *prostě mi trochu rozbili hubu* (s. 67).

Druhý román Ireny Douskové *Darda* neobsahuje takové množství obecně českých výrazů. Nejvíce jsou zastoupené v promluvách hlavní postavy Heleny: *s ním vyrazit*

dveře (s. 19); *než hadry* (s. 20, ve smyslu oblečení); *jakej to bude voprúz* (s. 26); *z toho by se jeden vobtáhnul* (s. 32); *musí bejt magor* (s. 37); *já nic nesabotuju* (s. 48); *rozhašený rádio* (s. 57); *největší blbec, kterej je tu k mání* (s. 76); *to s nimi pěkně cvičilo* (s. 96); *zrovna brousili kolem* (s. 100); *až se Berta došlechtí* (s. 108); *na pořádek vysazená* (s. 150); *za vlasy přitažený* (s. 163); *začalo bejt trochu šoufl* (s. 171); *dva českoslovenští exsomráci* (s. 180). Obecnou češtinu najdeme v malém zastoupení i u vedlejších postav: Jindřich Darda – *Co se tady motáš* (s. 14); Berta – *má ženskou* (s. 54); *No tak se s nim teda sejdu a basta* (s. 59); Danny – *ale ten Obama je přece jenom frajer* (s. 159); Julie Molová – *zbytečně neremcal* (s. 83); Ljubica Kozel – *z fleku mě napadaj* (s. 49); *nejsem žádněj práskač* (s. 52); zákopecká babička – *hříšný peníze* (s. 69); Jirka – *už je normální senil nebo já nevím* (s. 153).

Petra Soukupová ve svých dílech pracuje s obecnou češtinou velmi obdobně. V první knize *K moři* najdeme obecných výrazů podstatně méně než v její druhé knize *Nejlepší pro všechny*. Nejprve se zaměříme na první román *K moři*. Několik příkladů těchto slov najdeme i v pásmu vypravěče: *aby se Magda spálila* (s. 13, ve smyslu poučila); *definitivně šlus* (s. 37); *není ošklivka* (s. 69); *obyčejný kecy* (s. 100); *jede nahoru serpentýnami* (s. 108); *Báře je už ráno lépe a láduje se* (s. 122); *prostě je to trochu srab* (s. 174). Samozřejmě obecná čeština vstupuje i do pásma postav. Projeví se v řeči všech členů rodiny, tedy hlavních postav: Petr – *do Magdy blázen* (s. 15); *takhle spráskat se teda nemusela* (s. 112); *tohle je škvár* (s. 165); Magda – *která jim leze do pokoje bez klepání* (s. 17); *zdá se jí, že je jim to fuk* (s. 174); Bára – *s posledním ťuntou* (s. 68); *budem tady tvrdnout, protože on mě nenechá řídit, tak tady budem pro nic za nic stát půl hodiny* (s. 85); *konečně intoška* (s. 102); Jitka – *nechce dělat před Bárou blbku* (s. 112); *to je každému fuk* (s. 187); Johana – *Klára je jí ukradená* (s. 179); *je jí fuk, že neuvidí rodiče* (s. 199); *a ty super hadry* (s. 199); Adéla – *co sem lezeš* (s. 135); *jinak by musela na Johanu štěkat* (s. 143); *a jenom se fláká* (s. 194).

V posledním zkoumaném románu *Nejlepší pro všechny* se obecná čeština objevuje převážně u tří hlavních postav. Jako první se s ní setkáme v pásmu vypravěče, tedy postavy Viktora: *hrál jsem na kompu* (s. 10); *tady žít s nějakýma chlapíkama* (s. 47); *oni si dávají cigáro* (s. 58); *je to starej křáp* (s. 61); *na mě jen tak čuměj* (s. 78); *je mi fuk, že jsem zvracel* (s. 99); *že mám takovýho hustýho psa* (s. 151); *to je ještě větší voprúz než obvykle* (s. 175); *soused se svým bourákem* (s. 219); *za výzo* (s. 287); *sestřenky jsou ufnukaný* (s. 294); *babi vždycky řezala zatačky* (s. 308); *přestala prudit* (s. 355). Další

z postav, u které najdeme výrazy obecné češtiny, je Hana: *aby mu udělali kšeft* (s. 28); *v hrozný kose převlékne* (s. 67); *jak bude máma Vikiho dusit* (s. 72); *aby ji nekomandovala* (s. 129); *akorát pořád někoho otravuje* (s. 206); *bude mít spoustu prachů* (s. 208); *a bude solit* (s. 220, ve smyslu platit); *mastná pokuta* (s. 295); *od zítřka máš zaracha* (s. 346). Třetí hlavní postavou, u níž pozorujeme tento jev, je Viktorova babička Eva: *radši s cizí ženskou, než aby byl s vlastní rodinou* (s. 82); *jenom někde fláká* (s. 113); *krámy všude* (s. 190); *a na vánočku zadělá ráno a sfoukne ji ráno* (s. 217); *to jsou teda hrozný fantasmagorie* (s. 246); *ona mi sem šoupne dítě* (s. 287); *nemůže rozhazovat* (s. 303, ve smyslu utrácet). Ojedinele můžeme tyto výrazy najít i u dalších méně důležitých postav, jako jsou: Adam – *nenasáváš od rána* (s. 302, ve smyslu nepopíjet alkohol) a Hádek – *co když ta ruka nebude v cajku nikdy* (s. 165).

Můžeme na příkladech vidět, že obecná čeština je opravdu hojně zastoupený jazykový prostředek. Zároveň ho obě autorky používají rovnoměrně ve všech románech. Zjistili jsme, že některá slova se napříč knihami opakují. Patří mezi ně: *hadry*, *voprux*, *flákat*, *něco je mi/jim fuk*, *oblafnout/voblafnout*. Kromě typických slov do hovorové češtiny řadíme slova s nespisovnými koncovkami, například *těmahle kecamá*, *nevýraznýho moulu* (viz kapitola morfologická rovina).

7.1.4.1 Parazitické výrazy

Do obecné češtiny řadíme také parazitické výrazy neboli vycpávková slova. V mluvené řeči mluvčímu dopřávají čas, aby vymyslel, jak bude v projevu pokračovat. Popřípadě je může používat již automaticky.

Setkáme se s nimi ve třech zkoumaných románech. Mají charakter automatického používání, bez znalosti kontextu bychom je zařadili mezi vulgarismy. Můžeme je nalézt v obou dvou románech Petry Soukupové. V knize *K moři* se s vycpávkovým slovem setkáme v promluvě Pavla: *Sakra, to teda nečekal* (s. 14). Pokud se podíváme na její druhý román *Nejlepší pro všechny*, najdeme v něm tato parazitická slova: Hana – *Viktore, ty vole, to bolelo* (s. 45); *Mami, sakra, ty to fakt nechápeš, jaký to je* (s. 72); *je to kurva moje práce* (s. 195); Viktor – *Ty vole, mami* (s. 11); Adam – *ty vole, Háňo* (s. 334). Irena Dousková parazitické výrazy použila pouze v románu *Hrdý Budžes*, a to u těchto vedlejších postav: inženýr Raročh – *sakra* (s. 31); spolužáci Heleny – *ty vago* (s. 64).

Obě autorky používají jako vycpávková slova nejčastěji slova *sakra* a *ty vole*, popřípadě jejich obměny – *ty vago*.

7.1.5 Sociolekty

Nyní se zaměříme na sociolekty, tedy na specifickou mluvu skupiny obyvatel. Rozlišujeme dva hlavní typy sociálního dialektu – argot a slang. Argot definujeme jako specifickou mluvu obyvatel na okraji společnosti, jejíž cílem je skrýt pravý obsah rozhovoru. Naproti tomu slang spojuje mluvu lidí se stejným zájmem, věkovým rozhraním. Při jeho použití docílíme ekonomičnosti projevu z hlediska času. Často se mezi slang řadí i profesní mluva.

Pojďme se podívat na konkrétní používání sociolektů ve zkoumaných románech. Argot nenajdeme ani v jednom z nich. Se slangem pracuje pouze Irena Dousková. V knize *Hrdý Budžes* se objeví pouze jeden případ slangu, a to v promluvě hlavní postavy Heleny: *hrajou ve Zkrocence* (s. 21). Tento příklad bychom mohli zařadit i do profesní mluvy, protože se jedná o označení divadelní hry *Zkrocení zlé ženy*, v níž mají rodiče Heleny angažmá. Další příklady slangu najdeme až v dalším autorčině románu *Darda*, v němž se objevují jak v promluvě hlavní postavy Heleny: *přehodil výhybku* (s. 13, ve smyslu změnil typ zaměstnání), tak v promluvě vedlejší postavy Pepy (Helenina bratra): *přešaltovaly na sudeťáky* (s. 97).

7.1.6 Famíliolekty

Do vrstev národního jazyka řadíme ještě jednu specifickou oblast jazykových prostředků, a to famíliolekty. Jedná se o zvláštní slova / pojmenování osob, která se užívají v rámci jedné rodiny. Bez kontextu jim nezasvěcení lidé nebudou rozumět.

Příklady famíliolektu najdeme v románu Ireny Douskové *Darda* v promluvě hlavní postavy Heleny: *Kuk* (s. 11). Helena takto oslovuje svého syna Václava, který měl v dětství problém vyslovovat slovo *kluk*, ve své řeči ho vždy realizoval jako *kuk*. Tato přezdívka mu zůstala po celou dobu románu. S dalšími příklady famíliolektů se setkáme v románu *K moři*. Zde se objeví v promluvách postav Petra: *Adélka a Jojo* (s. 71) a Báry: *Tak co, Bibínku, bude mejdan?* (s. 56). Oslovení *Jojo* používá Petr pro svou nejmladší dceru Johanu, zřejmě se jedná o zdrobnělinu tohoto jména. Bára *Bibínkem* oslovuje svou mladší sestru Jitku. Ani u jednoho oslovení z knih nezjistíme, jak vznikla. Přesto ze všech třech příkladů cítíme, že famíliolekty nemají hanlivý charakter a vztah mezi postavami je kladný. Zároveň si dané postavy musí být velmi blízké, aby tato speciální oslovení mohla vůbec vzniknout.

Do této kapitoly jsme se rozhodli ještě přiřadit další způsoby oslovení v rámci rodiny. Převážně vyjadřují kladný vztah k oslovované osobě. V *Hrdém Budžesovi* se setkáme s oslovením matky hlavní postavy, kdy ji Helena nazývá zdrobnělinou křestního jména: *Kačenka* (s. 8). V románu *Nejlepší pro všechny* se střetneme s kladně naladěnými oslovením u postav Hany: *truhlíku* (s. 8) a Evy: *hošíček můj* (s. 60). Obě ženy tímto způsobem oslovují své syny. Kladné oslovení svých dětí/vnoučat najdeme i v románu *K moři* u postav Magdy: *víš broučku* (s. 29, oslovuje dceru Báru); *Myšáčku* (s. 29, znovu oslovuje dceru Báru); *Ahojky, Jituško* (s. 56); *ted' u sebe i Rišánka* (s. 175) a Petra: *princezna* (s. 33, původně oslovuje dceru Báru, později takto bude oslovovat svou nejmladší dceru Johanu). V tomto románu se ale také setkáme s negativním oslovením. Najdeme ho v promluvě postavy Adély: *co si myslíš, mazánku?* (s. 135). Adéla zde mluví ke své mladší sestře Johaně, vyjadřuje pomocí tohoto oslovení pocit nespravedlivosti. Zároveň nám autorka začíná nastiňovat nefunkční sesterský vztah mezi těmito dvěma postavami.

7.2 Dobový příznak

Slovní zásobu můžeme dělit nejen podle příslušnosti ke konkrétní vrstvě národního jazyka, ale také podle dobového příznaku. To znamená, že dané slovo je aktuální a zároveň je běžnou součástí aktivní slovní zásoby, nebo již aktuální není. Případně se jedná o nově vzniklé slovo, které se teprve začíná do slovní zásoby začleňovat. V jazykové terminologii mluvíme o archaismech, neologismech a historismech.

V románech se s archaismy ani s neologismy (výrazy, které označují nově vzniklé skutečnosti, většinou spojené s technologickým pokrokem) nesetkáme.

7.2.1 Archaismy

Archaismy neboli zastaralá slova označují předměty, které nadále používáme v běžném každodenním životě, proto jsme měli potřebu si najít jiná aktualizující pojmenování. Petra Soukupová s tímto jazykovým prostředkem téměř nepracuje. Použila ho pouze v jednom případě, a to v románu *K moři* v pásmu vypravěče: *do kredence* (s. 26) pro pojmenování kuchyňské linky.

Irena Dousková s archaismy pracuje bohatěji než Petra Soukupová. V menší míře se s nimi setkáme v románu *Darda*. Vstupují v něm do promluv tří postav: Helena – *zhůvěřilost* (s. 22); *lamentuje* (s. 31); *smrt mustrovaná spíš pro chlapy* (s. 80); *cirka 1985*

(s. 189); Julie Molová – *my intelektuálové pomějem* (s. 35); zákopecká babička – *štramák* (s. 138).

Nejvýraznější zastoupení mají archaismy v knize *Hrdý Budžes*. Najdeme je převážně v promluvách hlavní Heleny: *sisinku* (s. 23); *přišlo na mysl* (s. 24); *mě rozmrzeli na kroužku* (s. 28); *pan řídící* (s. 36); *je dost ukoptěná* (s. 40); *otevřel mošnu* (s. 65); *lítala po vesnici a lamentovala* (s. 84); *se jí revanžovali za ty peníze* (s. 118). Kromě promluvy Heleny najdeme tato slova u dalších vedlejších postav: Kačenka – *nápadník s pouhou maturitou* (s. 22); pan Macháček – *milostivá* (s. 21, používá při běžném oslovování); pan Vorel – *ruku libám, komteso Heleno* (s. 23, toto je jeho charakteristické každodenní oslovování); zákopecká babička – *trochu se uhemovat* (s. 57); zákopecký dědeček – *děvečko* (s. 84, každodenní oslovení pro dívku). Zajímavostí je, že nejvíce archaismů najdeme v promluvě mladé žačky základní školy. Jak už bylo zmíněno v předchozích kapitolách, na utváření její slovní zásoby mají největší vliv prarodiče žijící v Zákopech, u kterých trávila velkou část svého dětství.

7.2.2 Postupně zastarávající slova

Do této skupiny slov jsme zařadili taková, která označují elektronická zařízení a v dnešní době je nahradila jiná (modernější) zařízení.

Našli jsme pouze jeden příklad tohoto jazykového prostředku, a to v knize *K moři* v promluvě Jitky: *diskman po Báře* (s. 75). Diskman označuje elektronické zařízení na přehrávání hudby zaznamenané na přenosném nosiči – CD. Dnes je považována za již zastaralou technologii. I v době napsání románu se běžně používaly MP3/MP4 přehrávače, proto můžeme přítomnost diskmanu vnímat jako symbol nedostatku finančních prostředků v rodině pro koupi novějšího zařízení. Ale také to může symbolizovat to, že postava Jitky není materiálně založený typ člověka.

7.3 Obohacování slovní zásoby

V češtině máme několik způsobů, jakými lze jazyk obohatit. Patří mezi ně odvozování, skládání a zkracování slov. Svou roli hrají sousloví a slova přejatá. Právě ta nás budou zajímat z pohledu příznakových jazykových prostředků nejvíce.

7.3.1 Univerbizace

Do této kapitoly jsme zařadili i termín univerbizace. Ten označuje proces, v němž dochází ke spojení dvou či více slov v jedno. Používáme ji, abychom docílili ekonomičnosti projevu z hlediska času. Slova, která sem řadíme, často spadají do hovorové češtiny, popřípadě do oblasti obecné češtiny.

S univerbizací se setkáme ve všech čtyřech románech. Nejmenší zastoupení zaujímá v díle Petry Soukupové. V knize *K moři* ji najdeme pouze v pásmu vypravěče, autorka do něj zařadila výraz *intr* (s. 37). Ten je používán pro pojmenování domova mládeže, ve kterém jsou ubytováni studenti středních škol (popřípadě vyšších odborných škol). Další univerbizaci najdeme až v autorčině druhé knize *Nejlepší pro všechny* v promluvách dvou postav, a to Hany: *kdo by na tu vejšku šel* (s. 31, zkracuje se sousloví *vysoká škola*) a Evy: *skončil v pastáku* (s. 158). Slovo *pasták* používáme pro pojmenování výchovného ústavu pro děti starší 15 let s problémovým chováním.

Irena Dousková univerbizaci používá velmi podobně. V románu *Darda* ji najdeme pouze v promluvách hlavní postavy Heleny: *hápěčko* (s. 11); v *koncentracích* (s. 12, označuje koncentrační tábory); *udělat si priznic* (s. 145, univerbizace slova Priessnitzův zábal). Výraz *hápěčko* bychom mohli zařadit i mezi zkratková slova, protože se jedná o zkrácení názvu firmy. Naproti tomu v autorčině druhém románu *Hrdý Budžes* se univerbizace objevuje jak u hlavní postavy Heleny: v *kulturáku* (s. 10, kulturní dům); *píchnul protitetanovku* (s. 55, vakcína proti tetanu); *do kuřárny* (s. 78, místnost určená pro kouření cigaret); *slepák* (s. 125, slepé střevo), tak u vedlejší postavy pana Dusila: *maucta* (s. 23, dochází ke spojení slov *má úcta*).

7.3.2 Slova přejatá

Pokud mluvíme o slovech přejatých, myslíme tím taková slova, která jsme si vypůjčili z cizích jazyků. Ta se plně začlenila do systému národního jazyka, přizpůsobila se tedy českému skloňování i časování.

Největší vliv na náš jazyk má v současné době angličtina, proto nás ani nepřekvapí, že většina příkladů je vypůjčena právě z toho germánského jazyka. Navíc příklady těchto slov najdeme ve všech čtyřech knihách. V románu *Nejlepší pro všechny* se objevují v promluvách hlavní postavy Viktora: *jdu gúglovat* (s. 134); *busem do školy* (s. 192). V druhé knize Petry Soukupové *K moři* ji najdeme u postavy Kláry: *Jiří je*

gentleman (s. 178). Autorka slovo použila tak, jak se píše v původním jazyce, ale my ho mezi slova přejatá zařadili z toho důvodu, že již existuje jeho počeštěná podoba – *džentlmen*, která se začlenila do jazykového systému. V díle Ireny Douskové anglicismy najdeme u hlavní postavy Heleny: *inspicientka* (*Hrdý Budžes*, s. 10); *k těm jejich bosům* (*Darda*, s. 189).

V knihách narazíme i na vlivy jiných evropských jazyků. Jedním z nich je latina. S tou se setkáme v *Hrdém Budžesovi* v promluvě Heleny: *je prima* (s. 23). Objevuje se také v knize *Darda*, opět v promluvě hlavní postavy Heleny: *je tedy ambivalentní* (s. 75). V pásmu *vypravěče* se s ní setkáme v románu *K moři: velmi sugestivně* (s. 107). Francouzština je dalším jazykem, který má vliv na slovní zásobu v *Hrdém Budžesovi*. Setkáme se s ní u postavy Heleny: *nóbl* (s. 15).

Svou roli v románu *Hrdý Budžes* hrají výrazy přejaté z německého jazyka čili germanismy. Setkáme se s nimi u promluv hlavní postavy Heleny: *pekla štrúdl* (s. 46); *gestapo* (s. 47, zkratkové slovo z německého *Geheime Staatspolizei*).

7.3.3 Citace

Citace se týkají takových slov, které se nepřizpůsobily českému jazykovému systému. Používáme je ve tvaru, v němž jsou užívány v původním jazyce. Ve zkoumaných románech jsme našli převážně anglická slova. Ta se týkají děl, která vznikla po roce 2010, kdy se angličtina začala výrazněji objevovat v běžné komunikaci. Použití anglických slov má za úkol charakterizovat mluvenost v uměleckém funkčním stylu.

V malém množství se s nimi setkáme v knize *Nejlepší pro všechny* u třech postav: Viktor – *já jí dám high five* (s. 59); *můj nick* (s. 101); *to radši budu offline* (s. 102); Hana – *hlídačku na full time* (s. 51); Lenka – *jestli je ready* (s. 207).

Druhou knihou, v níž citace najdeme, je *Darda*. Nejvíce se jich objeví v promluvách hlavní postavy Heleny: *never-ending story s otcem Josefem Freisteinem* (s. 24); *Open space se tý zruďnosti říká* (s. 70); *udělala reality show* (s. 155); *Active and beautiful* (s. 178); *team building* (s. 180). Můžeme je zaznamenat v promluvách dalších vedlejších postav: Ljubica Kozel – *sorry, fakt sorry* (s. 49); paní Molová – *vynes garbage* (s. 123). Kromě anglických výrazů můžeme narazit i na dialog v německém jazyce. Uvedeme si jen několik příkladů v řeči postavy Gertrude Macek: *Alles in Ordnung* (s. 172); *Nein, danke*. (s. 172).

7.4 Expresivita

Slovní zásobu můžeme dělit také podle expresivity. Jedná se o vyjádření postoje/vztahu mluvčího k dané věci. Kapitulu jsme rozdělili do menších podkapitol podle toho, zda se jedná o kladný vztah, pak mluvíme o deminutivech a eufemismech, nebo o vztah záporný. V tomto případě hovoříme o augmentativech, dysfemismech či vulgarismech. Můžeme mezi tuto skupinu zařadit i slova, která jsou pronesena s ironií.

7.4.1 Deminutiva a eufemismy

Nejprve se zaměříme na slova s kladným významem – deminutiva a eufemismy. Jsou poměrně menší skupinou než ta se zápornou expresivitou. Deminutiva označují slova, která jsou zdrobnělá. Často vznikají při odvozování od podstatných jmen, přídavných jmen, příslovci a sloves.

S tímto typem slov se můžeme setkat ve všech čtyřech románech, autorky je však nepoužívají s pravidelností. Obě jich více využívají ve svých prvotinách. V *Hrdém Budžesovi* je Irena Dousková zapojila do promluv hlavní postavy Heleny: *s kytíčkama a hvězdičkama* (s. 11); *neudělali mu hrobeček* (s. 61); *když jede lodička* (s. 70); *kolem jejího domečku* (s. 89), tak do promluv postav vedlejších: paní učitelka Koláčková – *Helenka* (s. 15); *maminka* (s. 15); *tatínek* (s. 15); pan Macháček – *kafíčko a cigárko* (s. 21). Používání zdrobnělin v řeči paní učitelky Koláčkové souvisí s tím, že mluví k dětem prvního stupně základní školy. V Helenině řeči jsou zdrobněliny součástí stylizace mluvy sedmileté dívky, proto bychom je neměli započítávat do příznakových jazykových prostředků. V druhém autorčině románu *Darda* se s deminutivy setkáme pouze v promluvě hlavní postavy Heleny: *nějaké ty slzičky* (s. 185).

Jak už jsme nastínili výše, v prvotině Petry Soukupové *K moři* také najdeme větší frekvenci deminutiv. Nejprve se s nimi setkáme v pásmu vypravěče: *na hřišťátku* (s. 23); *hezoučka* (s. 49). V řeči rodičů, tedy Magdy a Petra, narazíme na tzv. dětská slůvka: *papání* (s. 25); *spinkat* (s. 25); *ten dudánek* (s. 30). Jedná se o taková slova, která dospělí běžně používají při mluvení k dětem předškolního věku. V promluvě Magdy zaznamenáme ještě jeden jev, a to vyjádření kladného postoje vůči psovi: *že Jitinyho pejska najdou ráno zastřeleného* (s. 150). Postava pouhou zdrobnělinou vyjadřuje svůj vděk k tomuto zvířeti, protože pomáhá její dceři Jitce být vyrovnanější po psychické stránce.

V románu *Nejlepší pro všechny* se zdobně slova téměř neobjevují. Setkáme se s nimi u vedlejší postavy Martina Hrubého: *To já přece vím, děvenko* (s. 147). Toto oslovení věnuje kolegyni, která je o polovinu mladší než on. Ačkoliv se jedná o kladné slovo, postava tím vyjadřuje odstup. Dále je najdeme i v promluvě postavy Evy: *ona má tu příšeru opravdu ráda* (s. 152). Je zde použit negativní výraz *příšera* pro označení psa, zároveň vyjadřuje všeobecný názor panující v celém městečku na toto zvíře. V tomto kontextu však *příšera* funguje jako kladné slovo a zároveň vyjadřuje změnu Evina postoje vůči psovi.

Kladný vztah či postoj můžeme vyjádřit i pomocí eufemismů. To jsou taková slova, která se snaží být ohleduplná vůči adresátovi promluvy. Ve zkoumaných románech najdeme pouze jeden příklad, a to v knize *Hrdý Budžes*: Helena – *už nemá ani strejčka Lojzu* (s. 38). Postava se snaží šetrně sdělit informaci, že strýček Lojza zemřel.

7.4.2 Augmentativa a dysfemismy

Nyní se zaměříme na slova, která slouží k vyjádření záporného postoje k dané věci/situaci. Augmentativa označují jména zhrubělá, můžeme se setkat i s názvy, jako jsou slova hanlivá. Občas se mohou do augmentativ zařadit slova vzniklá pomocí urbanizace, protože v sobě často nesou negativní emocionální postoj mluvčího.

Zhrubělé výrazy najdeme ve všech čtyřech románech, avšak nejvýrazněji jsou použity v knize *Nejlepší pro všechny*. Nejčastěji se projevují pomocí slova *debil* a jeho obměnách. Uvedeme si příklady, na které můžeme narazit: Viktor – *blbý letadlo, debilní* (s. 45); *kde hraje takovýho debilka* (s. 58); *v celý týhle debilní vesnici* (s. 69); *nejde tady ani debilní internet* (s. 70); *jsem jenom nafoukanej Pražák* (s. 110); Eva – *ten příšernej čokl* (s. 134); *na náměstí má ten člověk samý košťata* (s. 209). Pomocí hanlivého výrazu *košťata* Eva označuje nekvalitní výrobek (při hledání vánočního stromku).

V dalších knihách se augmentativa objevují ojediněle. V druhém díle Petry Soukupové *K moři* je najdeme v promluvách Báry: *má v posteli toho troubu* (s. 76); *nemá nějakého čokla* (s. 117). Obě zhrubělá slova vyjadřují Bářinu negativní zkušenost se psy. V *Hrdém Budžesovi* se s nimi setkáme převážně u hlavní postavy Heleny: *protirusáckou písničku* (s. 9); *komunisti tuplovaný* (s. 21); *fašistů* (s. 61). Zde je výběr hanlivých slov ovlivněn socialistickým režimem, do jehož doby je román situován. Kromě těchto výrazů najdeme augmentativa v promluvě postavy zákopecké babičky: *dědku! Už sem zase táhne!* (s. 89). Ve své druhé knize *Darda* Irena Dousková nepoužívá již tak specifická

augmentativa. Jedná se o běžné výrazy, s nimiž se setkáváme v každodenní komunikaci: Helena – *parchantama* (s. 17); *jakej jsem debil* (s. 18); *plivnout do ksichtu* (s. 180); Berta – *ňákej dědek* (s. 32).

V románech Ireny Douskové nalezneme také dysfemismy. Tento termín se používá také pro výrazy zhrubělé, ale zároveň vyjadřují intenzitu. Mohou v sobě nést známky agresivity. Jejich opakem jsou již zmíněné eufemismy. Často vznikají tak, že se přenáší pojmenování sloves spojených s činností zvířete na člověka (například *zvíře žere* jako neutrální výraz, ale *člověk žere* již vyjadřuje znechucení nad stolovacími návyky jedince). V obou dvou románech se s dysfemismy setkáme v promluvě hlavní postavy Heleny: *co už málem chcíp* (*Hrdý Budžes*, s. 28); *natáhl bačkory* (*Darda*, s. 144). Jak můžeme vidět, znovu se jedná o slova, která označují něčí smrt, jako tomu bylo u příkladu eufemismu.

7.4.3 Vulgarismy a nadávky

Opět mluvíme o výrazech vyjadřujících negativní emocionální postoj mluvčího k věci. Vulgarismy můžeme také označit jako sprostá slova. Jejich používání v komunikaci se považuje za nevhodné a krajně za hranou slušného chování. I přesto že narušují silně etiket, ve zkoumaných románech je nacházíme nejvíce ze všech jazykových prostředků, které vyjadřují expresivitu.

V díle Ireny Douskové se objevují v přibližně stejné míře. Nejprve se podíváme na její prvotinu *Hrdého Budžese*. Vulgarismy najdeme jak u hlavní postavy Heleny: *Rusové a komunisti jsou svině* (s. 9); *seru, sereš, sere on* (s. 24, hrdinka cituje říkanku na zdi toalety); *horší nežli Rusák je ten čurák Husák* (s. 24, opět se jedná o nápis na toaletě, který Helena pouze čte), tak u postav vedlejších: Kačenka – *uštvali ji ty svině* (s. 9, mluvící o příslušnících Komunistické strany Československa); *že je to všechno pěkný svinstvo!* (s. 59); *ať jdou všichni do prdele* (s. 134); Andrea Kroupová – *na někýho poskoka z televize může vysrat* (s. 73); Jolana Berenčičová – *a já je poslala do prdele* (s. 68); *že jsem nejmní stejně velká kurva jako voni* (s. 68); Robert Čušek – *Moje žena! Hovno moje žena!* (s. 73); spolužáci Heleny – *mi říkaj Mobydyk* (s. 16); *atomová bomba* (s. 16, děti narážejí na Heleninu obezitu); *co je, buřte?* (s. 41).

V druhém románu *Darda* se objevují více v promluvách hlavní postavy Heleny, než tomu bylo u předchozího díla: *v těch našich někdejších socialistickéjch sračkách* (s. 26); *držet hubu a krok* (s. 28); *coby pubertální hajzlíci* (s. 38); *pro úplný kriply* (s. 156);

sentimentální coury (s. 176); *definitivně v prdeli* (s. 178). Samozřejmě se s nimi setkáme i v promluvách vedlejších postav, jako jsou Jindřich Darda: *Chováš se jako kráva* (s. 15); *s buzerantama se neperu* (s. 131); Berta: *Darda se z toho posere* (s. 59); *taková ženská je prostě píča* (s. 82); *Na lednici! No není to kretén?* (s. 101); Julie Molová: *hajzlík mrňavá* (s. 53); Kačenka: *Hajzl jeden nezodpovědněj* (s. 33); Pepa (Helenin bratr): *hajzlovi jednomu mstivýmu* (s. 98); Jirka: *dyť vona může umřít, ty debile jeden!* (s. 131).

Petra Soukupová ve svém románu *K moři* vulgarismy používá výrazně méně, než je tomu u ostatních zkoumaných děl. Najdeme je v promluvách těchto postav: Bára – *hajzl jeden* (s. 68); *ty malej zmetku* (s. 92); *co tě pořád sere?* (s. 98); *nasraná, že jí ten kretén nepíše* (s. 102); Johana – *nadávala mi krávo* (s. 92, toto obvinění si sama vymyslela); Lukáš – *myslí si, že je nafoukaný pozér a idiot* (s. 150).

Poslední knihou, na níž se zaměříme, je *Nejlepší pro všechny*. Autorka ukazuje, že umí tento jazykový prostředek použít i ve velkém rozsahu. Největší zastoupení nenajdeme u hlavní postavy Viktora: *že jsem jenom malej hajzlík* (s. 13); *umí nějakej blbeček* (s. 71); *posranej fotbal* (s. 102); *Ještě křičím na ně: Svině!* (s. 141), ale u postavy vedlejší – Hany: *každěj z nich je svině a sobec a děvkař* (s. 52); *tak si to auto strč do prdele* (s. 94); *tady tý pipiny* (s. 128); *a když si myslí, že je taková sračka* (s. 154); *Do prdele, celej den se věnuje Vikimu, je milá na matku, to jí nedochází, kolik sil jí to stojí?* (s. 229); *je to úlisný prasák* (s. 289); *nedělej mi fotra, debile* (s. 331); *nějakou jinou píčovinu* (s. 336). Vulgarismy se objeví ještě u dvou členů této rodiny, a to u Evvy: *táhni, ty hajzle* (s. 133); *žádné umělé sračky* (s. 166); *doufám, že to není nějakej hajzl* (s. 200); *ona se tady normálně kurví s ženatým chlapem* (s. 212), a Adama: *celé ty roky na ni sereš* (s. 335); *že ten tvůj kluk je takovej hajzl* (s. 335). Narazíme na ně ale i u dalších vedlejších postav: Martina – *ty se do toho nepleť, Kryso* (s. 137); *ty svině* (s. 163); Míla – *vy jste fakt slepice* (s. 207).

Vulgarismy většina postav používá v afektu, kdy je něco rozčílí nebo se neumí srovnat se situací, v níž se ocitla. Můžeme si všimnout, že některé výrazy se objevují pravidelně napříč všemi romány. Čerpají z oblastí neutrální slovní zásoby, ve které se pouze přenesl pojmenování ze zvířat na člověka – výraz *svině*. U jiných slov dochází ke zhrubění a ke stejnému typu přeneseného pojmenování. V případech zkoumaných románů se jedná o tyto oblasti: názvy předmětů (*hajzl*), pojmenování částí lidského těla (*prdel*, *čurák/píča*) či proces vyměšování (*srát/vysrat/posrat*).

7.4.4 Ironie

Do expresivních výrazů jsme zařadili také ironii. Tento termín platí pro situaci, při které se něco vyslovuje, ale slova neodkazují k tomu, co se skutečně myslí. Často nahlas vyjadřujeme opaky či přehánění.

S ironií se setkáme v knize *Nejlepší pro všechny* u postavy Hany: *ať jde Jiří se svojí dokonalou rodinkou do háje* (s. 208). Hana pomocí ironie ventiluje svůj vlastní vztek vůči druhé postavě.

7.5 Obrazná pojmenování

Velmi rozšířeným jazykovým prostředkem v krásné literatuře bývají obrazná pojmenování, proto nás nepřekvapí, že jsou hojně využívány i ve všech zkoumaných románech. Termín obrazná pojmenování se používá pro taková slovní spojení, v nichž dochází k přenesení významu, či zapojení větší představivosti člověka. Rozlišujeme dva hlavní typy pojmenování – metaforu a metonymii.

7.5.1 Metafora

Metafora označuje pojmenování na základě podobnosti. K té může docházet v rovině vnější (vzhledové), ale i vnitřní (vlastnosti). Zároveň jsou metafory náchylné k rychlému zevšednění, z některých se mohou stát až klišé. Musí tedy docházet k jejich časté aktualizaci, aby neztratily svojí příznakovost.

Metaforu můžeme najít v malé míře ve všech zkoumaných románech. Nejprve se podíváme, jak s ní pracuje Irena Dousková. V obou svých románech ji zařadila do promluv hlavní postavy Heleny. V *Hrdém Budžesovi* najdeme tyto příklady: *mít sílu fantasmie* (s. 16); *svatou dobrodružnou vůli* (s. 19); *neuvěřitelně dlouhej tesák* (s. 62). V *Dardě* použité metafory spadají také do ustálených spojení, jazyk nijak neaktualizují: *procházka růžovým sadem* (s. 66); *hrát do roztrhání těla* (s. 80).

V románu *K moři* se s metaforou setkáme u dvou postav, a to u Petra: *čínžák byl proti tomu ráj* (s. 12) a jeho dcery Báry: *promění v chiméru* (s. 182); *zhubne na koncentračnickou kostru* (s. 182). V druhé knize Petry Soukupové *Nejlepší pro všechny* najdeme stejný vzorec. Metafora vstoupila do promluvy Hany: *jede do svého světa* (s. 187) a jejího syna Viktora: *nebudu hadrová panenka* (s. 59).

7.5.1.1 Personifikace

Specifickým typem metafory je personifikace. Termín se vztahuje k procesu, v němž dochází k přenesení pojmenování činností/vlastností živých subjektů na neživé objekty.

Personifikaci najdeme ve všech románech kromě díla Petry Soukupové *Nejlepší pro všechny*. V autorčině druhé knize *K moři* se promítne pouze do pásma vypravěče: *mládí uteklo* (s. 22); *vítr si hraje se záclonami* (s. 40); *To se na vesnici nenosí* (s. 147, z kontextu vyplývá, že se mluví o rozvodu).

Irena Dousková personifikaci zařadila do obou svých románů. V *Hrdém Budžesovi* se s ní setkáme v promluvách hlavní postavy Heleny: *do toho přišel ten hroznej pohřeb* (s. 35); *z kouta mluvila televize* (s. 113). Stejně situovanou ji najdeme i v druhém románu *Darda*: Helena – *Vánoce dovedou být pěkná kurva* (s. 67); *onkologická čekárna sežrala všechnu naši jedinečnost* (s. 139); *vůně mě přilepila k parapetu* (s. 179). Jak můžeme na uvedených příkladech vidět, autorka personifikaci kombinuje s prvky expresivity, převážně negativně naladěné.

7.5.1.2 Přirovnání

Pod metaforu můžeme zařadit i jednoduché přirovnání, které se tvoří nejčastěji pomocí předložky *jako*. U tohoto jazykového prostředku se význam neskryvá. Přirovnání bývá díky své jednoduchosti často součástí prostěsdělovacího funkčního stylu, proto v krásné literatuře vytváří prostředí připomínající každodenní komunikaci (prostředek mluvenosti). Zároveň je přirovnání ze všech jazykových prostředků z oblasti obrazného pojmenování zastoupeno nejvýrazněji.

Pojďme se nyní podívat, jak s ním pracují autorky zkoumaných knih. Nejméně příkladů přirovnání najdeme v práci Ireny Douskové, ale to také souvisí s rozsahem románů. Nejmenší počet přirovnání objevíme v *Dardě*. Zde jsou součástí jak promluv hlavní postavy Heleny: *lítá jako šílená* (s. 18); *chodil k nám jako do zoo* (s. 19); *vypadá jako esembák na prázdninách* (s. 20); *záchvat smíchu jako za starých časů* (s. 34); *užila jsem si to skoro jako dítě* (s. 128); *vypadal jak ztělesněný jaro* (s. 145); *jsou úspornější než plíseň* (s. 179), tak promluv postav vedlejších: Berta – *Mozek jako bláto – jsem po tobě táto* (s. 15); Julie Molová – *jsem jako dítě* (s. 33); *vyprávím jako nějaký stařík v zimě u kamen* (s. 170).

V autorčině prvotině *Hrdý Budžes* vidíme stejný postup, tedy největší zastoupení příkladů přirovnání najdeme v promluvách hlavní postavy Heleny: *vypadá, jako když se lebka usmívá* (s. 7); *není tak nóbl jako pani učitelka Freimanová* (s. 15); *dospělý lidi nejsou tak zlomyslný jako děti* (s. 29); *vypadal úplně jako Ježíšek* (s. 61); *znělo to, jako když mám angínu* (s. 64); *co vypadaj, jako kdyby je někdo do tý vomáčky vyplival* (s. 69); *koukal na mě jako puk* (s. 71); *pěkně placatá jako všechny hezký holky* (s. 83); *babička, když ještě nevypadala jako babička* (s. 87); *co trvá jen jako večerníček* (s. 147). Dále se s ním sekáme u vedlejší postavy Kačenky: *Helčo, ty zas vypadáš jako polskej žid* (s. 12); *taková chytrá holčička a chodíš jako z pomocný školky* (s. 12). Postava používá přirovnání v situacích, kdy se snaží o výchovu své dcery. Spojení *polský žid* a *pomocná škola* mají v dívce vyvolat negativní konotace.

Román *K moři* zařadil tento jazykový prostředek do pásma vypravěče: *řídí jako blázen* (s. 32); *je jak myška* (s. 48); *tváří jak puk* (s. 49); *Mirek jede jako prase* (s. 51); *vypadá trochu jako Van Gogh, je ještě zrzavější než Petr* (s. 63); *je bílá jako sýr* (s. 70); *v tu chvíli vypadá jako malá holčička, bezbranná a smutná* (s. 73); *moře černé jako káva* (s. 141). Dále se s přirovnáním setkáme v poměrně rozmanitém množství vedlejších postav v porovnání s ostatními zkoumanými romány: Petr – *Aděla se tváří jako puk* (s. 67); Bára – *připadá si jako husa, že jí tohle udělala* (s. 60); *tváří se, jako by ji všechno obtěžovalo* (s. 83); *vypadá jako hastroš* (s. 100); *situace jako z blběho filmu* (s. 148); Jitka – *krásná skoro jako ve filmu* (s. 117); *křehké jako sklo* (s. 189); Johana – *tam brečí jako blázen* (s. 200); Aděla – *musí spát jako mimino* (s. 95, ve smyslu velmi brzo); *se cejtí jako Otesánek* (s. 104); Klára – *sedí jako pecka* (s. 179).

V knize *Nejlepší pro všechny* se setkáme s vyšším zastoupením přirovnání, ale to pro nás není příliš velkým překvapením, protože román je rozsahem dvakrát delší než ostatní romány. Zajímavostí však je, že příklady tohoto jazykového prostředku najdeme pouze u postav reprezentujících tři generace jedné rodiny: Viktor – *tvářím jako blbeček* (s. 11); *nesestavenej komp vypadá jako zraněný zvíře* (s. 62); *babi se se mnou loučí, jako kdybych měl jít na operaci srdce* (s. 79); *rukou mě svírá jako pařátem* (s. 90); *běžíme jako želvy* (s. 126); *vypadá v tý košili jako duch* (s. 130); *to mi připadá jako blbost* (s. 144); *jako kdyby jenom jít po ulici znamenalo jistou smrt* (s. 212); *lehká jako pírkó* (s. 236); *utíká jako indián* (s. 257); *auto letí na boku jako obří brouk* (s. 310); *má ji [ruku] jemnou jako hadřík na utírání monitoru* (s. 317); Hana – *přivítal ji ve firmě jako velkej šéf* (s. 29); *zní to jako z jinýho světa* (s. 73); *táta smrděl jako starý člověk* (s. 104); *vypadá jako*

šílenec (s. 164); *máma drhne linku, jako kdyby tam byly skvrny od krve* (s. 172); *připadá jako nejkrásnější chlap na světě* (s. 184); *musí se chovat jako takovej debil* (s. 220); *vypadá jako stará ještěrka* (s. 246); *co na mě koukáš jako bubák* (s. 273); *Viki je teď jako andílek* (s. 341); *Eva – jezdí jako blázen* (s. 28); *jak na ni padá spánek jako těžká deka* (s. 55); *vtrhne sem jako fúrie* (s. 96); *odloží ho sem jako psa* (s. 177); *při psaní zprávy vypadá Hana, jako by šlo o transplantaci srdce* (s. 190); *místo aby se na to Viktor vrhl jako dravec* (s. 242); *odchází z ordinace jako vítěz* (s. 297).

Ve zkoumaných knihách je přirovnání velmi častým jevem. Obě autorky používají nejčastěji k jeho vyjádření vazby těchto sloves: *vypadat*, *tvářit se*, *dívá se* a *připadá*. Navíc si můžeme všimnout, že v románu *Nejlepší pro všechny* dochází u postavy Viktora k ovlivnění slovní zásoby babičkou Evou, která často říká slovní spojení *transplantace srdce*. Viktor místo slova cizího původu *transplantace* používá pojmenování jemu samotnému bližší – *operace*.

7.5.2 Metonymie

Druhým jazykovým prostředkem pro vyjádření obraznosti je metonymie. Ta se používá pro pojmenování na základně věcné podobnosti. Mezi skutečností/předmětem existuje logická souvislost. Setkáme se s ní ve všech čtyřech románech. Nejčastěji má podobu jevu, ve kterém dochází k přenesení jména autora/spisovatele na umělecké dílo.

Nejvýrazněji je metonymie zastoupena v románu Ireny Douskové *Darda*. Objevuje se v promluvách Julie Molové: *dobře toho Idiota děláš* (s. 33) a hlavní postavy Heleny: *úplně se jí tu Němcovou, na kterou se tak ráda odvolává, zničit přece jen nepodařilo* (s. 11); *můj první Murakami* (s. 113); *ironická spravedlnost, jak teďka ty děvčata milýmu Máchovi to prznění vracej* (s. 122, postava Heleny mluví o špatném recitování básně *Máj*); *odebral se s Prachettem v ruce nakvašeně do dětského pokoje* (s. 184). Všechny ukázky metonymie v románu odkazují na výrazné osobnosti literárního světa a čtení/hraní jejich děl – Fjodor Michaljič Dostojevskij, Božena Němcová, Karel Hynek Mácha, Haruki Murakami, Terry Prachett.

V *Hrdém Budžesovi* najdeme metonymii pouze v promluvách hlavní postavy Heleny: *pouští Mozarta* (s. 10); *z horníka jsem běžela rovnou k divadlu* (s. 21, z kontextu knihy pochopíme, že se jednalo o akci, při níž docházelo k slavnostnímu odhalení sochy horníka); *nás dali do Zákopů* (s. 35, postava musela strávit čas u prarodičů, kteří žili v obci Zácopy); *vyhrabali partyzána* (s. 60, děti tak pojmenovaly prasečí kost, protože

předtím poslouchaly příběh o partyzánech, kteří na daném místě, v němž se nacházely, byli zavražděni během druhé světové války).

Petra Soukupová tento prostředek ve svých dílech příliš nevyužívá. V knize *K moři* jsme objevili pouze jeden příklad, a to v promluvě vedlejší postavy Jitky: *aspoň si přečtu klasiku* (s. 75). Klasikou je v tomto případě označena literatura, která spadá do oblasti školní povinné četby. V druhém románě *Nejlepší pro všechny* najdeme také velmi typický příklad metonymie: Hana – *jako by byl teď hlavou jejich rodiny* (s. 105).

7.5.2.1 Synekdocha

Synekdochu vnímáme jako podtyp metonymie. Toto pojmenování používáme v případech, v nichž dochází k tzv. záměně celku za část (latinský termín *totum pro parte*). Proces může být i obrácený, tedy mluvíme o pojmenování částí na místo celku (latinsky *pars pro toto*).

Synekdochu ve svých románech využívá pouze Irena Dousková. V *Hrdém Budžesovi* čerpá pro její realizaci z oblasti školství: Helena – *chodí tam celá třída* (s. 9); *nesmí přes práh* (s. 22); *musela jít celá naše škola* (s. 51). V druhém románu *Darda* ji najdeme také pouze v promluvě hlavní postavy Heleny: *trochu provětrat hlavu* (s. 45).

7.5.3 Hyperbola

Hyperbola je další rétorickou figurou, s níž se můžeme setkat v uměleckém textu. Česky bychom ji mohli pojmenovat jako nadsázku nebo přehánění.

Najdeme ji pouze v jednom románu Petry Soukupové – *Nejlepší pro všechny*. Autorka hyperbolu začlenila do promluv hlavní postavy Viktora: *čekáme v tý ředitelně celý věky* (s. 79); *za lidma, který jsem tisíc let neviděl* (s. 362) a vedlejší postavy Hany: *výkres ze školky milion let starý* (s. 53); *probudila se stokrát za noc* (s. 67); *stokrát to zkusí tak mile* (s. 185–186); *už tisíckrát využila všechny* (s. 206); *matka jí volá asi stokrát denně* (s. 222).

Hyperbola v sobě nese i emocionální příznak. Často ji postavy zapojují do své promluvy ve chvílích, kdy se cítí rozrušené nebo naštvané. Mohli jsme si také všimnout, že se používá ve vazbě s časovým údajem.

7.6 Frazémy a idiomy

Výraznou část slovní zásoby tvoří frazémy spolu s idiomy. Pod těmito názvy si představíme kombinaci minimálně dvou prvků, které se používají pouze v jednom významu. Některé z těchto prvků nemusí samostatně ani existovat, protože jejich původní smysl byl dávno zapomenut. Označení frazém používáme pro kombinaci prvků z hlediska formálních rysů, zatímco idiom se týká rysů sémantických. Na rovině větné stavby rozlišujeme tyto útvary – přísloví, pořekadlo, pranostika. Do útvarů nevětné konstrukce řadíme rčení.

Pro nás nejzajímavěji s frazémy pracuje Irena Dousková. Jeden z jejích románů, *Hrdý Budžes*, obsahuje nejméně příkladů tohoto jazykového prostředku. Najdeme je v promluvách několika postav: Helena – *nechali nás na pokoji* (s. 19); *dát si pozor na Andreu Kroupovou* (s. 31); *Secký mě má v hrsti* (s. 76); *babička je celá bez sebe* (s. 117); *klepla ji pepka* (s. 149); Kačenka – *nemám dělat hlavu* (s. 32); pan Pecka – *nosit jen přes mrtvolu* (s. 11); Pepa – *život není peříčko* (s. 69); paní Glancová – *odříkaného chleba – největší krajíc* (s. 79).

Naši pozornost autorka upoutá především díky svému druhému románu *Darda*. Tato kniha je rozsahem nejkratší ze všech zkoumaných děl, a přesto zde najdeme dvakrát vyšší frekvenci využití frazémů a idiomů. Výrazný podíl mají v promluvách hlavní postavy Heleny: *užila jsem si svoje* (s. 12); *postavili mě před hotovou věc* (s. 29); *moje parketa* (s. 34); *na Židy má chlapec spadeno* (s. 45); *chytla z první ruky* (s. 56); *nějakej čert do mě vlítnul* (s. 79, od slovního spojení *mít čerta v těle*); *neměla to srdce nechat ho v tom samotnýho* (s. 99); *balila fídlátka* (s. 122); *jedou v tom taky* (s. 133); *pomalů jí to přerůstá přes hlavu* (s. 151); *změnit úhel pohledu* (s. 178); *zkusím volnou nohu* (s. 190, typ zaměstnání); *hnala ho svinským krokem* (s. 193). S frazémy se zde setkáváme také u velkého množství vedlejších postav: Jindřich Darda – *babičku vem čert* (s. 137); Julie Molová – *měl svoje mouchy* (s. 83); *už to něk doklepu* (s. 170); Karel Freistein – *jdeš mi na nervy* (s. 146); Kačenka – *už je od něj pokoj* (s. 33); ředitel divadla Zachystal – *nebudeme z toho dělat vědu* (s. 77); Pepa (Helenin bratr) – *který si jdou na ruku* (s. 97); *nelez do zadku za bolševika* (s. 149); Jirka – *jsou věci mezi nebem a zemí* (s. 130).

V románu *K moři* najdeme frazémy jako součást pásma vypravěče: *se v práci utrhne* (s. 19); *pořád chytá mládí* (s. 32); *nikdo jí neřekne ani ň* (s. 45); *je z nejhoršího venku* (s. 64); *hází Petr všechny do jednoho pytle* (s. 106); *nechtěla dělat rozruch* (s. 118).

Zároveň se s nimi setkáme u členů rozvětvené rodiny: Magda – *Nechce, aby byla rozmazlená, a zdá se jí, že od toho nemá Bára daleko.* (s. 34); *jistá v kramflecích* (s. 157); Petr – *Magdičko, vlak měl hroznou sekeru* (s. 30); *než jen na oko* (s. 159); Bára – *když ti neříká pane* (s. 49); *kde nic, tu nic* (s. 125); *a vidí, jaká je Jíťa hromádka neštěstí* (s. 154); *jsou z něj celý pryč* (s. 181); Adéla – *nedávají takový pozor na jazyk* (s. 156); *nechce bejt ta tlustá tichá voda* (s. 191); Johana – *nikdy nevezme na milost* (s. 156); *jdou si po krku* (s. 199).

Zajímavý jev můžeme pozorovat u posledního románu *Nejlepší pro všechny*. Frazémy jsou součástí promluv tří nejdůležitějších postav: Eva – *má ji omotanou kolem prstu* (s. 23); *nechtěla vidět v pravém světle* (s. 158); *podle sebe soudím tebe, vid'* (s. 178); *z toho musela dělat takovou scénu* (s. 196); *dívat se na ni skrz prsty* (s. 274); *ať si Hana trhne nohou* (s. 297); *jak je její chlapeček strachy bez sebe* (s. 324); Hana – *tys ty kamna nenechal na pokoji?* (s. 73); *jí ta holka taky pije krev* (s. 161); *ted' mi tady dáváš čočku za nějakou blbost* (s. 275); *mám vás plný zuby* (s. 279); *jako kdyby ona tady dělala vlny* (s. 347); Viktor – *musí dát bacha* (s. 13); *jenom abych dal pokoj* (s. 65); *tohle nemá cenu* (s. 293); *je úplně levá* (s. 357). Jak můžeme vidět, nejvíce frazémů používá ve své řeči Eva, která zastupuje nejstarší generaci rodiny. Nejméně jich najdeme v promluvách jejího vnuka Viktora. Mohli bychom to chápat tak, že se ustálená spojení z řeči v současné době vytrácí.

7.7 Méně frekventované jazykové prostředky

Do této kapitoly jsme zařadili jazykové prostředky, které jsme našli v malém množství a byly záležitostí jedné, maximálně dvou knih. Navíc se tyto prostředky týkají především románů Ireny Douskové.

V románu *Hrdý Budžes* se setkáme s nelogickým spojením dvou kontrastních hodnotících příslovcí v promluvě hlavní postavy Heleny: *hrozně hezky kreslí* (s. 8). Tento kontrast používáme k zesílení významu sdělení. V knize najdeme také další jazykový prostředek, a to zpodstatnělá přídavná jména. Mluvíme tedy o takových přídavných jménech, která mají ve větě funkci podstatného jména. V promluvě hlavní postavy Heleny se objevuje tento příklad: *známá z divadla* (s. 10). Další ukázkou najdeme v autorčině druhé knize *Darda* také v promluvě Heleny: *tý bláznivý odnaproti* (s. 31).

Při čtení *Hrdého Budžese* si všimneme jazykového prostředku typického pro stylizaci řeči malého dítěte. Jedná se o zkomolená slova často cizího původu. Najdeme je v promluvách hlavní postavy Heleny: *Bachoven* (s. 10, místo jména hudebního skladatele Ludwiga van Beethovena); *Ňujork* (s. 17, místo amerického města New York); *husista Jan Žižka* (s. 24). Hrdinka použila špatnou příponu *-ista* na místo správného tvaru *husita*, zřejmě znala slovo *houslista* a připadalo jí správné použít stejnou příponu. Do této skupinky zkomolených tvarů bychom mohli zařadit i jev, který najdeme v autorčině druhé knize *Darda*, taktéž se týká postavy Heleny: *cvokyně, cvočka* (s. 36). Mohli bychom tato slova označit jako pokus o vytvoření přechýleného tvaru k mužské variantě *cvok*. To se ve spisovné češtině zatím užívá pro všechny gramatické rody.

Posledním jevem jsou odkazy na jiná literární díla, případně hudební skladby. Jako jediný ze zmíněných jevů v této podkapitole ho najdeme i v románech Petry Soukupové. Většinou v textu fungují jako přirovnání k totožné situaci z citovaného díla. Nejprve se s nimi setkáme v *Dardě* u hlavní postavy Heleny: *skvěle placení lidé polně pracující pod dohledem Velkého bratra* (s. 69–70, odkazuje na dílo 1984 od Georga Orwella); *Show must go on* (s. 149, doslovná citace názvu skladby kapely Queen). V románě Petry Soukupové *Nejlepší pro všechny* najdeme pouze odkazy na všeobecně známá literární díla v promluvě vedlejší postavy Hany: *a ty vole jsi kdo, nějakej Mirek Dušín?* (s. 94, fiktivní postava z *Rychlých šípů* Jaroslava Foglara, která je ztělesněním ušlechtilosti); *úplná větrná hůrka* (s. 184, odkaz na román Emily Brontëové *Na větrné hůrce*). Postava tyto příklady vyslovuje s ironií, nebo s pocitem zloby vůči ostatním lidem, proto jsou zároveň nositeli expresivity.

7.8 Shrnutí

Lexikální rovina je velmi rozsáhlá. Nakonec jsme došli k závěru, že její vliv na utváření mezilidských vztahů není tak silně zastoupený, jak jsme původně očekávali. Přesto její vliv zůstává poměrně vysoký. Autorky k realizaci popisu mezilidských vztahů používaly obecnou češtinu, různé typy oslovení, hovorovou češtinu, expresivní výrazy (vulgarismy, citově zbarvených slov, ironie), ale také obrazných pojmenování, které si můžeme spojit s negativními konotacemi. Zjistili jsme také, že tuto rovinu pro vyjadřování vztahů mnohem výrazněji využívá Petra Soukupová, především v její prvním románu *K moři* k popisu sesterských vztahů.

Obě autorky se slovní zásobou pracují velmi podobně. Používají běžné jazykové prostředky, se kterými se setkáváme v každodenní komunikaci s lidmi, aby stylizovaly mluvenost do svých děl. Aby toho docílily, využívají obě ve velkém množství prvky obecné češtiny, vulgarismy, jednoduchá přirovnání a také frazémy. K ozvláštnění textů použily ve slovní zásobě postav v ojedinělé míře knižní slova, citace, metaforu či metonymie.

Irena Dousková převážně používá ve svém prvním románu *Hrdý Budžes* výraznější slovní zásobu díky zapojení dalších jazykových prostředků, a to slangu, archaismů, dysfemismů, zkomolených výrazů, logicky neslučitelných slov (kontrastů hodnotících přídavných jmen / příslovčí). Naproti tomu u Petry Soukupové najdeme jeden jazykový prostředek – hyperbolu, kterou její profesní kolegyně do svých románů nezapojila.

8 Syntaktická rovina

Syntaktická rovina se zabývá nejen stavbou vět, ale i celkovou návazností textu. Všechny zkoumané romány využívají poměrně dlouhá souvětí. Ta ve čtenáři mohou evokovat mluvený projev, do něhož jsou postupně doplňovány informace podle toho, jak si na ně mluvčí vzpomene. Především je najdeme v pásmech vypravěče nebo u postav, z jejichž pohledu je příběh vyprávěn (je jim dán největší prostor v rámci knihy).

Jak již bylo zmíněno, s těmito prvky mluvenosti se setkáme ve všech románech. V *Hrdém Budžesovi* je objevíme u hlavní postavy Heleny: *Jinak se mi včera stala taková nemilá věc. To totiž říká ředitel z divadla – nemilá věc – a toho já totiž znám, protože máma je herečka v tom divadle a táta taky.* (s. 7); *ale ty jsou moc hezký a nikdo tam není tlustý, jenom já, a tak se mi smějou, když cvičím a pořád* (s. 10). K dodatečnému přidávání informací postava používá nadmíru spojovacího výrazu *a*. To je stylizací nepromyšleného proudu řeči. V *Dardě* Irena Dousková zařadila tento prvek mluvenosti jak do promluv Heleny: *Mám takovej svůj styl, to jo, oblíkám se jako cirkusovej klaun.* (s. 22); *Berta se ovšem tváří nepřístupně, teda na mě.* (s. 130), tak do promluvy vedlejší postavy Julie Molové: *Vcelku to nebyl špatnej chlap ten král.* (s. 83).

Romány Petry Soukupové mluvenost zapojují jak do pásme vypravěče, tak do pásme postav. Nejprve se podíváme na její prvotinu, a to na román *K moři*, kde se objevují u vypravěče: *Ted', když je Bára pryč a Jituška už velká, a vlastně taky pryč ve svém světě, Magda už půl roku s Bohoušem.* (s. 63, v tomto příkladě dochází i k elipse); *Čekají na Petra, který si ještě čistí zuby, to on dělá důkladně.* (s. 97), dále na ně narazíme například u postavy Adély: *Společně se nastěhují z jeho bytu do domu po Kláře a za čas dítě, na jméno se domluví, když pijou, tak je to Amélie.* (s. 196). V knize *Nejlepší pro všechny* se s tímto jevem setkáme u postav Viktora: *V pátek odpoledne je další trénink, vevnitř v tělocvičně.* (s. 123); *tak mě babi chytne za ruku a mě to nevadí, opravdu.* (s. 224) a u postavy Evy: *a Hana se na ni podívá zle, jako kdyby za to mohla, za tohle jeho hrozný chování, vždyť už se snad řeklo, že to budou řešit, Viktor jenom vyvádí, vždycky byl takový a Hana mu v tom vychází vstříc, vždyť je mu deset, snad dokáže pochopit, že tady prostě nikdo není, kdo by mu ten počítač dokázal zprovoznit, a snad se dokáže zabavit i bez počítače.* (s. 71).

V díle Ireny Douskové se navíc můžeme setkat s další formou obecně českých jazykových prostředků, tentokrát v syntaktické rovině. Jedná se o používání vztažného zájmena *co* v přívlastkových vedlejších větách, v nichž bychom měli spisovně užívat vztažné zájmeno *který* (a jeho varianty). Můžeme to pozorovat převážně v *Hrdém Budžesovi* v promluvách hlavní hrdinky Heleny: *I když Andrea Kroupová, co je taky herečka z divadla od Kačenky* (s. 10); *Ježíšku, prosím tě, přines mi fixy, co jich je tam hodně, i růžová a oranžová* (s. 12); *Josef Kajetán Tyl, co napsal československou socialistickou hymnu* (s. 18); *já to vím od zákopeckého dědečka, co mě učí znát naše slavné dějiny* (s. 24); *za ty peníze, co poslala Kačenka* (s. 118). V druhé knize *Darda* se objevuje ojediněle také u hlavní postavy Heleny: *rok, co byl jednou nohou pryč a druhou pořád doma, jsme se nedostali nikam dál* (s. 57).

V románech se setkáme i s dalším jazykovým prostředkem, který bychom spíše očekávali v prostěsdělovacím funkčním stylu. Zde funguje opět jako nástroj pro umělé vytvoření rozhovoru mezi přáteli. Jsou jím kontaktové prostředky. Ty se snaží o udržení či navázání kontaktu mezi komunikačními partnery. Obě autorky používají nejčastěji citoslovce *hele* a částici *jo/ne*. V *Dardě* je najdeme v promluvách hlavní postavy Heleny: *Taková blbost, že jo*. (s. 11); *Hele, to přece není žádnéj argument*. (s. 109), dále se s nimi setkáme u vedlejší postavy Julie Molové: *Hele, ty víš, co si o tom myslím, ne? Já ti to řeknu na rovinu. Můžu, jo?* (s. 17). V románu *K moři* jsou také zasazeny do promluv dvou žen: Magda – *pak se o tom pobavíme, ne?* (s. 158); Bára – *já ti pučím to svý tričko, to zelený, hele* (s. 57).

8.1 Odchylky od pravidelné větné stavby

V následující kapitole se podíváme na jednotlivé druhy odchylek, k nimž může dojít během realizace výpovědi. Dělíme je do dvou skupin – na motivované a nemotivované. Motivované odchylky jsou takové odchylky, které mluvčí/autor používá záměrně. Řadíme mezi ně pouze jeden typ odchylky, a to apoziopcezi neboli přerušovanou výpověď. Naproti tomu nemotivované odchylky jsou používány neúmyslně, často se s nimi setkáme v nepřipraveném jazykovém projevu. V našem případě je budeme vnímat jako stylistické nedostatky postavy, v jejíž řeči se objevují, nikoliv za chyby autorek.

8.1.1 Zvláštnosti větné stavby

Do kapitoly jsme navíc zařadili zvláštnosti větné stavby. Jedná se o jev, ve kterém je do věty přidán, nebo odebrán větný člen, či informace. Tato dodatečná slova stojí samostatně (jsou oddělena interpunkčními znaménky) mimo větnou konstrukci. Autor je používá záměrně k ozvláštnění textu, a proto nejsou považovány za chyby.

8.1.1.1 Apozice (přístavek)

Jedná se o polovětnou konstrukci, v níž je jiným způsobem pojmenováváno totéž. S apozicí se v románu Petry Soukupové *K moři* setkáme v pásmu vypravěče: *ale rozhodně pojede, ona, princezna z města, úspěšný manžel a dvě super děti, nikdo se nedozví, že je něco v nepořádku* (s. 42) a v promluvě vedlejší postavy Jitky: *seděla s Tomášem, její tajná láska z béčka, krasavec, kterého chce každá* (s.74).

Druhou možností, jak vyjádřit přístavkový vztah, je situace, v níž jedno podstatné jméno blíže rozvíjí druhé podstatné jméno. To se v románech objevuje častěji. V *Hrdém Budžesovi* žádný příklad nenajdeme, ale v druhé knize Ireny Douskové *Darda* jej objevíme v promluvě Heleny: *vlasy, tenázrak, nemám*. (s. 181). V románu *K moři* se tento způsob promítl do pásma vypravěče: *Z vedlejší místnosti, obýváku, je slyšet Bára, povykuje a plácá o sebe nějakými hračkami*. (s. 24). Další kniha Petry Soukupové *Nejlepší pro všechny* začlenila příklad apozice do promluvy postavy Evy: *V tu chvíli se teprve pohne Viktor, chudák dítě, tohle všechno musí vidět*. (s. 213). Zde funguje jako vyjádření soucitu a zároveň politování nad situací, v níž se její vnuk objevil.

8.1.1.2 Parenteze (vsuvka)

Vsuvka neboli parenteze se v některých publikacích řadí mezi druhy odchylek. My jsme ji začlenili do této podkapitoly jako protiklad k apozici. Jedná se takový výraz, nebo o větný celek, který je do větné konstrukce vložený. S jejím obsahem nijak nesouvisí, proto by výpověď mohla fungovat i bez něj.

Parentezi obě autorky hojně využívají ve svých románech, dokonce se jedná o nejpoužívanější jazykový prostředek v rámci syntaktické roviny. Nejprve se podíváme, jak s ní pracuje Irena Dousková. Ve své prvotině *Hrdý Budžes* ji zařazuje do promluv hlavní postavy Heleny: *Jenže Kačenka, tak já totiž říkám mojí mámě, jenže Kačenka taky nevěděla, proč si to ta pani družinářka udělala* (s. 9); *a trochu jsem jedla sníh, to můžu, ten není sladkej, a dělala stopy*. (s. 11); *Pani učitelka Koláčková, když byla úplně nová*

a chtěla vědět, jak se jmenujeme, ona už to věděla, ale chtěla to vědět od nás, a když došla ke mně, řekla (s. 15); *Jana Husa ve filmu Jan Hus, co se mi moc líbil, musel hrát trestanec odsouzený k smrti, protože ho na konci upálí.* (s. 20). Vsuvku najdeme i jednoslovnou, která je dodatečně přidaná na konci celé výpovědi: Helena – *A klidně to řekne před Ludkem, schválně.* (s. 22). V tomto případě postava zdůrazňuje celou situaci a vyjadřuje tak i své citové rozpoložení (naštvanost, zklamání).

U ostatních románů je využití parenteze pestřejší, protože ji najdeme u větší škály postav. V druhé knize Ireny Douskové *Darda* má stále velké zastoupení v promluvách hlavní hrdinky Heleny: *Ale tento způsob umění, musím říct, taky dvakrát netěší.* (s. 26); *jinak to bohužel sedí* (s. 81); *Ale když pominu, že je to – jak by řekla moje babička – fešák, tak toho o něm moc nevím.* (s. 101); *Bohužel o něj usiluje dost drastickějma prostředkama.* (s. 150). Zaznamenejme ji i v promluvě vedlejší postavy ředitele divadla: *A do toho vy – nemyslím jenom vás samozřejmě – do toho vy takhle vyvádíte.* (s. 77).

V románě *K moři* ji najdeme jak v pásmu vypravěče: *ale už končí, smůla, Bára za tento týden je při čem nikdy neměla být, a slyší skoro to nejhorší, jde nahoru do pokojíčku, a když uslyší klapnutí domovních dveří, rozbrečí se.* (s. 42), tak u několika vedlejších postav: Magda – *je spokojená, má dvě dcery, které mají, alespoň se jí zdá, hezký život.* (s. 63); Jitka – *jedou po dálnici na Brno, nuda* (s. 81).

Druhý román Petry Soukupové *Nejlepší pro všechny* parentezi zařadil do promluv tři nejvýraznějších postav v rámci celé knihy: Viktor – *jako když je někdo náměsíčněj, teda myslím, to znám jenom z filmu.* (s. 291); Hana – *učitelka ho myslím nemá ráda.* (s. 27); Eva – *že by se s Hankou nechtěla bavit z nějakého trucu, proboha, jen se s ní prostě bavit nechce, nechce se s ní zbytečně hádat.* (s. 274).

V románu *Hrdý Budžes* se můžeme s jazykovým prostředkem v podobě vsuvky setkat nejčastěji. Dále jsme si mohli všimnout, že existuje další možnost kromě čárky (,), jak ji lze graficky odlišit od zbytku výpovědi, a to pomocí pomlček (–). Jednoslovné vsuvky se v textu neoddělovaly ničím, pokud autorky neměly za cíl informaci zdůraznit.

8.1.1.3 Samostatný větný člen

Samostatný větný člen funguje ve větě jako nástroj, který nám umožňuje zdůraznit, popřípadě vyzdvihnout, upozornit na konkrétní informaci. Dělíme je na dva typy podle toho, na jakém místě se ve větě nachází: antepozice (začátek) a postpozice (konec).

S tímto jevem se setkáme v románu *Hrdý Budžes* v promluvě hlavní postavy Heleny: *To děda, ten se pohřbů nebojí, nikam se neschovává, a ještě chodí řečnit, protože nikdo jinej v Zákopech to tak dobře neumí.* (s. 118). V příkladu dívka obdivuje dědečka a staví ho do protikladu k sobě samé.

8.1.1.4 Osamostatněný větný člen

Osamostatněný větný člen také v uměleckém funkčním stylu slouží ke zdůraznění myšlenky. Stojí samostatně od větného celku, je tedy oddělen interpunkčním znaménkem (tečkou). Zdůraznění se docílí při čtení pomocí pauzy.

Ve zkoumaných románech to není běžný jazykový prostředek, který by autorky pravidelně používaly. Přesto ho obě zařadily do jedné ze svých knih. U Ireny Douskové jej najdeme v pozdější tvorbě, v *Dardě*, u postavy Heleny: *Už se mi nelíbíš. Taková jednoduchá věc. Geniální a jednoduchá.* (s. 56). Zatímco Petra Soukupová ho zařadila do své prvotiny *K moři*. Setkáme se s ním v pásmu vypravěče: *Ale Magda je jenom zamilovaná. Poprvé.* (s. 15).

8.1.1.5 Několikanásobný větný člen

V běžné jazykové situaci bychom použití několikanásobného větného členu nepovažovali za příznakový jazykový prostředek. Termín označuje skupinu slov (stejných větných členů), mezi nimiž panuje vztah koordinace.

Během čtení románu *Hrdý Budžes* jsme mohli narazit v promluvě hlavní postavy Heleny na tuto větu: *To je škoda, protože v Praze jsou krásné starobylé paláce a Praha je vůbec krásné a hlavní město.* (s. 23). Jde nám o spojení slov *krásné a hlavní město*, v němž je chybně použit vztah koordinace. Správně by výpověď neměla obsahovat spojovací výraz *a*, protože se jedná o postupně rozvíjející přívlastek. Díky použití několikanásobného větného členu dochází také ke zdůraznění jako u předchozích jazykových prostředků. Zároveň věta evokuje ve čtenáři pocit, že se dívka snaží vyjmenovat všechny informace o Praze, které si dokázala zapamatovat z vyprávění jejího dědečka.

8.1.2 Odchylyky nepovažované za chyby

Nyní se již zaměříme na konkrétní typy odchylek od pravidelné větné stavby. Nemusíme je dělit pouze z hlediska motivovanosti, ale také na ně můžeme nahlížet z pohledu chybovosti. Mezi stylisticky přijatelné řadíme apoziopcezi a elipsu.

8.1.2.1 Apoziopceze (neukončená výpověď)

Apoziopceze je důležitým syntaktickým prostředkem, který nám umožňuje ovlivnit stylizaci jazykového projevu. Vyznačuje se přerušením přímé řeči, to je charakteristické pro běžnou mluvenou konverzaci. V psaném textu je graficky odlišena pomocí typografických znamének, a to ... (trojtečkou), - (spojovníkem). Zároveň díky tomuto jazykovému prostředku dokáže autor díla vyjádřit emocionální rozpoložení postavy, v jejíž promluvě je apoziopceze realizována. Lze tak vyjádřit například rozrušení, nejistotu či nervozitu.

V románu *Hrdý Budžes* se s tímto jevem setkáme u postavy inženýra Raroča: *Cože? Jo tak... No, co mi dá... co mi dá... všechno... všechno, co budu chtít* (s. 31). Postava se dostala do situace, v níž se snaží odpovědět dítěti na otázku: Co znamená *dá mi kdykoliv si vzpomenu?* Tato slova zaslechlo právě od inženýra Raroča. Další příklad najdeme v románu *Darda*, opět je součástí promluvy vedlejší postavy – Julie Molové: *No, proč, no... Protože nejsem žádnéj pragocentrik* (s. 169).

Petra Soukupová přerušovanou řeč zařadila do promluv centrální rodiny v románu *K moři*: Petr – *Jdu si... pro věci.* (s. 44); Klára – *zas tak moc jsme ji nerozmazlovali přeci...* (s. 178); Bára – *Je tam pár lidí, víš, který bych ráda viděla, já... hrozně bych chtěla jít, Jituško.* (s. 56); Jitka – *Ale když jenom o to...* (s. 163). Kromě Báry postavy používají přerušení řeči ve chvílích, kdy se dostanou do pro ně nepříjemné situace.

8.1.2.2 Elipsa (výpustka)

Elipsou pojmenováváme jev, v němž dochází k vypuštění slova z větného celku, i když by mělo být správně jeho součástí. Často se s ní setkáme při odpovídání na některé typy otázek. Obě autorky elipsu do svých děl zařadily, pomohla jim docílit přirozenosti stylizace běžné konverzace mezi lidmi.

V románu *Hrdý Budžes* se s elipsou setkáme v promluvě hlavní postavy Heleny: *Ted' máme na jedný VŘSR a na druhé Vánoce* (s. 18). Z kontextu pochopíme, že z větného

celku bylo vypuštěno slovo *nástěnka*. V druhé knize *Darda* Irena Dousková pracuje s jazykovým prostředkem stejně. Znovu ho přiřadila pouze do promluv hlavní postavy Heleny: *láhev červeného* (s. 33, je vypuštěn výraz *víno*); *byla jsem po chemoterapii a nebylo mi dvakrát*. (s. 130, ve výpovědi chybí slovo *dobře*).

V románu *K moři* se s elipsou setkáme v pásmu vypravěče: *Po škole Klára do Kutné Hory na gympl, Kája prodavačka v parfumerii* (s. 36); *Dokonce šátrá po podlaze, cigaretu frajersky v koutku pusy*. (s. 52); *Adéla hned do vody*. (s. 98). Ve všech uvedených příkladech Petra Soukupová vynechává plnovýznamové sloveso z větné konstrukce. Ve své druhé knize *Nejlepší pro všechny* elipsu zařadila do promluv vedlejších postav: Hana – *V noci se probudí, sucho v puse, v umyvadle si natočí vodu do kelímku od zubního kartáčku, zapne mobil, nemá signál*. (s. 154); Eva – *Znovu začala opravdová zima, pára od pusy, každé ráno odhrabala cestičku od vrátek k domu a taky k vrátům, aby vůbec vyjela autem na ulici*. (s. 220); *Máš chodit večer dřív, zase jsi hrál ty své hry, vid’?* (s. 308, z kontextu dialogu poznáme, že je vynecháno slovo *spát*). Autorčina práce s elipsou se nezměnila, znovu dochází pouze k vypuštění sloves z výpovědí.

8.1.3 Odchyly považované za chyby

K chybnému odchýlení od pravidelné větné stavby nejčastěji dochází v nepřipravených mluvených projevech. Jsou tedy charakteristické pro prostěsdělovací funkční styl a stylizaci rozhovoru v umělecké literatuře. Mezi tyto odchyly řadíme čtyři specifické typy – anakolut, atrakci, kontaminaci a zeugma. Ve zkoumaných románech se však objevují jen některé z nich.

8.1.3.1 Kontaminace (křížení vazeb)

Kontaminací nazýváme proces, v němž dochází k záměně vazby slova s vazbou významově podobného výrazu.

Setkáme se s tímto jevem u obou autorek v jejich prvotinách. Irena Dousková kontaminaci zapojuje do promluvy hlavní hrdinky Heleny: *Už jsem úplně ve Vánocích. (Hrdý Budžes, s. 14)*. Petra Soukupová ji taktéž začlenila do pásma vypravěče: *zůstanou doma ze školy (K moři, s. 42)*.

8.1.3.2 Anakolut (vyšínutí z větné stavby)

Tento jev je velmi běžný v mluvené komunikaci. Dochází k němu převážně u delších větných celků, jehož schéma se v průběhu změní. Jednodušeji řečeno mluvčí skončí větu jinak, než ji původně začal.

Anakolut najdeme pouze v jednom ze zkoumaných románů, a to v *Hrdém Budžesovi* u hlavní postavy Heleny: *Doma jsem to hned vyprávěla a ptala se, jak to, že umřela, když to je malá holčička, protože já už vím, že někdo umře a pak už nikdy nepříjde domů ani nikam, ale hlavně, když je starej.* (s. 8); *V Čáslavi zemřel slavný husista Jan Žižka, na kterého křičeli – chraň holého a vystřelili mu oko a pak ještě jedno u hradu Rábí.* (s. 24). Na posledním příkladu můžeme vidět, že dívka nezná podrobně události husitských válek, protože si spletla vlastní jméno husitského vojevůdce Prokopa Holého s přídatným jménem *holý*. Navíc bychom tuto větu pochopili tak, že Žižkovi vystřelili oko vlastní spolubojovníci, nikoliv jeho nepřátelé.

8.2 Shrnutí

Syntaktickou rovinu autorky využily k realizaci mluvenosti v uměleckém funkčním stylu. Používají k tomu dlouhá souvětí, často spojovaná výrazem *a* nebo v případě vedlejších vět vztažným zájmenem *co*. Zároveň obě používají převážně takové jazykové prostředky, které jsou ze stylistického hlediska přijatelné (nejsou považovány za nedostatky větné stavby). Nejčastěji se u nich setkáme s parentezí, elipsou a apoziicí.

V díle Ireny Douskové jsme navíc objevili jazykové prostředky, které se obecně považují za chybné. V textech však fungují tak, aby upozornily, či zvýraznily nějakou informaci. Najdeme popisovaný jev v příkladu *Praha je vůbec krásné a hlavní město*. Zde dochází k použití několikanásobného větného členu místo postupně rozvíjejícího přívlastku.

Tato rovina nabízí také možnosti k vyjádření mezilidských vztahů, a to především díky jazykovým prostředkům, které umožňují promítnout do sebe emocionální rozpoložení postav. Mezi takovéto prostředky bychom mohli zařadit apoziiopezi, parentezi, samostatný a osamostatněný větný člen. Přerušení přímé řeči nejen že vyjadřuje emoci mluvčího, ale také může signalizovat, že ten, s kým mluví, je pro něj důležitý. Konkrétně jsme se s tím setkali ve výpovědi: *Jdu si... pro věci.* (*K moři*, s. 44). Větu pronáší postava Petra ke své starší dceři v den, kdy se od rodiny odstěhuje, proto je

pro něj situace těžká a zároveň se obává, že se pro dceru stane zklamáním. Parenteze umožňuje postavám vyjádřit postoj či hodnocení situace. Samostatný větný člen použila pouze Irena Dousková v románu *Hrdý Budžes*, aby vyzdvihla vztah Heleny s jejím dědečkem. Například z věty *To děda, ten se pohřbů nebojí, nikam se neschovává, a ještě chodí řečnit, protože nikdo jinej v Zákopech to tak dobře neumí*. jasně vyplývá, že ho dívka obdivuje, váží si ho a v mnohém je jí vzorem.

9 Neverbální komunikace

Neverbální komunikace funguje velmi dobře jako jazykový prostředek, díky kterému můžeme vyjádřit postoj postavy k situaci, či osobě. Lze tak beze slov vyjádřit souhlas, strach, nespokojenost atd. K zaznamenání těchto náznaků stačí sledovat řeč těla mluvčího nebo adresáta.

V dílech obou autorek se setkáme s těmito specifickými jazykovými prostředky. Uvedeme si jen několik příkladů. Svou významnou roli v komunikaci hraje také modulace souvislého řečového projevu. Řadíme sem barvu hlasu. S tím se setkáme v románu Petry Soukupové *K moři* v pásmu *vypravěče: promluví sladkým hlasem* (s. 56). Je zde popisována situace, v níž se postava Báry snaží přemluvit svou sestru, aby dosáhla toho, co chce. Druhou možností modulace je odmlčení, či mlčení jako takové. Setkáme se s tímto jevem v románech Ireny Douskové. V *Hrdém Budžesovi* se objeví v promluvě hlavní postavy Heleny: *a vůbec nikdo nic neříkal* (s. 62). V tomto případě postavy nepromlouvají, protože cítí strach. V druhém románu *Darda* je mlčení projevem ochrany druhé osoby: Helena – *Kuk nic neříká. Na ženskou, ani nic jinýho. Nevyjadřuje se. Svý si odbřečel a teď už se hlídá. Nechce, abych brečela já.* (s. 59).

Od modulací souvislé řeči se přesuneme k obličejí. V něm o nás mnohé vypoví mimika. Setkáme se s ní ve všech zkoumaných románech a může nabírat mnoho podob. Nejprve se podíváme na knihu *Hrdý Budžes*. V ní se s mimikou setkáme v promluvě hlavní postavy Heleny: *Ale Pepa se tak výhružně mračil, že jsem hned věděla, že už mi nic nepomůže.* (s. 69). V tomto příkladě vidíme, jak se dá v literatuře vyjádřit beze slov rodičovský vliv. Příklad z druhého románu Ireny Douskové *Darda* poukazuje na provinilé a neupřímné chování. Ukázka popisuje setkání bývalých manželů Dardových po ukončení soudního procesu: Helena – *Dívala jsem se přímo na něj. Chtěla jsem zachytit jeho pohled, ale nebylo to možný. Pozoroval střídavě desku stolu nebo něco dole na podlaze. Za celou tu dobu ani jednou nezvedl oči, ani se na mě nepodíval. Když to skončilo, přišel ke mně na chodbě. „Ať se ti daří,“ popřál mi soudružsky dutým hlasem s očima na špičkách svých bot.* (s. 148–149). Petra Soukupová mimiku velmi dobře propojuje do promluv postav, především ve svém prvním románu *K moři*: Magda – *vidí, jak Jitušce září oči* (s. 64, pokud se mluví o Jitčině psu); *Bára se jenom usklíbá* (s. 75, když má odpovědět na otázku, zda vycházely na dovolené s nevlastními sestrami); Klára – *se párkrát během řeči podívá na Adélu a usměje se na ni, ale ona na Kláru ne.*

(s. 152, Adéla nesdílí nadšení z vyprávěných zážitků z dovolené). V druhé knize *Nejlepší pro všechny* je mimika nejvýrazněji použita v promluvě hlavní postavy Viktora v situaci, v níž uvidí svého strýce plakat: *strejda má slzy v očích, což je snad ještě horší, než když brečí mamka, ale on si je setře a říká, mami, kdys nám to jako chtěla říct?* (s. 323). Vidět tyto emoce u strýce Adama Viktorovi pomůže pochopit, že situace je mnohem horší, než si původně představoval.

Dalším výrazným prostředkem neverbální komunikace jsou gesta. Může se jednat o výrazné pohyby rukou, hlavy nebo i přehnané úkony. Setkáme se s nimi v pracích obou autorek. Začneme u knihy *Hrdý Budžes*. Z pohledu hlavní hrdinky Heleny sledujeme, jak vedlejší postava přesvědčuje druhou postavu a dopomáhá si rozmáchlými gesty rukou: *Jenže Anděla ho honem odtáhla někam za strom, něco mu tam vykládala a hodně při tom šermovala rukama. Když se vrátili, už se tvářil docela jinak* (s. 62). V druhém románu *Darda* se setkáme se zautomatizovanými gesty také z pohledu pozorovatele Heleny: *Doktor Mravec mě možná poslouchal, a možná taky ne. Těžko říct. Kdykoliv jsem se na něj koukla, působil zamyšleně. Jedním prstem si mechanicky přejížděl pod nosem sem a tam*. (s. 41). V díle Petry Soukupové gesta používají postavy, které jsou si k sobě velmi blízké. V románu *K moři* se s nimi setkáme v pásmu vypravěče: *žadoní Bára a teatrálně si kleká před sestřičkou* (s. 57). Toto gesto je zde použito jako prostředek k přesvědčování, zároveň postava ví, že si něco takového může dovolit. Druhý román *Nejlepší pro všechny* používá gesta jako vyjádření podpory. Najdeme je v promluvě Hany: *Viktor se jí držel za ruku, jinak už ji za ruku nechytne nikdy* (s. 8, při setkání s otcem hledá u Hany oporu); *snaží se uklidnit, ale nejde jí to, Jiří jí položí ruku na rameno, nějaký problém s mámou?* (s. 183).

Mnohé o lidech vypoví samotný postoj těla (neboli řeč těla). To můžeme sledovat i u literárních postav ve zkoumaných románech. Irena Dousková ho zařadila pouze do svého druhého románu *Darda* do promluvy hlavní postavy Heleny: *Prostě o krok couvnou, jako by šlo o mor nebo malomocenství. Většinou o tom vůbec nevědí*. (s. 133). Takto popisuje autorka reakci lidí, když se dozvědí, že postava má diagnostikovanou rakovinu. Většina lidí se neumí s touto informací ztotožnit, proto takto podvědomě reagují. S druhým příkladem se setkáme v knize *K moři* v pásmu vypravěče: *Pak ji pohládí po tváři. Jíťa se stahuje na křesle co nejdál od něj*. (s. 59). Petra Soukupová použila neverbální komunikaci k vyjádření nesouhlasu dívky vůči nežádoucímu sexuálnímu chování. Zároveň autorka ukazuje, že se postava v takových situacích neumí

bránit ani slovně, ani fyzicky. V druhé své knize *Nejlepší pro všechny* autorka vytvořila vzorec chování, v němž matka i syn ventilují svůj vztek rozbíjením věcí, či kopáním do nich: Viktor – alespoň do něj ještě kopnu, ale to už mě mamka chytí. (s. 45); Hana – znovu kopne do pneumatiky (s. 100).

Jak jsme se mohli přesvědčit, obě autorky okrajově zařadily neverbální komunikaci do svých děl. Nejčastěji tímto způsobem mezi sebou komunikují velmi blízké osoby, jako jsou například manželé/milenci, matka a její dítě, sourozenci. To nám potvrzuje pravidlo, které říká: Abychom porozuměli řeči těla, musíme s tou osobou mít blízký sociální vztah. Přesto jsme mohli na některých příkladech vidět, že to není nutností (např. zamyšlenost psychologa v *Dardě*, odtažitost dívky při flirtování v knize *K moři*). Mezi neverbální komunikaci řadíme kromě postoje těla, mimiky a gest modulaci souvislé řeči. Ta je čitelná pro každého, aniž by musel mít adresát blízký vztah s mluvčím. Ve zkoumaných románech jsme se nejčastěji setkali s barvou řeči a mlčením. To v knize Ireny Douskové *Darda* mělo funkci ochrannou. Spisovatelka vykreslila moment, ve kterém se syn raději nevyjadřuje k situaci, než aby svými slovy ranil matku (autorka poukazuje na to, že si své matky velmi vážil a chtěl ji chránit).

Závěrečné shrnutí mezilidských vztahů

V diplomové práci jsme sledovali především vztahy vždy mezi sedmi lidmi, které spojoval příbuzenský vztah. Následující tabulka uvádí, zda se jazykové prostředky jednotlivých rovin podílely na utváření mezilidských vztahů. Podrobně vypracovaná tabulka s konkrétními příklady je součástí příloh.

<i>Jazykové roviny</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>fonetická</i>	Ne	Ne	Ano	Ne
<i>morfologická</i>	Ne	Ne	Ano	Ne
<i>lexikální</i>	Ano	Ano	Ano	Ano
<i>syntaktická</i>	Ano	Ano	Ano	Ano
<i>neverbální komunikace</i>	Ne	Ano	Ano	Ano

Tabulka č. 1 – Vliv jazykových rovin na utváření mezilidských vztahů

Hrdý Budžes (Irena Dousková)

Hlavní hrdinka Helena má se svou matkou Kačenkou velmi pěkný vztah. O tom vypovídá i to, že ji oslovuje zdvořilou křestního jména. S biologickým otcem Karlem Freinsteinem nemá Helena žádný vztah – nepamatuje si ho. Svědčí o tom také skutečnost, že o něm Helena nikdy nemluví. S Pepou (otčímem) navázala hlavní hrdinka dobrý vztah, chová se k němu s respektem. Vztah k mladšímu nevlastnímu bratrovi Pepíčkovi není v knize blíže specifikován, ale můžeme předpokládat, že se mezi dětmi neprojevuje žádná rivalita ani zášť.

Pozornost bychom měli věnovat vztahu Heleny s jejími prarodiči z matčiny strany. Od babičky podvědomě dívka přebírá část slovní zásoby (např. *fešanda*, *trop na nervy*). Nejvřelejší vztah dívka chová ke svému dědečkovi. Naslouchá všem informacím, které jí říká, a následně je po něm často opakuje (např. *Praha je vůbec krásné a hlavní město*). Zároveň ho velmi obdivuje, protože má vlastnosti, které Helena postrádá. To můžeme vidět na příkladu: *To dědeček, ten se pohrbů nebojí, nikam se neschovává*.

Mezi Kačenkou a Pepou (Heleninými rodiči) panuje velmi vyrovnaný partnerský vztah. Až později můžeme pozorovat, že Pepa cítí nevoli ke Kačence zlozvyku – pítí

velkého množství alkoholu (př. *musela ses tak střískat*). Všechny vztahy v knize však zůstávají statické, nikam se nevyvíjí, nemění se.

Darda (Irena Dousková)

Román ve volném pokračování navazuje na autorčino předchozí dílo. Hlavní hrdinka Helena udržuje běžný vztah se svou matkou Kačenkou. Oproti předešlé knize jejich vztah mírně ochladl. Změnil se Helenin vztah k biologickému otci, který v době románu již nežije. Přítomnost replik jejich rozhovorů a vzpomínek poukazuje na to, že se sblížili před jeho smrtí. Vztah mezi Helenou a jejím mladším bratrem Pepou není v knize podrobněji rozvíjen.

V románu se objevují také vztahy, které se mírně pozmění. Na začátku knihy se Jindřich Darda chová nadřazeně vůči své ženě Heleně (př. *Už se mi nelíbíš. Taková jednoduchá věc.*). Po rozvodu se jejich vzájemná pozice otočí. Jindřich Darda nebude schopen ani udržet oční kontakt se svou bývalou manželkou. Můžeme to u Jindřicha považovat za signály pocitu viny. Berta, jejich dcera, svými slovy i gesty ukazuje, že otcův odchod považuje za zradu. Postupně se její pocity vůči němu vystupňují až v nenávist (př. *má ženskou!; Darda se z toho posere*). Václav „Kuk“, mladší ze sourozenců, se k ničemu nevyjadřuje (př. *Kuk nic neříká. Na ženskou, ani nic jinýho*). Na první pohled to vypadá, že se snaží o nestrannost, ale svým mlčením se pokouší o to, aby chránil svou matku Helenu.

Román věnoval největší prostor vztahům rodič–dítě. Nebral v potaz vývoj sourozeneckých vztahů. Proměňují se pouze vztahy členů rodiny k postavě Jindřicha Dardy (směřují k negativitě).

K moři (Petra Soukupová)

Román se zaměřuje především na sesterské vztahy. Do role hlavního hrdiny autorka zvolila mužskou postavu – Petra. Za svůj život se dvakrát ožení. S Magdou, bývalou manželkou, vychází mnohem lépe, když se jejich vztah po rozvodu přesune na roviny přátelství. Se svou druhou ženou Klárou si rozumí v duševní rovině vztahu. Jejich partnerský vztah se nevyvíjí, nepromítá se ani do jazykových prostředků jednotlivých rovin.

Jazykové prostředky nám ale ukazují na to, jak se proměnil vztah mezi sestrami z obou dvou manželství a na proměnu vztahu dcer k otci Petrovi. Jako první se zaměříme na Báru, nejstarší dceru. Ta chová velmi dobrý vztah ke své mladší sestře Jitce, někdy má

potřebu ji i ochraňovat. Můžeme se o tom přesvědčit už u oslovení *Bibínek*. Ovšem Bára umí Jitku i zmanipulovat, aby od mladší sestry získala, co potřebuje (př. *promluví sladkým hlasem; žadoní Bára a teatrálně si kleká před sestřičkou*), nikdy toho nezneužije natolik, aby překročila únosnou hranici. Jitka svou starší sestru obdivuje a nechce před ní vypadat špatně (př. *nechce dělat před Bárou blbku*). Dobrý vztah se mezi sestrami postupem let vytrácí, protože spolu přestávají komunikovat. Bářin vztah k otci Petrovi je zpočátku velmi vřelý. Když je opustí s větou *Jdu si... pro věci mířenou k Báře*, bere to dívka jako zradu. Zároveň Báru přestane oslovovat *princeznou*. Začne tento typ oslovení používat pro nejmladší dceru Johanu. To vede k většímu ochlazení citů ze strany Báry. Jitka se svým otcem Petrem nikdy příliš nekomunikovala, v dospělosti spolu nekomunikují již vůbec (jsou pro sebe jako cizí lidé). K nevlastním sestrám mají dívky zprvu neutrální vztah, navzájem se tolerují, ale nevyhledávají se. Po návratu ze společné dovolené je jasné, že spolu nevycházejí. Ve větě *Nikdo z nás tlustej nebyl* Bára vyřadila nevlastní obézní sestru Adélu z okruhu lidí, které považuje za rodinu. Druhý příklad *Bára se jenom ušklíbá* ukazuje, jak jsou Báře obě její nevlastní sestry nesympatické. Vztah mezi nevlastními sestrami se nijak nezlepší, ačkoliv se k tomu naskytnou příležitosti.

Vztah mezi Adélou a Johanou, sestrami z druhého Petrova manželství, je proti prvnímu zmíněnému sesterskému vztahu velmi rivalitní. Později se proměňuje až v nenávisť ze strany Johany. Adéla cítí ještě nějaké zábrany (př. *jinak by musela na Johanu štěkat* – tato ukázka nám říká, že je Adéla raději sama, než aby se musela hádat s Johanou). Adéla si svých rodičů velmi cenní, přesto žije v otcově stínu. To se změní až po jeho smrti. Johana si svých rodičů neváží (př. *je jí fuk, že neuvidí rodiče*), Petrem navíc dokáže perfektně manipulovat. Vztahy v této části rodiny se spíše stupňují k horšímu, až mezi sebou sestry přestanou komunikovat úplně.

Nejlepší pro všechny (Petra Soukupová)

Největší pozornost je tentokrát věnována pouze třem členům rodiny, a to Evě (babičce), Haně (matce) a Viktorovi (syn). Okrajově je nastíněn vztah Hany se starším bratrem Adamem. Ačkoliv se oba snaží, jejich sourozenecký vztah není nijak pevný. Hana se chová velmi agresivně vůči bratrovi (př. *nedělej mi fotra, debile*) a žárlí na něj. Jejich vztah se nijak nezlepšuje, ani nezhoršuje v rámci románu. Kladným znamením ale zůstává, že spolu dokáží komunikovat, pokud řeší krizovou situaci, jako například Evinu nemoc.

Vztah mezi Hanou a její matkou Evou se zdá značně komplikovaný. Hana vnímá matčino chování jako nespravedlivé a přísné (př. *jak bude máma Vikiho dusit*). Zajímavé je, že jejich vztah se v knize výrazně mění, můžeme to vidět na způsobu, jak Hana Evu oslovuje. Na začátku románu ji nazývá *mámou*. Když se jejich vztah napíná a hádají se o výchově Viktora, oslovuje ji *matkou* (náznak odcizení). Po diagnostikování Eviny závažné nemoci (nádor na mozku) se Hana vrací k původnímu oslovení *mami*. Tentokrát si jsou obě mnohem bližší než na začátku románu.

Pokud zůstaneme u vztahu rodič–potomek, Hana s Viktorem mají velmi přátelský vztah. Svědčí o tom přítomnost parazitických výrazů ve vzájemné komunikaci (př. *ty vole, mami / ty vole, Viktore*) nebo gesta spojená s přátelstvím (př. *já jí dám hive-five*). Viktor má sice svou matku rád, ale plně ji nerespektuje. Jeho vztah s babičkou Evou je druhým nejvýraznějším vztahem, který dostává prostor se proměnit. Ze začátku spolu nijak dobře nevycházejí, alespoň ze strany Viktora, protože se cítí odstrčeně a zrazeně (př. *ona chce, abych vypadnul*). Postupně se jejich vztah zlepšuje k vzájemnému respektu až k velmi silnému rodinnému poutu.

V románu pozorujeme statické vztahy, které se nevyvíjí, ale naproti tomu také velmi dynamickou změnu ve vztahu Viktora a jeho babičky Evy. Stejně tak je velký prostor věnován zlepšování vztahu mezi Hanou a Evou. Ostatní mezilidské vztahy stojí na pozadí románu.

Závěr

Diplomová práce se zabývala stylistickou analýzou románů spisovatelek současné české prózy – Ireny Douskové a Petry Soukupové. Pro vypracování kvalifikační práce byly vybrány tyto romány: *Hrdý Budžes* (1998), *Darda* (2011), *K moři* (2007) a *Nejlepší pro všechny* (2017). Za cíl jsme si stanovili zjistit, jaké jazykové prostředky autorky použily k vyobrazení mezilidských vztahů. Zároveň jsme pracovali s předpoklady, že fonetická rovina nebude v knihách využita vůbec, zatímco lexikální rovina bude nejvíce zastoupena. Dále jsme očekávali, že morfologickou a syntaktickou rovinu využijí autorky v malém množství u všech svých knih.

Nevyužití jazykových prostředků fonetické roviny se nám potvrdilo ve třech románech. Pouze Petra Soukupová vytvořila výjimku a zařadila je do svého prvního díla *K moři*. K realizaci mezilidských vztahů využila protetické v- (negativní sesterský vztah) a kvantitativní samohlásky (pozitivní sesterský vztah). Stejně tak práce autorek s morfologickou rovinou také neodpovídala našim původním předpokladům. Znovu s ní pracovala pouze Petra Soukupová. V románu *K moři* jsme našli jen jeden příklad, ve kterém byla rovina použita: příponu *-ej* v kombinaci s lexikální rovinou autorka použila pro zobrazení odcizení mezi nevlastními sestrami.

Využití syntaktické roviny odpovídá našim stanoveným předpokladům. Obě autorky ji zařadily do svých knih k vyobrazení mezilidských vztahů. V románu *Hrdý Budžes* pomocí samostatného větného členu Irena Dousková vyzdvihla kladný vztah mezi hlavní postavou Helenou a jejím dědečkem. Zatímco ve svém druhém románu *Darda* použila osamostatněný větný člen k zachycení rozpadajícího se vztahu mezi manželským párem. Petra Soukupová v obou svých románech použila jazykové prostředky syntaktické roviny k popisu vztahu mezi pra/rodičem a dítětem. Ve svém prvním románu *K moři* využila apoziopsezi spolu s parentezí. Oproti tomu v druhé knize *Nejlepší pro všechny* použila pro realizaci proměny vztahu prvek mluvenosti v podobě připojení další informace, která nabývala přesvědčovací funkce ve větě.

Ověřili jsme si, že lexikální rovina nabízela největší možnosti pro realizaci mezilidských vztahů. Obě autorky ji zařadily do svých románů, přesto bylo jasné vidět, že větší uplatnění pro ni našla Petra Soukupová. V obou svých románech používá především obecnou češtinu, zdvořilá oslovení a vulgarismy. V díle *Nejlepší pro všechny*

využila v malém množství další jazykové prostředky, a to archaismy, cizojazyčné citace, přirovnání, hyperbolu a frazeologismy. V románech autorka charakterizovala především vztah rodič–potomek, případně sourozenecký vztah (v knize *K moři*). Irena Dousková ve svém díle lexikální rovinu nevyužívá v takovém množství. V románu *Hrdý Budžes* použila pro realizaci mezilidských vztahů obecnou češtinu, zdvořilá oslovení a archaismy. Výběr jazykových prostředků v její druhé knize *Darda* byl pestřejší. Autorka pracovala kromě obecné češtiny ještě s vulgarismy, přirovnáním a také frazeologismy. V románech se stejně jako Petra Soukupová nejčastěji zaměřovala na vztahy rodič–potomek.

Obě spisovatelky navíc kromě jazykových prostředků již zmíněných rovin zařadily do románů neverbální komunikaci (mimika, gesta, mlčení), která hrála významnou roli při utváření mezilidských vztahů. Irena Dousková ji použila pouze v jednom ze svých románů, a to v *Dardě* (1x vztah syn–matka, 1x rozvedení manželé). Petra Soukupová jí dala největší prostor ve svém prvním románu *K moři*, vždy byla neverbální komunikace realizací sesterských vztahů. V knize *Nejlepší pro všechny* fungovala jako nástroj pro nastínění vztahu mezi matkou a synem.

Jak můžeme vidět, naše předpoklady byly z poloviny potvrzeny. Zjistili jsme, že autorky používají bohatý jazyk, který čerpá především z nespisovné oblasti – obecné češtiny, frazeologie a obrazného pojmenování. Pro charakterizaci mezilidských vztahů v rámci rodiny autorky používaly rozdílné jazykové prostředky. Zároveň jsme došli k závěru, že Irena Dousková využila v románech pouze syntaktickou a lexikální rovinu. Mezilidské vztahy v jejích románech byla převážně statické. Pokud postavy dostaly prostor k vývoji vztahů, směřovaly k navázání ztracené komunikace. Petra Soukupová dokázala k realizaci mezilidských vztahů využít celou škálu jazykových rovin. Vztahy postav v románech byly velmi dynamické, ovšem postavy vždy směřovaly k vzájemnému odcizení a postupnému zániku komunikace mezi jednotlivými členy rodiny. Právě v tomto se od sebe práce Ireny Douskové a Petry Soukupové zásadně liší.

Seznam literatury

Primární literatura

Dousková, Irena. *Darda*. Brno: Druhé město, 2011. ISBN 978-80-7227-314-0.

Dousková, Irena. *Hrdý Budžes*. 2. vydání. Brno: Petrov, 2002. ISBN 80-7227-132-6.

Soukupová, Petra. *K moři*. Dotisk 1. vydání. Brno: Host, 2018. ISBN 978-80-7294-234-3.

Soukupová, Petra. *Nejlepší pro všechny*. 2. vydání. Brno: Host, 2018. ISBN 978-80-7577-547-4.

Sekundární literatura

Bečka, Josef V. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992. ISBN 80-200-0020-8.

Čechová, Marie a kolektiv. *Čeština – řeč a jazyk*. 2. přepracované vydání. Praha: ISV nakladatelství, 2000. ISBN 80-85866-57-9.

Čechová, Marie; Krčmová, Marie; Minářová, Eva. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-961-4.

Čmejrková, Světlá; Hoffmannová, Jana. *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí*. Praha: Academia, 2011. ISBN 978-80-200-1970-7.

Helus, Zdeněk. *Psychologie*. 1. vydání. Praha: Fortuna, 1995. ISBN 80-7168-245-4.

Hubáček, Jaroslav; Jandová, Eva; Svobodová, Diana; Svobodová, Jana. *Čeština pro učitele*. 4. vydání. Odry: Vade mecum bohemiae, 2010. ISBN 978-80-86041-37-7.

Hoffmannová, Jana a kolektiv. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-2566-1.

Chloupek, Jan; Čechová, Marie; Krčmová, Marie; Minářová, Eva. *Stylistika češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-23302-3.

Junková, Bohumila. *Prezentace mluvenosti v nepřípravených textech na internetu*. In: Jazyk a diskurz v kultúrnem a politickom kontexte. Bratislava: Veda, vydavateľství SAV, 2013. ISBN 978-80-224-1334-3.

Karlík, Petr; Nekula, Marek; Rusínová, Zdenka. *Příruční mluvnice češtiny*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-134-4.

Minářová, Eva. *Stylistika pro žurnalisty*. Praha: Grada Publishing a.s., 2011. ISBN 978-80-247-2979-4.

Tannen, Deborah. *Oral and Literate Strategies in Spoken and Written Discourse*. In: *Literacy for Life: The Demand for Reading and Writing*. New York: The Modern Language Association, 1983. ISBN 0-87352-130-7.

Časopisy

Čechová, Marie. *Dynamika frazeologie*. In: *Naše řeč* [online]. Praha: ÚJČ AV ČR. Ročník 69 (1986), číslo 4, strana 178–186. [cit. 12. 9. 2022]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6639>.

Čechová, Marie. *Kulturní frazeologie v současné komunikaci*. In: *Naše řeč* [online]. Praha: ÚJČ AV ČR. Ročník 76 (1993), číslo 4, strana 179–183. [cit. 13. 9. 2022]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7146>.

Čmejrková, Světlá. *Vstřícnost a kamenná tvář sfingy aneb výraz tváře v mezilidské komunikaci*. In: *Slovo a slovesnost* [online]. Praha: ÚJČ AV ČR. Ročník 57 (1996), číslo 2, strana 102–108. [cit. 27. 10. 2022]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3669>.

Hausenblas, Ondřej. *K tzv. pronikání obecné češtiny do spisovného jazyka*. In: *Slovo a slovesnost* [online]. Praha: ÚJČ AV ČR. Ročník 54 (1993), číslo 2, strana 97–106. [cit. 2. 10. 2022]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3511>.

Chloupek, Jan. *Funkční styly dnes*. In: *Naše řeč* [online]. Praha: ÚJČ AV ČR. Ročník 77 (1994), číslo 2, strana 57–66. [cit. 21.8.2022]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7174>.

Morávek, Milan; Müllerová, Olga. *Dyadická komunikace (Pokus o komplexní charakteristiku situace dialogu)*. In: *Slovo a slovesnost* [online]. Praha: ÚJČ AV ČR. Ročník 37 (1976), číslo 3, strana 195–201. [cit. 27. 10. 2022]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2386>.

Müllerová, Olga. *Dialog a konflikt*. In: Slovo a slovesnost [online]. Praha: ÚJČ AV ČR. Ročník 52 (1991), číslo 4, strana 247–255. [cit. 27. 10. 2022]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3423>.

Müllerová, Olga. *Ke vztahu mluveného a psaného textu (srovnání mluveného a psaného vypravování)*. In: Slovo a slovesnost [online]. Praha: ÚJČ AV ČR. Ročník 50 (1989), číslo 3, strana 205–216. [cit. 2. 10. 2022]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3297>.

Sgall, Petr. *Spisovnost a kultura vyjadřování*. In: Slovo a slovesnost [online]. Praha: ÚJČ AV ČR. Ročník 55 (1994), číslo 1, strana 34–47. [cit. 2. 10. 2022]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3558>.

Skalička, Vladimír. *Problémy stylu (Diskuse o stylu III)*. In: Slovo a slovesnost [online]. Praha: ÚJČ AV ČR. Ročník 7 (1941), číslo 4, strana 191–197. [cit. 8. 9. 2022]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=415>.

Vaňková, Irena. *Mlčení v komunikaci*. In: Slovo a slovesnost [online]. Praha: ÚJČ AV ČR. Ročník 57 (1996), číslo 2, strana 91–101. [cit. 27. 10. 2022]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3668>.

Slovníky

Filipek, Josef (hl. redaktor). *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 2016. ISBN 978-80-200-1080-3.

Křivohlavý, Jaro. *Komunikace neverbální*. In: Sociologická encyklopedie [online]. SOÚ AV ČR. Aktualizace hesla: 11. 12. 2017. [cit. 27. 10. 2022]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Komunikace_neverb%C3%A1ln%C3%AD.

Křístek, Michal. *Vertikální členění textu*. In: Nový encyklopedický slovník [online]. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017. [cit. 23. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/VERTIK%C3%81LN%C3%8D%20%C4%8CLEN%C4%9AN%C3%8D%20TEXTU>.

Mareš, Petr. *Umělecký styl*. In: Nový encyklopedický slovník [online]. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2017. [cit. 22. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/UM%C4%9AECK%C3%9D%20STYL>.

Petrusek, Miloslav. *Dyáda*. In: Sociologická encyklopedie [online]. SOÚ AV ČR. Aktualizace hesla: 11. 12. 2017. [cit. 6. 10. 2022]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Dy%C3%A1da>.

Petrusek, Miloslav. *Sociometrie*. In: Sociologická encyklopedie [online]. SOÚ AV ČR. Aktualizace hesla: 10. 11. 2018. [cit. 6. 10. 2022]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Sociometrie>.

Petrusek, Miloslav. *Vztahy interpersonální*. In: Sociologická encyklopedie [online]. SOÚ AV ČR. Aktualizace hesla: 11. 12. 2017. [cit. 6. 10. 2022]. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Vztahy_interperson%C3%A1ln%C3%AD.

Příbáňová, Alena. *Irena Dousková*. In: Slovník české literatury po roce 1945 [online]. ÚČL AV ČR. Aktualizace hesla: 7. 9. 2020. [cit. 2. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.slovníkceskeliteratury.cz/index.jsp>.

Internetové zdroje

ČTK. *Ortenovu cenu pro mladé spisovatele získala Petra Soukupová*. In: iDNES.cz [online]. 13. 11. 2008 [cit. 4. 8. 2022]. Dostupní z: http://www.idnes.cz/kultura/literatura/ortenovu-cenu-pro-mlade-spisovatele-ziskala-petra-soukupova.A081113_102848_literatura_kot.

Drahoňovská, Kamila. *Soukupová, Petra: Nejlepší pro všechny*. In: iLiteratura.cz [online]. 31. 1. 2018 [cit. 5. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/Clanek/39403/soukupova-petra-nejlepsi-pro-vsechny>.

Host – nakladatelství [online]. Brno. [cit. 4. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.hostbrno.cz>.

Kučera, Štěpán. *Spisovatelka Irena Dousková: Mnozí z nás se bojí zůstat sami se sebou.* In: Novinky.cz [online]. 16. 3. 2022 [cit. 3. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/clanek/spisovatelka-irena-douskova-mnozi-z-nas-se-boji-zustat-sami-se-sebou-40390396>.

Nakladatelství Druhé Město. *Bio.* In: *Stránky Ireny Douskové* [online]. [cit. 2. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.douskova.cz/bio/>.

Nakladatelství Host. O autorce. *Životopis.* In: Petra Soukupová [online]. [cit. 4. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.petra-soukupova.cz/zivotopis.html>.

Pechová, Veronika. *Petra Soukupová: Už nemám ani čas ani chuť číst.* In: Literární noviny [online]. 8. 1. 2021 [cit. 4. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.literarky.cz/literatura/1691-petra-soukupova-uz-nemam-ani-cas-ani-chut-cist>.

Němečková, Alena. *Irena Dousková. Zpracovaný rozhovor s Irenou Douskovou pro časopis ONA DNES, č. 47/2008.* In: Filmová databáze [online]. [cit. 2. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/177554-irena-douskova.html>.

Tachecí, Barbora. *Raději si s lidmi píšu, než s nimi mluvím, říká Petra Soukupová.* In: Rozhlas.cz [online]. 22. 7. 2018 [cit. 4. 8. 2022]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/radeji-si-s-lidmi-pisi-nez-s-nimi-mluvim-rika-petra-soukupova-7570514>.

Vaverková, Karolína. *Pro své děti jsem zastydlý devadesátkový pravičák, říká Irena Dousková.* In: Echo24.cz [online]. 26. 12. 2019 [cit. 2. 8. 2022]. Dostupné z: <https://echo24.cz/a/SbD5x/pro-sve-deti-jsem-zastydly-devadesatkovy-pravicak-rika-irena-douskova>.

Seznam příloh

Tabulka č. 1 – Vliv jazykových prostředků na utváření mezilidských vztahů

Tabulka č. 2 – Celkový přehled jazykových prostředků fonetické roviny

Tabulka č. 3 – Celkový přehled jazykových prostředků morfologické roviny

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny

Tabulka č. 5 – Celkový přehled jazykových prostředků syntaktické roviny

Tabulka č. 6 – Celkový přehled jazykových prostředků neverbální komunikace

Obrázek č. 1 – Irena Dousková

Obrázek č. 2 – Petra Soukupová

Obrázek č. 3 – Obálka knihy *Hrdý Budžes*

Obrázek č. 4 – Obálka knihy *Darda*

Obrázek č. 5 – Obálka knihy *K moři*

Obrázek č. 6 – Obálka knihy *Nejlepší pro všechny*

Přílohy

Tabulka č. 1 – Vliv jazykových prostředků na utváření mezilidských vztahů

<i>Jazykové roviny</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>fonetická</i>			vona (Johana + sestry); Nó... tak jó (Jitka + Bára)	
<i>morfologická</i>			Nikdo z nás tlustej nebyl (Bára + Adéla)	
<i>lexikální</i>	musela ses tak střískat (Pepa + Kačenka); Kačenka (Helena + Kačenka); Dědku! Už sem zase leze! (zákopecská babička + zákopecská dědeček)	má ženskou! (Berta + Jindřich D.); Darda se z toho posere (Berta + Jindřich D.); chodil k nám jako do zoo (Helena + Jindřich D.); už je od něj pokoj (Kačenka + Jindřich D.)	takhle spráskat se teda nemusela (Petr + Bára); která jim leze do pokoje bez klepání (Magda + tchyně); protože on mě nenechá řídit (Bára + Petr); nechce dělat před Bárrou blbku (Jitka + Bára); je jí fuk, že neuvidí rodiče (Johana + Petr a Klára); co sem lezeš (Adéla + Johana); jinak by musela na Johanu štěkat (Adéla + Johana); Bibínek (Bára + Jitka); Jojo (Petr +	ona chce, abych vypadnul (Viktor + Hana); sestřenky jsou uřvaný (Viktor + mladší sestřenice); aby ji nekomandovala (Hana + Eva); jak bude máma Vikiho dusit (Hana + Eva); ona mi sem šoupne dítě (Eva + Hana); já jí dám hive-five (Viktor + Hana); nedělej mi fotra, debile (Hana + Adam); že ten tvůj kluk je takovej hajzl (Adam + Viktor); babi se se mnou

Tabulka č. 1 – Vliv jazykových prostředků na utváření mezilidských vztahů (pokračování)

<i>Jazykové roviny</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
			Johana); Broučku (Magda + Bára); princezna (Petr + Bára/Johana); co si myslíš, mazánku (Adéla + Johana)	loučí, jako kdybych měl jít na operaci srdce (Viktor + Eva); odloží ho sem jako psa (Eva + Hana); matka jí volá asi stokrát denně (Hana + Eva); teď mi tady dáváš čočku za nějakou blbost (Hana + Eva)
<i>syntaktická</i>	To děda, ten se pohrbů nebojí, nikam se neschovává, a ještě chodí řečnit, protože nikdo jinej v Zákopech to tak dobře neumí. (Helena + zákopecká dědeček)	Už se mi nelíbíš. Taková jednoduchá věc. Geniální a jednoduchá. (Helena + Jindřich)	Je spokojená, má dvě dcery, které mají, alespoň se jí zdá, hezký život. (Magda + Bára a Jitka); Jdu si... pro věci. (Petr + Bára)	tak mě babi chytne za ruku a mě to nevadí, opravdu. (Viktor + Eva)
<i>neverbální komunikace</i>		Kuk nic neříká. (Václav „Kuk“ + Helena); Dívala jsem se přímo na něj. Chtěla jsem zachytit jeho pohled, ale bylo	Promluví sladkým hlasem. (Bára + Jitka); Bára se jenom ušklíbá (Bára + nevlastní sestry); Žadoní Bára	Viktor se jí držel za ruku, jinak už ji za ruku nechytne nikdy. (Viktor + Hana)

Tabulka č. 1 – Vliv jazykových prostředků na utváření mezilidských vztahů (dokončení)

<i>Jazykové roviny</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
		to nemožný. Pozoroval střídavě desku stolu nebo něco dole na podlaze. Za celou tu dobu ani jednou nezvedl oči, ani se na mě nepodíval. (Jindřich D. + Helena)	a teatrálně si kleká před sestřičkou. (Bára + Jitka)	

* V závorkách jsou uvedeny postavy, jejichž vztah je jazykovými prostředky ovlivněn.

** Čísla stran citací ukázek nejsou v této tabulce uvedeny, protože jsou také součástí následujících tabulek (obsahují čísla stran citací v závorkách).

Tabulka č. 2 – Celkový přehled jazykových prostředků fonetické roviny

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>é > í</i>	HELENA: do polívky (s. 70)			
<i>ý > ej</i>	HELENA: minulej tejden (s. 35); se strejčkem Lojzou (s. 38); hejbaly vousy (s. 150); bejt sochař (s. 11); brejle (s. 39) VLADIMÍR: může skrejvat (s. 62) JOLANA B.: mi nalejte pořádnýho panáka (s. 68) MACHÁČEK: že tam blejou ryby (s. 71)	HELENA: bejt značky Hugo Boss (s. 13); zbejvalo jí málo času (s. 17); jaký je to bejt mrtvej (s. 63); mejm bejvalejm vlasům (s. 148)	BÁRA: zase cejtí (s. 101); že se ti bude stejskat (s. 73) JITKA: promejšlet (s. 105); nech mě bejt (s. 117); se v tom cejtim blbě (s. 100) ADÉLA: nech mě bejt (s. 137) JOHANA: sejra nejim (s. 82)	VIKTOR: můžu bejt vzhůru (s. 18); snažím bejt hodnej (s. 65); ted' se půjdu mejt (s. 75); řemejšlím (s. 101); takovejhle pes (s. 126); stromy ve větru se kejevou (s. 173); když už tady musím bejt (s. 261); vozejk za auto (s. 269); já jsem přemejšlel (s. 329) HANA: takhle tvrdá bejt neumí (s. 51)
<i>protetické v-</i>	HELENA: vopravdu moc hezký (s. 10); vopuštěná (s. 15); voni (s. 20); vostudu (s. 30); barevný vokna (s. 56); když vona (s. 64); vošklivá (s. 71); podobnou	HELENA: vo Kukovi (s. 16); a vona (s. 50); vomrzela (s. 58); hodily zlý voko (s. 130) JULIE: vo to ted' nejde (s. 17); tak to byl von (s. 53)	JOHANA: Hele, tati, to sou voni (s. 79); vona mi vytáhne ten pásek (s. 114)	

Tabulka č. 2 – Celkový přehled jazykových prostředků fonetické roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	vošklivost (s. 80); vo něm vyprávěla (s. 84); zbitej vod fašistů (s. 87); měla by si radši vočuchat pani Veverkovou (s. 91); a všichni vostatní (s. 94); a na vocasy mořskejm pannám (s. 98); Vodvolej to! (s. 106); stříkla jí ta šťáva do voka (s. 127)			
<i>redukce hlásek</i>	HELENA: chlapeček řek (s. 34)	HELENA: kdo by to do něj řek (s. 139)	BÁRA: že sme byly domluvený (s. 74); dyť je to jedno (s. 101); dyť se jenom koupeš (s. 117); že sem pro tebe pořád jediná princezna (s. 120) ADÉLA: já sem starší, tak smůla (s. 106); Di pryč (s. 110); sou všech (s. 122) JOHANA: Si adoptovaná. (s.	VIKTOR: Ale dyť já nic nedělám (s. 13); dyť je to jedno (s. 50) HANA: dyť ty víš, že není zlej (s. 27); dyť ty si dost unavená (s. 41); dyť je to blbost (s. 180) ADAM: dyť ji znáš (s. 107) MARTINA: no dyť jo, tak pojď s náma (s. 150)

Tabulka č. 2 – Celkový přehled jazykových prostředků fonetické roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
			135) PAVEL: To sem ale blbec (s. 14)	
<i>kvantita hlásek (dlouhá)</i>	HELENA: Pomóóc (s. 64)		JITKA: Nó... to je... (s. 49); Nó, tak jó (s. 71)	
<i>Kvantita hlásek (krátká)</i>	HELENA: pani učitelka Koláčková řekla (s. 7); naše pani družinářka Olga Jeřábková (s. 9); pani Klímová (s. 9); k pani učitelce Freimanové (s. 9); s nim připili (s. 28); tak nevím (s. 30); tim inženýrem v dolech (s. 31); není nějak proti Pepovi (s. 26)	DARDA: když s tebou mluvím (s. 15)	PETR: prosím tě, nech toho (s. 177) BÁRA: já tam musím. Prostě musím. (s. 56); já ti pučím (s. 57); já tě opustím (s. 62); jo, já vim (s. 74); prosím (s. 80) JITKA: já se stydim (s. 124) ADÉLA: nerozumím (s. 101); musím hlídat (s. 106); já vim, že sem adoptovaná (s. 147) JOHANA: říkal taťka (s. 80); já se bojím (s. 130) ANIČKA: já si ji pučím (s. 49); vratím (s. 49)	VIKTOR: úči nevím ještě (s. 88) HANA: já nevím, co to tady říkáš (s. 202) ADAM: no nevím, mami (s. 194)

Tabulka č. 2 – Celkový přehled jazykových prostředků fonetické roviny (dokončení)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>chybné vyslovování hlásek</i>	PEPÍČEK: Lyby já nelad, já lači zízek (s. 71)			

Tabulka č. 3 – Celkový přehled jazykových prostředků morfologické roviny

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>y > ej</i>	HELENA: byl velice statečnej (s. 7); starej (s. 8); a prej je to tak (s. 8); výtvarnej kroužek (s. 10); malej kluk (s. 10); nějakej jinej (s. 10); žádnej sladkej (s. 11); bílej obličej (s. 12); nebyl žádnej obrázek (s. 12); opravdickej táta (s. 15); starej čert (s. 16); až bude velkej (s. 16); zákopeckej dědeček (s. 17); žádnej Mikuláš (s. 18); že to ví každej (s. 20); něco jako trpělivej (s. 21); každej den (s. 22); už je ženatej (s. 22); Pan Vorel, kterej je už taky dost starej (s. 23); různějch věcí (s. 23); byl trochu	HELENA: malinkej (s. 11); je citlivej (s. 11); každej (s. 12); novej táta (s. 12); takovejch věcí (s. 12); prej (s. 13); maličkej, sladkej chlapeček (s. 13); celej zarudlej (s. 14); seš unavenej (s. 16); úplnej omyl (s. 17); hroznej zlozvyk (s. 19); kterej měl (s. 20); strašnejch cenách (s. 22); každej neviditelnej pupínek (s. 23); kterej se často (s. 24); jedinej mužskej (s. 27); veleúspěšnej (s. 30); takovej záblesk (s. 31); na celej svět (s. 36); širokej, spokojenej úsměv (s. 36–37); nelidskej kapitalismus (s.	VYPRAVĚČ: Nejlíp nějakej rock'n'roll (s. 15); za hroznej řev (s. 63), celej den (s. 72) MAGDA: jak je krásnej (s. 158) BÁRA: celej tejden (s. 69); kterej bydlí (s. 74); moc hodnej a milej pes (s. 76); má hroznej hlad (s. 90); s tátou, kterej se s ní dávno nebaví (s. 102); na nějakej vejlet (s. 105); už si starej (s. 120); co prý celej den dělá? (s. 176); je divokej (s. 182); nikdo z nás tlustej nebyl (s. 185) JITKA: tak ji nemiluje nějakej namyšlenej blb (s. 124); nikdo už nikdy nebude takovej (s. 155)	VIKTOR: když jsem chytřej (s. 5); celej ten řádek (s. 6); že jsem hrozně hodnej (s. 11); fakt dotčenej (s. 11); nějakej problém (s. 12); nemá dobrej internet (s. 12); takovej ten pohled (s. 16); když jsem malej (s. 21); není špatnej (s. 22); když jsem byl ještě malej (s. 34); jako že jsem úplně pitomej (s. 47); špatnej nápad (s. 49); že tam bydlí někdo starej (s. 49); je skoro prázdněj (s. 57); čokoládovej koláč (s. 64); novej kartáček na zuby (s. 65); jsem z toho špatnej (s. 75); nejsem na to zvyklej (s. 76); kterej upekla (s.

Tabulka č. 3 – Celkový přehled jazykových prostředků morfologické roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	zkrvácenej (s. 25); je veselej (s. 26); takovej papoušek (s. 28); není barevnej a šišatej (s. 28); nechcípne kvůli lidem, jako už se to stalo různějm jiným zvířatům (s. 28); smutnej film (s. 28); Svatej Vrch byl celej červeněj (s. 29); pro krabičky od americkéjch cigaret (s. 29); kulturák byl dlouhej a velikej (s. 29); hrozně nešťastnej člověk (s. 31); špatnej sen (s. 33); krásnej starej nábytek (s. 35); celej rok (s. 39); žádnéj autobus (s. 42); všelijakejch výčnělků (s. 43); až druhej den (s. 44); mučení tlustejch	50); dobrej reklamní slogan (s. 56); vypadá takovej ztracenej (s. 56); za celej ten pekelněj rok (s. 57); jakej život (s. 58); měl v očích popuzenej a zároveň mírně vyzývavej výraz dítěte (s. 58); nákej nápad (s. 59); budeš šťastnej (s. 61); až moc hnilobnej (s. 61); takovej dojem (s. 65); svobodnej tok informací (s. 72); ten strašlivej člověk (s. 76); zdravotnickej personál (s. 93); minulej měsíc (s. 111); ve stejnejch intervalech (s. 113); neklamnej přízrak (s. 120); svůj hlubokej smysl (s. 124);	ADÉLA: sám je taky tlustej (s. 95); nějakej náramek (s. 101); já mám starej po mamince (s. 126); už má děsnej hlad (s. 127); velkej průšvih (s. 131) JOHANA: dobrej den (s. 77); čaj chce ovocnej (s. 104) RICHARD: protože je hodnej (s. 184)	77); Akorát nebyl vhodnej okamžik (s. 87); asi celej večer dělat (s. 90); jak fouká teplej vítr (s. 92); novej mámin chlapík (s. 99); špatnej nápad (s. 112); ani když jsem fakt naštvanej (s. 132); bílej pes (s. 133); příšernej pes (s. 145); v tu chvíli šťastnej (s. 158); a s ní takovej starej slavnej herec (s. 176); tehdy jsem měl ještě dobrej telefon (s. 191); jestli jsem smutnej (s. 205); druhej den (s. 209); kterej voní trochu jinak (s. 209); si dělám takovej bunkr (s. 219); mám pro ni bezvadnej obrázek (s. 228);

Tabulka č. 3 – Celkový přehled jazykových prostředků morfologické roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	a nešikovnejch dětí (s. 51); strakatej praporek (s. 52); lesama, po kterejch dřív běhalo plno partyzánů (s. 61); takovej zvláštní druh (s. 62); minulej čtvrték (s. 75); by byl hrozně smutnej (s. 84); takovej plakát (s. 104); zakopanej vlak (s. 112); lampionovej průvod (s. 125); jinej film (s. 126); je mi hrozně sympatickej (s. 128); dědeček je statečnej (s. 153); na Štědrej den (s. 158); úplně nověj farář (s. 160); i růžovej a modrozeleněj (s. 166) KAČENKA: už stejně byl mrtvej	bosej Jindřich (s. 136); kolem farmářskejch trhů (s. 149); zajímavej nápad (s. 154); zdravej (s. 160); pár umělejch květin (s. 177); dočasnej (s. 178); zbloudilej syn (s. 178); celej jeden rok (s. 182); ňákej masochista (s. 184); ubohej čert (s. 186); žádnej problém (s. 187); symfonickej orchestr (s. 182) JINDŘICH D.: já už budu hodnej! (s. 13) BERTA: celej ten rok (s. 54) VÁCLAV „KUK“: trapnej vtípek (s. 185) JULIE M.: To je takovej nerudnej chlapík z druhýho patra		že jsem šikovnej (s. 248); skoro každěj den (s. 264); život s babi je celkem dobrej (s. 286); super stromovej domek (s. 292); že mám hroznej hlad (s. 334); HANA: ty jsi úplnej génius, co? (s. 5); ten minulej (s. 8); jsi hrozně těžkej (s. 22); barák byl prázdněj (s. 28); takovej nesmysl (s. 30); kterej s rodičema zažila (s. 31); neustálej boj (s. 41); ochotnickej soubor (s. 51); koupím nověj (s. 61); vnouček je trochu zlobivej (s. 68); že by to byl hroznej nápad (s. 72); protože byl tlustěj (s. 73); blbej seriál (s.

Tabulka č. 3 – Celkový přehled jazykových prostředků morfologické roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	(s. 61); blbej vtip (s. 134)	(s. 70); takovej odklad (s. 188) DANNY: pravověrnej Čech (s. 126)		82); navíc divnej (s. 95); novej telefon (s. 171); skvělej projekt (s. 288) EVA: až byl celej fialovej (s. 72); Ten Jiřík je ale šikovnej (s. 74); je aspoň zdravej (s. 77); je hrozně hubenej (s. 86); čerstvej vzduch (s. 89); jako dobrej nápad (s. 102); měl vysokej tlak (s. 105); zkaženej život (s. 158); už jsi celej mokrej (s. 166)
<i>é > ý</i>	HELENA: moc hezký (s. 10, holčičky); nahoře úzký a tenký a dole široký a hodně barevný (r. 11, kalhoty); krásný počasí (s. 11); nebo někomu jinýmu (s. 15); nějakýmu	HELENA: nemá rád svý jméno (s. 12); nic tak hroznýho (s. 12); mý říkanky (s. 15) JULIE M.: To je takovej nerudnej chlapík z druhýho patra (s. 70)	JOHANA: vidět všechno bez nějakýho závoje (s. 201)	HANA: jako bychom žili v minulým století (s. 6)

Tabulka č. 3 – Celkový přehled jazykových prostředků morfologické roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	panu Kubálkovi (s. 26); má to hrozně špatný (s. 28); svítily červený komunistický hvězdy (s. 29); dobrý schovávačky (s. 36); měl úplně červený voči (s. 122)			
<i>koncovky pod. jm. v 7. p. pl.</i>	HELENA: před prázdninama (s. 8); starejma malířema (s. 10); cizíma slovama (s. 12); dalšíma flaškama (s. 30); se psama (s. 46); šli jsme polema a lesama (s. 61); s různějma cizíma lidma (s. 83); rakev s věncema (s. 132)	HELENA: s těma nevděčnejma parchantama (s. 17); těma dvěma turistům (s. 22); s debilníma otázkama (s. 26); s rozčuchanejma tmavejma vlasama (s. 31) BERTA: dvěma měsícema (s. 54)		VIKTOR: s malinkejma kousíčkama papírovýho kapesníku (s. 5); nic se s nima neděje (s. 44)
<i>koncovky sloves -ju</i>	HELENA: maluju a modeluju (s. 10); účinkuju (s. 30)			VIKTOR: nepamatuju, jak jsem tam šel (s. 21)

Tabulka č. 3 – Celkový přehled jazykových prostředků morfologické roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>koncovky sloves -jou/-j</i>	HELENA: všichni se mi smějou (s. 7); stejně pořad říkaj (s. 9); choděj dospělí lidi (s. 10); taky si tam povídaj zajímavý věci (s. 10); děti věřej (s. 20); maj dost hloupý (s. 20); vykaj si (s. 23); věci, které už nepotřebujou (s. 38); bavěj (s. 40); kde začínaj mraky (s. 70); maj zrovna přestávku (s. 78); svítěj výlohy (s. 151) KRÁTKÁ: ty dárky nosej dospělí lidi (s. 20)	HELENA: trápěj (s. 13); neznaj (s. 22)		
<i>koncovky sloves -me > -m</i>			PETR: Nepojedem se podívat do města (s. 100); můžem to naplánovat (s. 105) JITKA: půjdem	EVA: jedem do školy (s. 78)

Tabulka č. 3 – Celkový přehled jazykových prostředků morfologické roviny (dokončení)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
			domů (s. 57)	
<i>chybné tvary slov (pád/číslo)</i>	HELENA: umřeli nějaký cizí lidi (s. 9); nějaký zlý americký lidi (s. 18); plakát o šnekách (s. 114)			
<i>trpný rod místo činného oslovení</i>	HELENA: ta se umřela sama (s. 9)			
<i>1. p. + 5. p.</i>	HELENA: pane Raroch (s. 30); pane Dusil (s. 148)			

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>hovorová čeština</i>	HELENA: koukal (s. 8); opravdická baletka (s. 10); svrběj prsty (s. 86) UČITELKA KOLÁČKOVÁ: Olinka umřela (s. 8) KAČENKA: mermomocí (s. 59)	HELENA: pubertáčka, no (s. 16); na rychlý kafe (s. 27) BERTA: se dušoval (s. 54)	VYPRAVĚČ: mezi tím už kouká na jiné (s. 62)	VIKTOR: ona chce, abych vypadnul (s. 48); vyndat si kecky (s. 126); nebo koukat na telku (s. 268)
<i>knižní výrazy</i>	ING. RAROCH: ze žalu (s. 30) VLADIMÍR: máte můj nehynoucí obdiv (s. 65)	HELENA: Čvachtajíc se v kalužině svého žalu (s. 58); by byla zpupnost (s. 114)	VYPRAVĚČ: táta se celej tetelí (s. 48) JITKA: hovoří s ním (s. 186)	
<i>odborné výrazy</i>	HELENA: chodit do jiskřiček (s. 9); pionýři (s. 9); jeviště (s. 10); premiéru (s. 32); mateřská školka (s. 34); národní výbor (s. 36); dělá tam manekýnu (s. 38); ondulaci	HELENA: povraždili za okupace (s. 12); otisk šoa (s. 107)	VYPRAVĚČ: natupírovat vlasy (s. 57); jsou všechny fototypy A (s. 89)	HANA: v pátek měla derniéru (s. 104)

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	(s. 38); angažmá (s. 49); zbrojnoš (s. 54); postříkat akutolem (s. 55); bydleli v zemljankách (s. 61); za garderobiérkou (s. 76); rekvizitárnu (s. 76); byl šafářem (s. 89); kramfleky (s. 145) UČITELKA KOLÁČKOVÁ: jde do pomocné školy (s. 8) PAN MACHÁČEK: patolog (s. 21)			
<i>obecná čeština</i>	HELENA: z vedlejšího baráku (s. 21); trochu trop na nervy (s. 22); voblafnout (s. 32); chuligánů (s. 37); zavřenej v kriminále (s. 37); natloukli jim sami (s. 48); pan Vál Válovou	HELENA: když se u nás něco semele (s. 13); bacila do hlavy (s. 18); nabouraný manželství (s. 19); s ním vyrazit dveře (s. 19); než hadry (s. 20); můj civil (s. 22, oblečení); jakej	VYPRAVĚČ: rozbil hubu na motorce (s. 12); čundry (s. 12); aby se Magda spálila (s. 13); nechodí flámovat (s. 22); rampluje jím (s. 24); že je docela kočka (s. 33); definitivně šlus (s. 37);	VIKTOR: hrál jsem na kompu (s. 10); típla to cigáro (s. 10); je tady zahuleno (s. 10); má teda držet hubu (s. 12); není tam ani mekáč (s. 12); hroznej vopruz (s. 15); nějakej fór (s. 17); tady

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	hrozně řeže (s. 55); učí v pomocný škole blbečky (s. 56); čmuchala kostelní vůni (s. 56); mi sice koleno zafačoval (s. 57); krvavě ušmudlaná (s. 57); prolezat mezi kostýmama (s. 76); ošmatanou knížku (s. 79); hrát čurdy (s. 81); některý mi počmáral Pepíček (s. 85); je hrozná klepna (s. 88); je veliká fešanda (s. 100); byl takovej pršlavej (s. 109); mám další průšvih (s. 117); číhají na nás všecky (s. 127); tlust'ochem jako jsem já (s. 133); vždycky je hned někdo srovná (s. 140, uklidní); se	to bude voprúz (s. 26); levičácká hysterka (s. 26); pořádněj kravál (s. 28); rychle vypakovat (s. 29); z toho by se jeden obtáhnul (s. 32); jak leje (s. 36); musí bejt magor (s. 37); obligátní žranice (s. 43); já nic nesabotuju (s. 48); operace. Fuj tajbl. (s. 52); rozhašený rádio (s. 57); největší blbec, kterej je k mání (s. 76); na co si to hraju? (s. 80); s tou moudrostí vocaď pocad' (s. 81); už měsíc to s ním pěkně cvičilo (s. 96); zrovna brousili kolem (s. 100); zmalovaná osoba ztropila scénu (s. 107); až se Berta došlechťí	maminama (s. 42); uleje se ze dvou posledních hodin (s. 48); ošuntěle (s. 49); a taky je to srab (s. 63); velké pivní břicho (s. 67); hubeňoury (s. 67); není ošklivka (s. 69); taky má kukuč (s. 72); malá špiónka (s. 72); obyčejný kecy (s. 100); jede nahoru serpertyny (s. 108); Bára vyzunkne polévku (s. 114); Báře je už ráno dobře a láduje se (s. 122); prostě je to trochu srab (s. 174) PETR: vlašně sejde se svými známostmi (s. 15); do Magdy blázen (s. 15); resty z práce (s. 73); takhle	žít s nějakýma chlapíkama (s. 47); nejsem prcek jako oni (s. 58); oni si dávají cigáro (s. 58); mně je to furt jedno (s. 60); je to starej křáp (s. 61); mamka udělá ksicht (s. 73); zbytečně poflakovat (s. 77); na mě jen tak čuměj (s. 78); úča odejde (s. 80); na to mu kašlu (s. 81); on mě hned sundá (s. 81); měkáč (s. 86); na ten pitomej fotbal mě teda nenaláká (s. 89); hry, mobil a hadry (s. 92); je mi fuk, že jsem zvracel (s. 99); chci kámošit (s. 101); že mám takovýho hustýho psa (s. 151); to je ještě větší voprúz

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	v Zákopecích něco semele (s. 142); patlat jedna přes druhou (s. 161) KAČENKA: šálu couráš po zemi (s. 12); vrchnost (s. 21, komunisté); co by za to daly děti v Biaře (s. 32); PEPA (otčím): jen si dej do sosáku (s. 72); a šmidra (s. 72); že sem vůbec lezeš (s. 73); z biáku (s. 138); nemusela ses tak ztřískat (s. 141) ZÁKOPECKÁ BABIČKA: někde krafal (s. 37); v krámu (s. 37); tahal se se slečnama (s. 38) UČITELKA KOLÁČKOVÁ: nemocná od srdce (s. 8); živijó (s. 67) UČITELKA	(s. 108); popadl mě úplnej amok (s. 128); na pořádek vysazená (s. 150); někdy je mi šoufl (s. 156); za vlasy přitažené (s. 163); že to trochu zavání (s. 167); začalo bejt trochu šoufl (s. 171); dva českoslovenští exsomráci (s. 180); egoismus největšího kalibru (s. 182); rovnou mezi oči (s. 185); bejt úplně k zahození (s. 190) JINDŘICH D.: Co se tady motáš (s. 14); cejtím se ňák divně (s. 16) BERTA: Má ženskou! (s. 54); No tak se s nim teda sejdu a basta (s. 59) KAČENKA: rozmazlená káča	se teda nemusela (s. 112); tohle je škvár (s. 165); MAGDA: která jim leze do pokoje bez klepání (s. 17); zdá se jí, že je jim to fuk (s. 174) BÁRA: Tss, rodina (s. 43); nechce, aby Jít'a zase řvala ze spaní (s. 60); s posledním ťuňťou (s. 68); budem tady tvrdnout, protože on mě nenechá řídit, tak tady budem pro nic za nic stát půl hodiny (s. 85); sice nějaký kecy (s. 89); chvíli okouní (s. 95); těmahle kecala (s. 102); konečně intoška (s. 102) JITKA: nechce dělat před Bárrou	než obvykle (s. 175); soused se svým bourákem (s. 219); za výzo (s. 287); sestřenky jsou ufňukaný (s. 294); nebo jenom kámošům (s. 301); babi vždycky řezala zatačky (s. 308); přestala prudit (s. 355) HANA: beze slova sedí a čumí (s. 20); aby mu udělali kšeft (s. 28); jdi do háje (s. 30); nafurt (s. 41); v hrozný kose převlékne (s. 67); jak bude máma Vikiho dusit (s. 72); ježiš, tady je kosa (s. 125); aby ji nekomandovala (s. 129); jsem celej nacpanej těma perníčkama (s. 167); co mě

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	VERECKÁ: vona sebou švihla (s. 55) SPOLUŽÁCI: může se na to vykašlat (s. 64); esenbáci ani nebudou věřit (s. 65) ANDREA K.: ženská (s. 11); na mejdan (s. 26) JOLANA B.: Kdepak potíže. Průsery mám (s. 58); čeká na mě jeden starej vošoust (s. 59); mě neoblafneš, já jsem ze selskýho (s. 66); dávno chrnět (s. 66); prostě mi trochu rozbili hubu (s. 67) ING. RAROCH: courat (s. 30); na Moniku se vykašli (s. 30) MACHÁČEK: kdo se hrabe v mrtvolách (s.	(s. 44) BABIČKA: hříšný peníze (s. 69) JULIE M.: zbytečně neremcal (s. 83); moc neužilo (s. 83) DANNY: ale ten Obama je přece jenom frajer (s. 159) JIRKA: Von už je normální senil nebo já nevím (s. 153); jedinej teplouš (s. 153) LJUBICA K.: z fleku mě napadaj (s. 49); naštudovanou (s. 50), nejsem žádnej práskač (s. 52)	blbku (s. 112); to je každému fuk (s. 187) ADÉLA: kašlu na to (s. 106); co sem lezeš (s. 135); Johana mlátí hlava nehlava (s. 135); jinak by musela na Johanu štěkat (s. 143); tráví čas líným zevlováním (s. 161); a jenom se fláká (s. 194); že dolejzá (s. 194) JOHANA: Klára je jí ukradená (s. 179); je jí fuk, že neuvidí rodiče (s. 199); a ty super hadry (s. 199); nevýrazného moulu (s. 199) PAVEL: uložit mašinu (s. 12, motorku)	stál patnáct litrů (s. 171); akorát pořád někoho otravuje (s. 206); bude mít spoustu prachů (s. 208); Petr jí sjel jako malou holku (s. 220); a bude solit (s. 220); mastná pokuta (s. 295); bude si číst na dece za barákem (s. 305); od zítřka máš zaracha (s. 346) EVA: trochu pofňuká (s. 63); radši s cizí ženskou, než aby byl s vlastní rodinou (s. 82); při těch jeho blbejch hrách (s. 87); jenom někde fláká (s. 113); krámy všude (s. 190); a na vánočku zadělá ráno a sfoukne ji ráno (s. 217); to jsou teda hrozný

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	163, patolog)			fantasmagorie (s. 246); ta fréza je krám (s. 269); ona mi sem šoupne dítě (s. 287); tak netláskej (s. 301); nemůže rozhazovat (s. 303); na ten pitomej bazén (s. 320) ADAM: nasáváš od rána (s. 302) HÁDEK: tak to má spočítaný (s. 154); co když ta ruka nebude v cajku nikdy (s. 165)
<i>parazitické výrazy</i>	SPOLUŽÁCI: ty vago (s. 64) ING. RAROCH: sakra (s. 31) ROBERT Č.: To je dost, ty vole, už jsem se tady málem poblíl (s. 73)		VYPRAVĚČ: Sakra, to teda nečekal (s. 14)	VIKTOR: Ty vole, mami (s. 11) HANA: Viktore, ty vole, to bolelo (s. 45); Mami, sakra, ty fakt nechápeš, jaký to je (s. 72); je to kurva moje práce (s. 195) ADAM: ty vole,

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
				Háňo (s. 334)
<i>slang</i>	HELENA: hrajou ve Zkrocence (s. 21)	HELENA: přehodil výhybku (s. 13) PEPA (bratr): přešaltovaly na sudeťáky (s. 97)		
<i>familiolekty</i>	HELENA: Kačenka (s. 8, matka)	HELENA: Kuk (s. 11, syn)	PETR: princezna (s. 33, dcera Bára, později dcera Johana); Adélka a Jojo (s. 71) MAGDA: víš broušku (s. 29, dcera Bára); Myšáčku (s. 29, dcera Bára); Ahojky, Jituško (s. 56); teď u sebe i Rišánka (s. 175, vnuk) BÁRA: Tak co, Bibínku, bude mejdan? (s. 56, sestra Jitka) ADÉLA: co si myslíš, mazánku? (s. 135, sestra Johana)	HANA: truhlíku (s. 8, syn); EVA: hošíček můj (s. 60, syn)
<i>archaismy</i>	HELENA: sisinku (s. 23);	HELENA: zhůvěřilost (s.	VYPRAVĚČ: do kredence (s. 26)	

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	přišlo na mysl (s. 24); zakuckala (s. 24); mě rozmrzeli na kroužku (s. 28); pan řídící (s. 36); nemá z toho pojem (s. 37); je dost ukoptěná (s. 40); měla známost (s. 46); byla celá pryč (s. 48); otevřel mošnu (s. 65); lítala po vesnici a lamentovala (s. 84); se jí revanžovali za ty peníze (s. 118) KAČENKA: nápadník s pouhou maturitou (s. 22) ZÁKOPECKÁ BABIČKA: trochu se uhemovat (s. 57) ZÁKOPECKÝ DĚDEČEK: děvečko (s. 84, oslovení) MACHÁČEK:	22); lamentuje (s. 31); zvláštní květena (s. 65); smrt mustrovaná spíš pro chlapy (s. 80); cirka 1985 (s. 189) BABIČKA: štramák (s. 138) JULIE M.: my intelektuálové pomějem (s. 35)		

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>zastaráva- jící výrazy</i>	milostivá (s. 21, běžné oslovení) VOREL: ruku líbám, komteso Heleno (s. 23)			
			JITKA: diskman po Báře (s. 75)	
<i>univerbi- zace</i>	HELENA: v kulturáku (s. 10); píchнул protitetanovku (s. 55); do kuřárny (s. 78); slepák (s. 125) DUSIL: maucta (s. 23)	HELENA: hápečko (s. 11, název firmy); v koncentracích (s. 12); udělat priznic (s. 145, Priessnitzův zábal)	VYPRAVĚČ: intr (s. 37)	HANA: kdo by na tu vejšku šel (s. 31) EVA: skončil v past'áku (s. 158)
<i>slova přejatá</i>	HELENA: inspicientka (s.10, <a>); nóbl (s. 15, <f>); je príma (s. 23, <l>); pekla štrůdl (s. 46, <n>); gestapo (s. 47, <n>)	HELENA: je tedy ambivalentní (s. 75, <l>); k těm jejich bosům (s. 189, <a>)	VYPRAVĚČ: velmi sugestivně (s. 107, <l>) KLÁRA: Jiří je gentleman (s. 178, <a>)	VIKTOR: jdu gúglovat (s. 134, <a>); busem do školy (s. 192, <a>)
<i>citace</i>		HELENA: never-ending story s otcem Josefem Freisteinem (s. 24); Open space se tý zručnosti		VIKTOR: já jí dám high five (s. 59); můj nick (s. 101); to radši budu offline (s. 102) HANA: hlídačku

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
		říká (s. 70); udělala reality show (s. 155); Active and beautiful (s. 178); team building (s. 180) MOLOVÁ: vynes garbage (s. 123) LJUBICA K.: sorry, fakt sorry (s. 49) GERTUDE M.: Alles in Ordnung. (s. 172); Nein, danke. (s.172)		na full time (s. 51) LENKA: jestli je ready (s. 207)
<i>deminutiva</i>	HELENA: s kytičkama a hvězdičkama (s. 11); chlapeček (s. 34); neudělali mu žádněj hrobeček (s. 61); dohořívá ohníček (s. 62); když jede lodička (s. 70); kolem jejího domečku (s. 89) UČITELKA KOLÁČKOVÁ: Helenka (s. 15);	HELENA: nějaké ty slzičky (s. 185)	VYPRAVĚČ: na hřišťátku (s. 23); hezoučka (s. 49) PETR: ten dudánek (s. 30) MAGDA: papání (s. 25); spinkat (s. 25); že Jítinyho pejska najdou ráno zastřeleného (s. 150)	EVA: ona má tu příšeru opravdu ráda (s. 152) MARTIN H.: To já přece vím, děvenko (s. 147)

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	maminka (s. 15); tatínek (s. 15) MACHÁČEK: kafičko a cigárko (s. 21)			
<i>eufemismy</i>	HELENA: už nemá ani strejčka Lojzu (s. 38)			
<i>augmenta- tiva</i>	HELENA: protirusáckou písničku (s. 9); komunisti tuplovaný (s. 21); fašistů (s. 61) ZÁKOPECKÁ BABIČKA: Dědku! Už sem zas táhne! (s. 89)	HELENA: parchantama (s. 17); jakej jsem debil (s. 18); plivnout do ksichtu (s. 180) BERTA: nákej dědek (s. 32)	BÁRA: má v posteli toho troubu (s. 76); nemá nějakýho čokla (s. 117)	VIKTOR: blbý letadlo, debilní (s. 45); kde hraje takovýho debílka (s. 58); v celý týhle debilní vesnici (s. 69); nejde tady ani debilní internet (s. 70); zašeptá ta tlust'oška (s. 80); jsem jenom nafoukanej Pražák (s. 110) EVA: ten příšernej čokl (s. 134); na náměstí má ten člověk samý košťata (s. 209)
<i>dysfemismy</i>	HELENA: co už málem chcíp (s. 28)	HELENA: natáhl bačkory (s. 144)		
<i>vulgarismy</i>	HELENA:	HELENA:	PETR: ksakru	VIKTOR: že

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	Rusové a komunisti jsou svině (s. 9); seru, sereš, sere on (s. 24, říkanka na WC); Horší nežli Rusák je ten čurák Husák (s. 24, říkanka na WC) KAČENKA: uštvali ji ty svině (s. 9, komunisti); jsou to hlupáci (s. 15); ty kurvy! Ty mizerný špinavý kurvy! (s. 32); že je to všechno pěkný svinstvo! (s. 59); ať jdou všichni do prdele (s. 134) SPOLUŽÁCI: mi říkaj Mobydyk (s. 16); atomová bomba (s. 16, nadávka); co je, buřte? (s. 41); to je vůl (s. 64); Lenka Krátká, tralala, se nám strachy	v těch našich někdejších socialiskejch sračkách (s. 26); držet hubu a krok (s. 26); káča jedna (s. 26, nadávka); Do hajzlu! (s. 28); coby pubertální hajzlíci (s. 38); krucinál (s. 48); dostali jsme je, parchanty (s. 95); pro úplný kriply (s. 156); hajzlík (s. 176), sentimentální coury (s. 176); definitivně v prdeli (s. 178) JINDŘICH D.: Chováš se jako kráva! (s. 15); jděte všichni do prdele! (s. 16); s buzerantama se neperu (s. 131) BERTA: Parchant jeden prolhanej! (s. 54); Darda se z toho	(s. 67) BÁRA: hajzl jeden (s. 68); ty malej zmetku (s. 92); co tě pořád sere? (s. 98); nasraná, že jí ten kretén nepíše (s. 102) JOHANA: nadávala mi krávo (s. 92, vymýšlí si) LUKÁŠ: myslí si, že je neschopnej nafoukaný pozér a idiot (s. 150) HUGO: od pitomý Amy (s. 197, sestra)	jsem jenom malej hajzlík (s. 13); umí nějakej blbeček (s. 71); řekne ta škeble (s. 80, učitelka); to slyším poprvé, ty debile (s. 81); posranej fotbal (s. 102); Ještě křičím na ně: Svině! (s. 141) HANA: sakra (s. 29); každej z nich je svině a sobec a děvkař (s. 52); tak si to auto strč do prdele (s. 94); já se fakt poseru (s. 100); tady tý pipiny (s. 128); vztahový televizní sračky (s. 128); blbej pták (s. 139); a když si myslí, že je to taková sračka (s. 154); to jsem posrala (s. 163); ať si to celý strčí do prdele (s.

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	posrala (s. 64) JOLANA B.: a já je poslala do prdele (s. 68); že jsem nejmíň stejně velká kurva jako voni, ale ne taková svině. Zamkly, seřezaly mě a utekly (s. 68); zkurvenej život (s. 68) ANDREA K.: na ňákýho poskoka z televize může vysrat (s. 73) ROBERT Č.: Moje žena! Hovno moje žena! (s. 73); do prdele, u toho komouše (s. 73)	(s. 59); taková ženská je prostě píča (s. 82); Na lednici! No není to kretén? (s. 101) KAČENKA: Hajzl jeden nezodpovědnej (s. 33) FREISTEIN: takovej vůl (s. 24); Nevěřím, že by tvůj dědeček byl takovej hajzl. (s. 147) PEPA (bratr): Do prdele já si to beru (s. 97); vono mu, hajzlovi jednomu mstivýmu, nestačilo znemožnit ho literárně. (s. 98) JULIE M.: hajzlík mrňavá (s. 53) JIRKA: jak jsem se nasral (s. 119); Dyt' vona může umřít, ty debile		220); Doprdele, celej den se věnuje Wikimu, je milá na matku, to jí nedochází, kolik sil jí to stojí? (s. 229); je to úlisný prasák (s. 289); takovejhle idiot (s. 305); ty ses asi posral (s. 331); nedělej mi fotra, debile (s. 331); nějakou jinou píčovinu (s. 336) EVA: táhni, ty hajzle (s. 133); žádné umělé sračky (s. 166); doufám, že to není nějakej hajzl (s. 200); ona se tady normálně kurví s ženatým chlapem (s. 212); ADAM: ale hovno jedno (s. 335); celé roky na ni sereš (s. 335); že ten tvůj

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>ironie</i>		jeden! (s. 131)		kluk je takovej hajzlík (s. 335) MARTINA: ty se do toho neplet', Kryso (s. 137); ty svině (s. 163) MÍLA: vy jste fakt slepice (s. 207) KOLEGYNĚ: ty jsi ale hajzlík (s. 84)
				HANA: ať jde Jiří se svojí dokonalou rodinkou do háje (s. 208)
<i>metafory</i>	HELENA: mít sílu fantasie (s. 16); svatou dobrodružnou vůni (s. 19); neuvěřitelně dlouhej tesák (s. 62, nůž)	HELENA: procházka růžovým sadem (s. 66); hrát do roztrhání těla (s. 80)	PETR: činžák byl proti tomu ráj (s. 12) BÁRA: promění v chiméru (s. 182); zhubne na koncentračnickou kostru (s. 182)	VIKTOR: nebudu hadrová panenka (s. 59) HANA: jede do svého světa (s. 187)
<i>personifikace</i>	HELENA: do toho přišel ten hroznej pohřeb (s. 35); dům má na sobě různý ozdoby (s. 43);	HELENA: Vánoce dovedou bejt pěkná kurva (s. 67); onkologická čekárna sežrala	VYPRAVĚČ: mládí uteklo (s. 22); vítr si hraje se záclonami (s. 40); To se na vesnici nenosí.	

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>přirovnání</i>	z kouta mluvila televize (s. 113)	všechnu naši jedinečnost (s. 139); vůně mě přilepila k parapetu (s. 179); všechny tři řady obsazené týranými dětmi se otřásaly smíchem (s. 186)	(s. 147, rozvod)	
	HELENA: vypadá, jako když se lebka usmívá (s. 7); smutná jak pes (s. 8); něco jako Bedřich Smetana (s. 10); kalhoty jako zvon (s. 11); není tak nóbl jako pani učitelka Freimanová (s. 15); vyskočila jako čertík z krabičky (s. 26); dospělý lidi nejdou tak zlomyslný jako dětí (s. 29); vypadá jako krematorium v Praze (s. 29);	HELENA: lítá jako šílená (s. 18); chodil k nám jako do zoo (s. 19); vypadá jako esembák na prázdninách (s. 20); jsem se neuměla oblíkat jako ženská (s. 22); záchvat smíchu jako za starejch časů (s. 34); mlčela jako ryba (s. 37); Berta je jak houba (s. 44); užila jsem si to skoro jako dítě (s. 128); vypadal jako ztělesněný jaro (s. 145);	VYPRAVĚČ: je jako vdaná (s. 15); vyzvedává jako poslední (s. 32); řídí jako blázen (s. 37); spí jako miminko (s. 40); je jak myška (s. 48); tváří jak puk (s. 49); Mírek jede jako prase (s. 51); Bára se cpe jak nezavřená (s. 53); vypadá trochu jako Van Gogh, je ještě zrzavější než Petr. (s. 63); Petr je pořád jako omámený (s. 64); kde byla naposledy jako	VIKTOR: tvářím jako blbeček (s. 11); že je slaboučkej jak holka (s. 12); její pusa je jako od jemného papíru (s. 60); nesestavenej komp vypadá jako zraněný zvíře (s. 62); babi se se mnou loučí, jako kdybych šel na operaci srdce (s. 79); rukou mě svírá jako pařátem (s. 90); nechtěl jsem vypadat, že jsem posranej (s. 92); co by jí přišlo

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	vypadají úplně jako princezny (s. 29); křesle, co vypadá skoro jako trůn (s. 44); vypadal úplně jako Ježíšek (s. 61); znělo to, jako když mám angínu (s. 64); co vypadaj, jako kdyby je někdo do tý vomáčky vyplival (s. 69); rozbolelo mě břicho jak čert (s. 69); jinak bych se poblinkala jako ty ryby (s. 70); koukal na mě jako puk (s. 71); pěkně placatá jako všechny hezký holky (s. 83); babička, když ještě nevypadala jako babička (s. 87); co trvá jen jako večerníček (s. 147) KAČENKA:	úplně stejně jako Berta (s. 166); jsou úspornější než plíseň (s. 179) BERTA: Mozek jako bláto – jsem po tobě táto (s. 15) JULIE M.: jsem jako dítě (s. 33); vyprávím jako nějakej stařík v zimě u kamen (s. 170)	malá (s. 69); vypadá jako blázen (s. 70); je bílá jako sýr (s. 70); v tu chvíli vypadá jako malá holčička, bezbranná a smutná (s. 73); Petr spí jako zabitej (s. 77); Johanka spí jako miminko (s. 77); moře černé jako káva (s. 141) PETR: Adéla se tváří jako puk (s. 67); netváří se jako puk (s. 144) KLÁRA: sedí jak pecka (s. 179) BÁRA: připadá si jako husa, že jí tohle udělala (s. 60); tváří se, jako by ji všechno obtěžovalo (s. 83); vypadá jak hastroš (s. 100); a připadat si jako husa (s. 146); drbna jako je	jako blbost (s. 109); běžíme jako želvy (s. 126); vypadá v tý košili jako duch (s. 130); připadá jako voprux (s. 131); dýni jako Creepera (s. 132); přijde úplně tiše jako duch (s. 132); její ruka je zase jako pařát (s. 141); to mi připadá jako blbost (s. 144); jako kdyby jenom jít po ulici znamenalo jistou smrt (s. 212); lehká jako pírkó (s. 236); utíká jako indián (s. 257); já ji sleduju jako dravec (s. 302); auto leží na boku jako obří brouk (s. 310); má ji [ruku] jemnou jako hadřík na utírání monitoru (s.

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	Helčo, ty zas vypadáš jako polskej žid (s. 12); taková chytrá holčička a chodíš jak z pomocný školy (s. 12) DOKTORKA: tlustá jako bečka (s. 132)		Martina (s. 148); situace jako z blbého filmu (s. 148); jako pipka (s. 148) JITKA: krásná skoro jako ve filmu (s. 117); křehké jako sklo (s. 189) ADÉLA: musí jít spát jako mimino (s. 95); se cejtí jako husa (s. 101); se cejtí jako Otesánek (s. 104) JOHANA: tam brečí jako blázen (s. 200) PAVEL: vyličil jako sexbombu (s. 13)	317); HANA: přivítal ji ve firmě jako velkej šéf (s. 29); jednotlivé kusy tam leží jako mrtvá zvířata (s. 32); cítí se jako královna (s. 64); zní to jako z jinýho světa (s. 73); a koukal na ni jako pejsek (s. 74); že se zachovala jako úplná kráva (s. 76); táta smrděl jako starý člověk (s. 104); vypadá jako šílenec (s. 164); máma drhne linku, jako kdyby tam byly skvrny od krve (s. 172); připadá jako nejkrásnější chlap na světě (s. 184); ty se chováš jako blázen (s. 203); že se s ní rozejde jako nějakej

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
				puberták (s. 206); musí se chovat jako takovej debil (s. 220); vypadá jako stará ještěrka (s. 246); cítí se jako hrozná nána (s. 263); co na mě koukáš jako bubák (s. 273); Viki je teď jako andílek (s. 341) EVA: jezdí jako blázen (s. 28); jak na ni padá spánek jako těžká deka (s. 55); Viki jí připadá jako cizí dítě (s. 82); dyť je slabej jak ptáčátko (s. 86); vtrhne sem jako fúrie (s. 96); únava na ní leží jako těžká mokrá deka (s. 157); odložila ho sem jako psa (s. 177); chodí po domě jako duch (s.

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
				188); při psaní zprávy vypadá Hana, jako by šlo o transplantaci srdce (s. 190); místo aby se na to Viktor vrhl jako dravec (s. 242); cítí se jako v nějaký pohádce pro děti (s. 245); odchází z ordinace jako vítěz (s. 297)
<i>metonymie</i>	HELENA: pouští Mozarta (s. 10); z horníka jsem běžela rovnou k divadlu (s. 21); nás dali do Zákopů (s. 35); vyhrabali partyzána (s. 60)	HELENA: úplně se jí tu Němcovou, na kterou se tak ráda odvolává, zničit přece jen nepodařilo. (s. 111); můj první Murakami (s. 113); ironická spravedlnost, jak teďka ty děvčátka milýmu Máchovi to prznění vracej (s. 122); odebral se s Prachettem v ruce nakvašeně do dětského	JITKA: aspoň si přečtu klasiku (s. 75)	HANA: jako by byl teď hlavou jejich rodiny (s. 105)

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>synekdocha</i>		pokoje (s. 184) JULIE M.: dobře toho Idiota děláš (s. 33)		
	HELENA: chodí tam celá třída (s. 9); musela jít celá naše škola (s. 51); nesmí přes práh (s. 22)	HELENA: trochu provětrat hlavu (s. 45)		
<i>hyperbola</i>				VIKTOR: čekáme v tý ředitelně celý věky (s. 79); za lidma, který jsem tisíc let neviděl (s. 362) HANA: výkres ze školky milion let starý (s. 53); probudila se stokrát za noc (s. 67); stokrát to zkusí tak mile (s. 185–186); už tisíckrát využila všechny (st 206); matka jí volá asi stokrát denně (s. 222)
<i>frazémy a idiomy</i>	HELENA: nechali nás na	HELENA: užila jsem si svoje (s.	VYPRAVĚČ: Petr si žije (s.	VIKTOR: musí dát bacha (s. 13);

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	pokoji (s. 19); dát si pozor na Andreu Kroupovou (s. 31); nebud' srab (s. 56); Secký mě má v hrsti (s. 76); byl se mnou úplnej konec (s. 76); vede ty svoje řeči (s. 80); babička je celá bez sebe (s. 117); klepla ji pepka (s. 149) KAČENKA: nemám dělat hlavu (s. 32) PEPA (otčím): život není peříčko (s. 68) JOLANA B.: vo sto šest (s. 59) PECKA: kašpara dělat nebude (s. 11); nosit jen přes mrtvolu (s. 11) GLANCOVÁ: odříkaného chleba – největší krajíc (s. 79)	12); do smíchu mi moc nebylo (s. 27); nedala pokoj (s. 28); postavil mě před hotovou věc (s. 29); moje parketa (s. 34); nemá v hlavě v pořádku (s. 36); hodit mašli (s. 43); šel konečně od válu (s. 44); na Židy má chlapec spadeno (s. 45); chytla z první ruky (s. 56); nedělat si iluze (s. 65); řvát na celý kolo (s. 72); hodil se do gala (s. 76); nějakej čert do mě vlítnul (s. 79); s Pepou žádný žerty nebyly (s. 99); neměla to srdce nechat ho v tom samotnýho (s. 99); zač je toho loket (s. 120); balila	12); se v práci utrhne (s. 19); i pro ni to bude jednou hračka (s. 24); pořád chytá mládí (s. 32); mít školu za sebou (s. 38); hádka je skoro na maso (s. 41); nikdo jí neřekne ani ň (s. 45); Mirek si z toho hlavu nedělá (s. 51); Všem zlomí srdce (s. 62); je z nejhoršího venku (s. 64); je to jako by byly cizí (s. 99); Hazí Petr všechny do jednoho pytle (s. 106); nechtěla dělat rozruch (s. 118) PETR: Magdičko, vlak měl hroznou sekeru (s. 30); Johana, která ještě nemá rozum (s. 153); než jen	jenom abych dal pokoj (s. 65); tohle nemá cenu (s. 293); je úplně levá (s. 357) HANA: tys ty kamna nenechal na pokoji? (s. 73); jí ta holka taky pije krev (s. 161); toho psa nech na pokoji (s. 174); daně ještě nehoří (s. 262); teď mi tady dáváš čočku za nějakou blbost (s. 275); mám vás plný zuby (s. 279); jako kdyby ona tady dělala vlny (s. 347) EVA: má ji omotanou kolem prstu (s. 23); ty blbé koláče, to je její záchranné lano (s. 25); nechtěla vidět v pravém světle (s. 158); kdyby to Hana

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
		fídlátka (s. 122); jedou v tom taky (s. 133); Ještě toho měl hodně na srdci (s. 138); pomalu jí to přerůstá přes hlavu (s. 151); držet glanc (s. 161); že já si nedám pokoj (s. 161); změnit úhel pohledu (s. 178); zkusím volnou nohu (s. 190); hnala ho svinským krokem (s. 193) JINDŘICH D.: babičku vem čert (s. 137) BERTA: ses do toho nějak vložila (s. 191) KAČENKA: už je od něj pokoj (s. 33) FREISTEIN: jdeš mi na nervy (s. 146); dej mi už pokoj s tím volem (s. 146)	na oko (s. 169) MAGDA: Nechce, aby byla rozmazlená, a zdá se jí, že od toho nemá Bára daleko. (s. 34); teď jí začíná peklo (s. 45); jistá v kramflecích (s. 157) BÁRA: když ti neříká pane (s. 49); No tak jo, tak si trhni (s. 73); dělat, že nic (s. 74); ať si trhne, už není dítě (s. 87); kde nic, tu nic (s. 125); a vidí, jaká je Jít'a hromádka neštěstí (s. 154); jsou z něj celý pryč (s. 181) ADÉLA: nedávají takový pozor na jazyk (s. 156); nechce bejt ta tlustá tichá voda (s. 191); je	řekla na rovinu (s. 177); podle sebe soudím tebe, vid' (s. 178); z toho musela dělat takovou scénu (s. 196); Adámek žije jako slušnej člověk (s. 216); dívat se na ni skrz prsty (s. 274); ať si Hana trhne nohou (s. 297); jak je její chlapeček strachy bez sebe (s. 324)

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
		PEPA (bratr): který si jdou na ruku (s. 97); nelez do zadku za bolševika (s. 149) JULIE M.: měl svoje mouchy (s. 83); už to nák doklepu (s. 170) JIRKA: jsou věci mezi nebem a zemí (s. 130) ŘEDITEL DIVADLA ZACHYSTAL: překročilo jistou mez (s. 77); nebudeme z toho dělat vědu (s. 77); nechte si to ještě projít hlavou (s. 79)	do Matěje blázen (s. 195) JOHANA: nikdy nevezme na milost (s. 156); jdou si po krku (s. 199)	
<i>kontrast</i>	HELENA: hrozně hezky kreslí (s. 8)			
<i>zpodstat- nělá přídavná jména</i>	HELENA: známá z divadla (s. 10)	HELENA: tý bláznivý odnaproti (s. 31)		
<i>zkomolená slova</i>	HELENA: Bachoven (s. 10, Beethoven);	HELENA: cvokyně, cvočka (s. 36)		

Tabulka č. 4 – Celkový přehled jazykových prostředků lexikální roviny (dokončení)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	Ňujork (s. 17, New York); husista Jan Žižka (s. 24, husita)			
<i>Odkazy na literární díla / hudební skladby</i>		HELENA: Mládí, krása, vitalita! To je to, oč tu běží. (s. 30, drama <i>Hamlet</i>); skvěle placení lidé polně pracující pod dohledem Velkého bratra (s. 69–70, román <i>1984</i>); Show must go on (s. 149, píseň hudební skupiny Queen)		HANA: a ty vole jsi kdo, nějakěj Mirek Dušín? (s. 94, <i>Rychlé šípy</i>); úplná větrná hůrka (s. 184, román <i>Větrná hůrka</i>)

Tabulka č. 5 – Celkový přehled jazykových prostředků syntaktické roviny

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>přívlast- ková vedlejší věta (vztažné zájmeno co)</i>	HELENA: nejlepší skladatel hudby ze světa, co jsou na celým světě (s. 10); I když Andrea Kroupová, co je taky herečka z divadla od Kačenky (s. 10); Ježíšku, prosím tě, přines mi fixy, co je jich tam hodně, i růžová a oranžová (s. 12); Karel Freistein, co byl něco jako můj táta (s. 14); Josef Kajetán Tyl, co napsal československou socialistickou hymnu (s. 18); to už je starej pán, co hraje krále a kouzelný dědečky, nabídne mi sisinku a já si ji vezmu (s. 23); já to vím od	HELENA: rok, co byl jednou nohou pryč a druhou pořád doma, jsme se nedostali nikam dál (s. 57)		

Tabulka č. 5 – Celkový přehled jazykových prostředků syntaktické roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>apozice (přístavky)</i>	zákopeckého dědečka, co mě učí znát naše slavné dějiny. (s. 24); přišel za ním nějaký pán, co s ním kdysi chodil do školy (s. 25); za ty peníze, co poslala Kačence. (s. 118)			
		HELENA: vlasy, ten zázrak, nemám. (s. 181)	VYPRAVĚČ: Z vedlejší místnosti, obýváku, je slyšet Bára, povykuje a plácá o sebe nějakými hračkami. (s. 24); ale rozhodně pojede, ona, princezna z města, úspěšný manžel a dvě super dcery, nikdo se nedozví, že je něco v nepořádku. (s. 42) JITKA: seděla s Tomášem, její tajná láska	EVA: V tu chvíli se teprve pohne Viktor, chudák dítě, tohle všechno musí vidět (s. 213)

Tabulka č. 5 – Celkový přehled jazykových prostředků syntaktické roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>parenteze (vsuvka)</i>	HELENA: to nám neřekli, to nám řekli doma, že se otráвила. (s. 9); Jenže Kačenka, tak já totiž říkám mojí mámě, jenže Kačenka taky nevěděla, proč si to ta pani družinářka udělala (s. 9); a trochu jsem jedla sníh, to můžu, ten není žádnéj sladkej, a dělala jsem stopy. (s. 11); Pani učitelka Koláčková, když byla v září ještě úplně nová a chtěla vědět, jak se jmenujeme, ona už to věděla, ale chtěla to vědět od nás,	HELENA: Ale tento způsob umění, musím říct, taky dvakrát netěší. (s. 26); Vánoce všechno zpomalily, jako každoročně. (s. 75); jinak to bohužel sedí (s. 81); Ale když pomínu, že je to – jak by řekla moje babička – fešák, tak toho o něm vlastně moc nevím (s. 101); Bohužel o něj usiluje dost drastickejma prostředkama. (s. 150) ŘEDITEL DIVADLA: A do toho vy – nemyslím jenom vás osobně samozřejmě – do	z béčka, krasavec, kterého chce každá (s. 74) VYPRAVĚČ: ale už končí, smůla, Bára za tento týden už podruhé je při čem nikdy neměla být, a slyší skoro to nejhorší, jde nahoru do pokojíčku, a když uslyší klapnutí domovních dveří, rozbrečí se. (s. 42) MAGDA: Je spokojená, má dvě dcery, které mají, alespoň se jí zdá, hezký život. (s. 63) JITKA: jedou po dálnici na Brno, nuda (s. 81); do kreslení se jí nechce, škoda, mohla si vzít aspoň volkmena.	VIKTOR: Na dědovo telefonu pokémoni hrát nejdou, to je jasný, to bylo jasný hned od začátku, jak jsem ho uviděl, ale když jsem přišel o ty nejsilnější, tak to stejně nemá cenu, a tak to vypnu a říkám si, že o novej telefon si řeknu k Vánocům a pak zase začnu hrát. (s. 149); jako když je někdo náměsíčnéj, teda myslím, to znám jenom z filmu. (s. 291) HANA: učitelka ho myslím nemá ráda (s. 27) EVA: že by se s Hankou

Tabulka č. 5 – Celkový přehled jazykových prostředků syntaktické roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
	a když došla ke mně, řekla (s. 15); Jana Husa ve filmu Jan Hus, co se mi moc líbil, musel hrát trestanec odsouzený k smrti, protože ho na konci upálí. (s. 20); Pan doktor Macháček, to je její tatínek, co má bílý vlasy a vousy a vypadá jako její dědeček (s. 21); A klidně to řekne před Ludškem, schválně. (s. 22); Ale ten starej, vopravdickej, co jde pohřební průvod až na hřbitov (s. 35); Povídali si o válce, o tý druhý světový, co nás s ní ve škole pořád otravujou (s. 120)	toho vy takhle vyvádíte. (s. 77)	(s. 105)	nechtěla bavit z nějakého trucu, proboha, jen se s ní prostě bavit nechce, nechce se s ní zbytečně hádat (s. 274)

Tabulka č. 5 – Celkový přehled jazykových prostředků syntaktické roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>samostatný větný člen</i>	HELENA: To děda, ten se pohřbů nebojí, nikam se neschovává a ještě chodí řečnit, protože nikdo jinej v Zákopech to tak dobře neumí. (s. 36)			
<i>osamostatněný větný člen</i>		HELENA: Už se mi nelíbíš. Taková jednoduchá věc. Geniální a jednoduchá. (s. 58)	VYPRAVĚČ: Ale Magda je jenom zamilovaná. Poprvé. (s. 15)	
<i>několikánásobný větný člen</i>	HELENA: To je škoda, protože v Praze jsou krásné starobylé paláce a Praha je vůbec krásné a hlavní město. (s. 23)			
<i>apoziopeze (přerušená výpověď)</i>	PAN RAROCH: Cože? Jo tak... No, co mi dá... co mi dá... všechno..., všechno, co budu	JULIE M.: No, proč, no... Protože nejsem žádněj pragocentrik (s. 169)	PETR: Jdu si... pro věci. (s. 44); KLÁRA: zas tak moc jsme ji nerozmazlovali, přece... (s. 178)	

Tabulka č. 5 – Celkový přehled jazykových prostředků syntaktické roviny (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>elipsa (odchylka)</i>	chtít (s. 31, vysvětluje dítěti frázi „dá mi kdykoliv si vzpomenu“)		BÁRA: Je tam pár lidí, víš, který bych ráda viděla, já... hrozně bych chtěla jít, Jituško. (s. 56) JITKA: Ale když jenom o to... (s. 163)	
	HELENA: pak se to vypálí a je socha (s. 10); Teď máme na jedný VŘSR a na druhý Vánoce (s. 18, na nástěnce)	HELENA: láhev červeného (s. 33); byla jsem zrovna po chemoterapii a nebylo mi dvakrát. (s. 130)	VYPRAVĚČ: Magda letmou pusu Pavlovi, ale ten, opilý, ji nechce pustit. (s. 14); Po škole Klára do Kutné Hory na gympl, Kája prodavačka v parfumerii (s. 36); Dokonce šátrá po podlaze, cigaretu frajersky v koutku pusy. (s. 52); Adéla hned do vody. (s. 98)	HANA: Položí telefon, prázdný byt, jde si lehnout. (s. 140); V noci se probudí, sucho v puse, v umyvadle si natočí vodu do kelímku od zubních kartáčků, zapne mobil, nemá signál. (s. 154) EVA: Znovu začala opravdová zima, pára od pusy, každé ráno odhrabat cestičku od vrátek k domu a taky k vratům, aby vůbec vyjela autem na ulici. (s.

Tabulka č. 5 – Celkový přehled jazykových prostředků syntaktické roviny (dokončení)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
				220); Máš chodit večer dřív, zase jsi hrál ty svý hry, vid'?' (s. 308)
<i>kontamina- ce</i>	HELENA: Už jsem úplně ve Vánocích (s. 14)		VYPRAVĚČ: zůstanou doma ze školy (s. 42)	
<i>anakolut</i>	HELENA: Doma jsem to hned vyprávěla a ptala se, jak to, že umřela, když to je malá holčička, protože já už vím, že někdo umře a pak už nikdy nepřijde domů ani nikam, ale hlavně, když je starej. (s. 8); V Čáslavi zemřel slavný husista Jan Žižka, na kterého křičeli – chraň holého a vystřelili mu oko a pak ještě jedno u hradu Rábí. (s. 24)			

Tabulka č. 6 – Celkový přehled jazykových prostředků neverbální komunikace

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>mlčet</i>	HELENA: a vůbec nikdo nic neříkal (s. 62, strach)	HELENA: Kuk nic neříká. Na ženskou, ani nic jinýho. Nevyjadřuje se. Svůj si odbřečel a teď už se hlídá. Nechce, abych brečela já. (s. 59)		
<i>barva hlasu</i>			VYPRAVĚČ: promluví sladkým hlasem (s. 56, Bára od Jitky něco chce)	
<i>mimika</i>	HELENA: pořád při tom mrkal na Andřelu, ale ta to neviděla. (s. 64); Ale Pepa se tak výhružně mračil, že jsem hned viděla, že už mi nic nepomůže. Tak jsem napřed snědla všechny kolínka (s. 69); Pani magistra se na něj usmívala a vždycky, když dupnul, cuklo jí v levém oku. (s. 79)	HELENA: „Ale ne, není. Už je to vlastně celkem v pohodě. Fakt,“ řekla jsem a rozbrečela se jako idiot. (s. 35); Dívala jsem se přímo na něj. Chtěla jsem zachytit jeho pohled, ale nebylo to možný. Pozoroval střídavě desku stolu nebo něco dole na podlaze.	VYPRAVĚČ: Magda se tajemně usmívá, dokonce vstane a dá mu pusku, v posledním době gesto tak nezvyklé. (s. 20); Jít'a se pořád mračí, ale prohlíží si tričko (s. 57); Jít'a krabatí čelo, jako že ne. (s. 57); On jí do očí nekouká (s. 73) MAGDA: vidí, jak Jitušce září	VIKTOR: stejda má slzy v očích, což je snad ještě horší, než když brečí mamka, ale on si je setře a říká, mami, kdys nám to jako chtěla říct? (s. 323)

Tabulka č. 6 – Celkový přehled jazykových prostředků neverbální komunikace (pokračování)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
		Za celou tu dobu ani jednou nezvedl oči, ani jednou se na mě nepodíval. Když to skončilo, přišel ke mně na chodbě. „Ať se ti daří,“ popřál mi soudružsky dutým hlasem s očima na špičkách svých bot. (s. 148–149)	oči (s. 64); Bára se jenom ušklíbá (s. 75) KLÁRA: se párkrát během řeči podívá na Adélu a usměje se na ni, ale ona na Kláru ne. (s. 152)	
<i>gesta</i>	HELENA: Jenže Anděla ho honem odtáhla někam za strom, něco mu tam vykládala a hodně při tom šermovala rukama. Když se vrátili, už se tvářil docela jinak, a když jsme si pak udělali táborák a pekli buřty, vyndal z bochníku pivo a začal konečně	HELENA: Doktor Mravec mě možná poslouchal, a možná taky ne. Těžko říct. Kdykoliv jsem se na něj koukla, působil zamyšleně. Jedním prstem si mechanicky přejížděl pod nosem sem a tam. Vypadalo to, jako by si čistil knírek (s. 41)	VYPRAVĚČ: žadoní Bára a teatrálně si kleká před sestřičkou (s. 57); Všechny se teď otočí na Adélu, která je celá zpocená, a přesto zavrtí hlavou, že ne. (s. 89)	VIKTOR: ale já vidím, že má vztek, podle toho, jak s tím válečkem zachází (s. 5); Pokrčím rameny, zas nechci říkat, že je mi to jedno. No možná, řeknu. (s. 327) HANA: Viktor se jí držel za ruku, jinak už ji nechytne nikdy (s. 8); snaží se uklidnit, ale nejde jí to, Jiří jí položí

Tabulka č. 6 – Celkový přehled jazykových prostředků neverbální komunikace (dokončení)

<i>Jazykové prostředky</i>	Hrdý Budžes (I. Dousková)	Darda (I. Dousková)	K moři (P. Soukupová)	Nejlepší pro všechny (P. Soukupová)
<i>postoj těla</i>	vyprávět o životě partyzánů. (s. 62)			ruku na rameno, nějaký problém s mámou? (s. 183)
		HELENA: Prostě o krok couvnou, jako by šlo o mor nebo o malomocenství. Většinou o tom vůbec nevědí. (s. 133)	VYPRAVĚČ: Pak ji pohladil po tváři. Jít'a se stahuje na křesle co nejdál od něj. (s. 59); A Jít'a trochu poodstoupí, vidí, jak Bára je úplně vzteklá, a na to taky neumí reagovat, když je Bára vzteklá, Jít'a se jí trochu bojí, a teď taky. (s. 124)	VIKTOR: Alespoň do něj ještě kopnu, ale to už mě mamka chytí. (s. 45) HANA: znovu kopne do pneumatiky (s. 100)

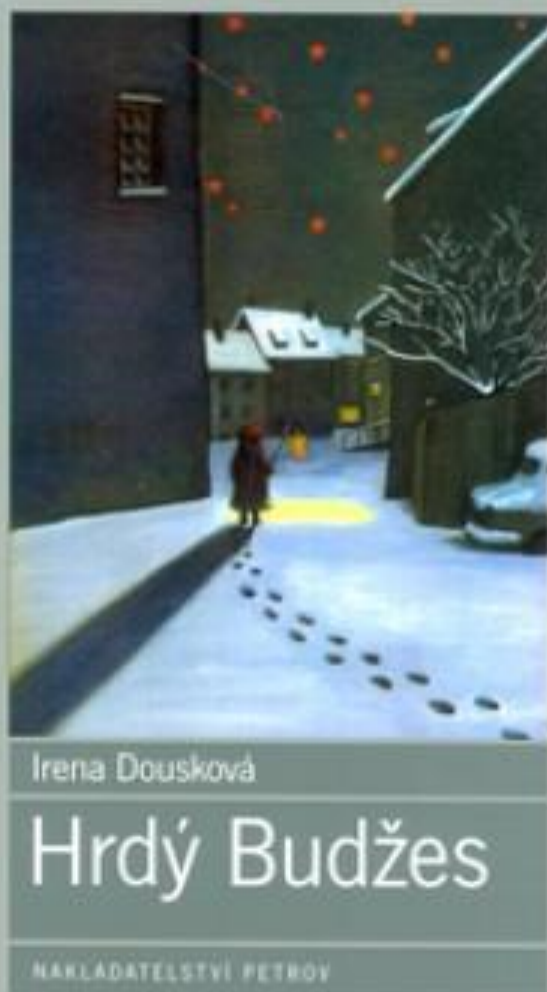
Obrázek č. 1 – Irena Dousková

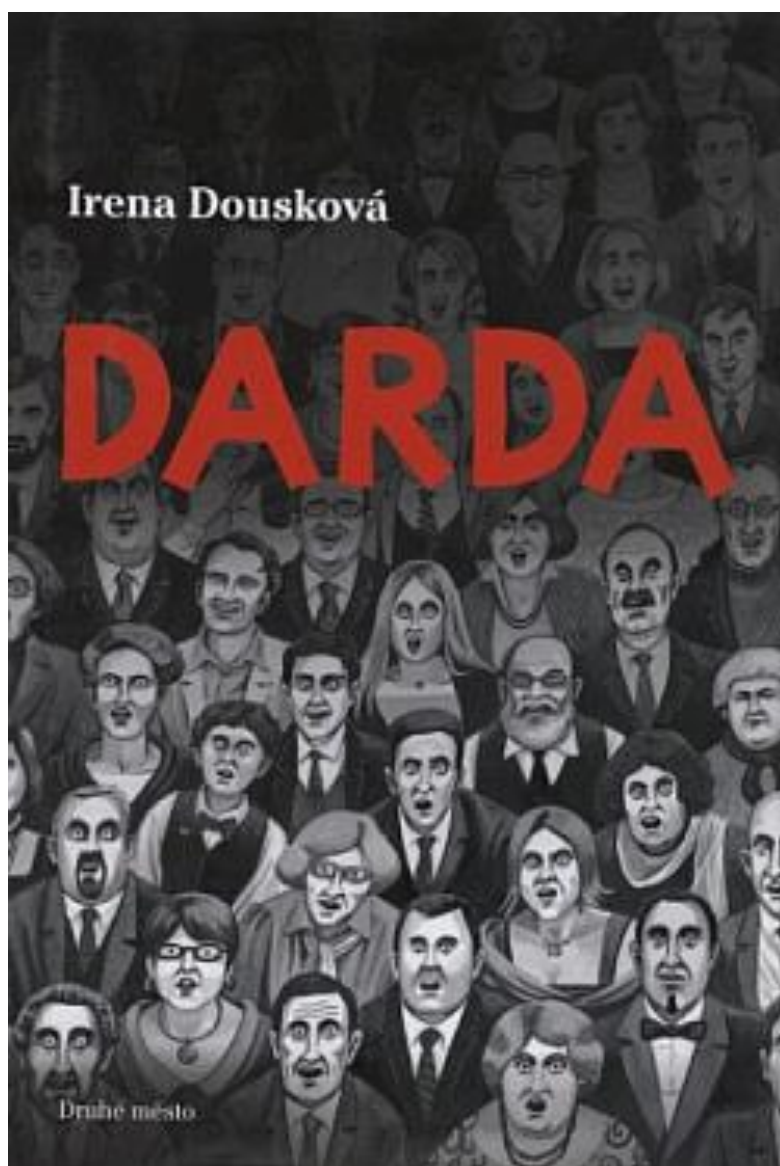
Obrázek č. 2 – Petra Soukupová

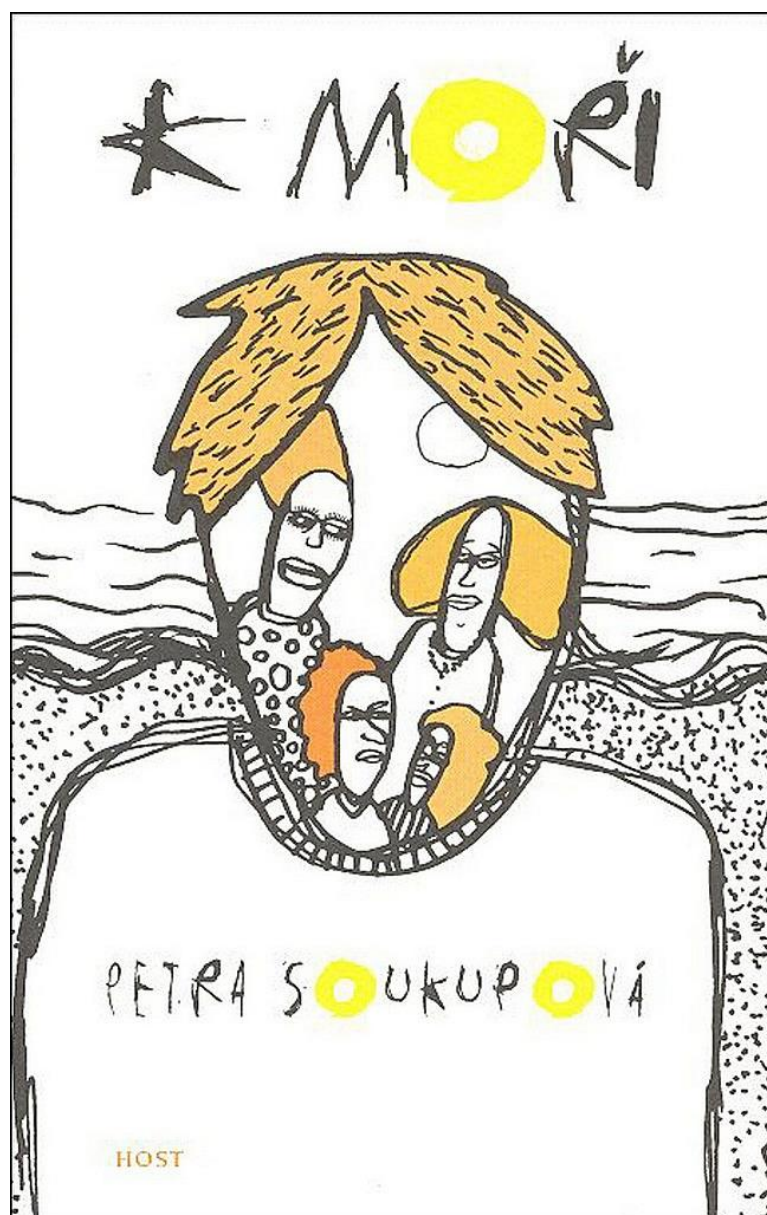
Obrázek č. 3 – Obálka knihy *Hrdý Budžes*

Obrázek č. 4 – Obálka knihy *Darda*

Obrázek č. 5 – Obálka knihy *K moři*

Obrázek č. 6 – Obálka knihy *Nejlepší pro všechny*

